

У нумары:

Адзнака прафесійнасці

Прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі ў чарговы раз знайшлі сваіх герояў.

Стар. 2

Што рабіць з чалавекам, які абразіў...

Артыкул прафесара Людмілы Сіньковай: прыхільнікі і апаненты.

Стар. 4

Узаемапаразуме — найперш

Старшыні Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ А.Крэйдзічу ёсць пра што раскажаць.

Стар. 6

Добры дзень, Туркменістан!

Напярэдадні IV Міжнароднай кніжнай выставы-кірмашу ў Ашхабадзе — пра нашы літаратурныя і культурныя повязі.

Стар. 7-10

Мова — гэта маральнасць

Заклапочаны погляд Ільі Кургана — «беларускага Левітана» — на сучасны стан духоўнасці грамадства.

Стар. 12

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА IV КВАРТАЛ 2009 г.

Для індыўідуальных падпісчыкаў:
1 месяц — 7760 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:
1 месяц — 10060 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індыўідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: на 1 месяц — 5200 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі: 1 месяц — 7870 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў неблагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!

Міхась ПАЗНЯКОЎ

У родным краі

Поле жаўруком
срабрыстым
Адспявала да вясны,
Перазвонам залацістым
Каласістай збажыны.

Неба колеру валошкі,
Край гэзівосны,
Родны край!
Толькі тут,
Ля ціхай вёскі,
Існуе сапраўдны рай.

Тут жыты раслі вякамі.
Ці ж іначай можа быць?
Тут душой святлець
нам з вамі
І Рагзімай мілай жыць.

Гучала музыка жывая...

«Дажынкi» — свята, якое адзначаецца на дзяржаўным узроўні — гэта найперш ушанаванне лепшых хлебарабаў краіны.

Але «Дажынкi» — гэта яшчэ і культурныя мерапрыемствы. Так, у Кобрыне паўстаў цэлы кірмаш рамёстваў. Больш як 200 майстроў з усіх куткоў Беларусі, а таксама Расіі, Украіны і Польшчы з'ехаліся ў гэтыя дні на Брэстчыну. Тут можна было ўбачыць і вырабы з саломкі, і разбу па дрэве. Асабліва захапляюць вырабы Іванаўскай школы бондарства — посуд з сцэльнай драўніны. Гэты старажытны метад зусім нядаўна адрадыў Васіль Голік. І сёння ўдзел іванаўскіх бондараў на падобных кірмашах гарача вітаецца. Але можна было не толькі паглядзець на вырабы майстроў, але і паўдзельнічаць у майстар-класах. Адкрыўшы некаторыя прафесійныя сакрэты, майстры тым самым заахвочваюць іншых далучацца да іх працы. Бо новыя веды заўжды хочацца хутчэй рэалізаваць на справе.

Самая галоўная падзея культурнай часткі «Дажынак» — канцэрт, на якім прысутнічаў Прэзідэнт краіны. У ім прынялі ўдзел больш як 200 выканаўцаў. Выступілі расійскія спевакі Дзіяна Гурцкая і Аляксандр Малінін. Айчынныя «Сябры», Іры-

на Дарафеева, «Песняры», якія зусім нядаўна адсвяткавалі сваё 40-годдзе. Танцавальны калектыў «Радасць». У яго рэпертуары — рускія, украінскія, малдаўскія кампазіцыі. А беларускія народныя танцы «Калядкі», «Мяцеліца», «Кірмаш» заўжды зачароўваюць глядачоў. За абодва дні свята на шэрагу канцэртных пляцовак выступілі больш як 1,5 тысячы прафесійных і самадзейных артыстаў.

Гурт Баранавіцкага гарадскога дома культуры «Явар» пад кіраўніцтвам Фёдара Жыляка за гэты час прыняў ўдзел у чатырох канцэртных праграмах. Калектыў упершыню ўдзельнічаў у рэс-

публіканскім свяце. Але і музыкам з Баранавічаў выпаў гонар заспяваць на галоўнай сцэне.

— Для артыстаў гэта была няпростая праца. Цяжкая, але насычаная, — дзеліцца сваімі ўражаннямі Фёдар Мікалаевіч. — І таму я хацеў бы падзякаваць калегам, з якімі даводзілася выступаць на адной сцэне. Асабліва адзначыў бы працу ансамбляў «Мірскія музыкі» і «Фіеста». Яны на належным узроўні прадставілі сваю творчасць. Было шмат сустрэч. Я ўбачыўся са сваёй колішняй выхаванкай Гюнеш, а разам з тым сустрэўся і са сваім настаўнікам Анатолем Ярмоленкам. Пры-

емна было пагаварыць з былым удзельнікам нашага калектыву Эдуардам Альтшулерам. Сёння ён працуе ў ансамблі «Песняры». Гэта ўсё прынесла шмат прыемных уражанняў, якія застануцца ў памяці на доўга.

Кіраўнік «Явара» Фёдар Жыляк адзначае прыгажосць Кобрына. Разам з калектывам ён не раз удзельнічаў у абласных «Дажынках», і іх адметнасць — дагледжанасць гарадоў, якія прымаюць свята. Таму гэта добрая традыцыя. «Я б адзначыў яшчэ інтэлігентнасць свята, якое прайшло без алкаголю. Была святочная атмасфера. Добрае надвор'е. І гэта ўсё дзякуючы высокай арганізацыі і зладжанай працы адпаведных структур», — падсумоўвае музыка.

Трэба адзначыць, што канцэрты прайшлі не толькі ў Кобрыне. Святочная атмасфера панавала і ў іншых населеных пунктах раёна, куды прызджалі з выступленнямі айчынныя артысты. «Дажынкi» — у першую чаргу свята вёскі, менавіта сейбітам з вёсак мы павінны быць удзячныя за хлеб на стале.

Рэспубліканскі фестываль-кірмаш працаўнікоў вёскі «Дажынкi» праводзіцца з 1996 года. За трынаццаць гадоў існавання свята Брэстчына прымае яго ўжо трэці раз. Раней «Дажынкi» праходзілі ў Століне (1996) і Пружанах (2003). Сёлета горадам для правядзення ўсіх урачыстасцей быў абраны Кобрын.

Дзмітрый БЕРАЖНЫ

На здымках: уздзельнічаў свята вітае ансамбль «Песняры»; на кірмашы рамёстваў.

Фота Ігара Кузняцова і БелТА

Пункцірам

• У Мінску ў восьмы раз адкрыўся Нацыянальны фестываль архітэктуры "Мінск-2009". У яго межах прайшло III Мінскае Міжнароднае біенале маладых архітэктараў "Леанарда-2009". У ім прынялі ўдзел маладыя архітэктары з 28 краін. Было прадстаўлена каля трохсот праектаў. Такого размаху біенале дасягнула ўпершыню.

• З 24 па 26 верасня ў Магілёве праходзіць фестываль "Анімаёўка-2009". У ім прымаюць удзел 42 мультфільмы з адзінаццаці краін. Беларусь прадстаўляюць Ігар Волчак ("Як Несцерка пярсцёнак шукаў"), Ірына Кадзюкова ("Сумная апавесць пра каханне"), Уладзімір Пяткевіч ("Жыла-была апошняя мушка"), Аляксандра Ленкіна ("Пра сяброўства Шарыка і лётуючага талерку"), Міхаіл Тумела (эканізацыя беларускіх прыказак і прымавак).

Фестываль праводзіцца ў 12 раз. Усяго на ўдзел у конкурсе прэтэндавала 98 работ з 16 краін. Сёлетняе журы конкурсу ўзначальвае заслужаны дзеяч мастацтваў Расіі Леанід Носаў.

• Літаратурны фестываль European Borderlands пройдзе ў мінскім Доме дружбы 25-26 верасня. Удзел прымуць 15 аўтараў з Беларусі, Літвы, Германіі, Польшчы, Украіны. 25 верасня а 18 гадзіне адбудзецца дыскусія з удзелам літаратараў, а 26 верасня з 16 гадзіны — чытанні твораў.

• У Мінску прайшоў V Міжнародны кінаэлефорум экалагічнага кіно "Экамір-2009". У праграме прынялі ўдзел фільмы з Расіі, Украіны, Літвы, Чэхіі, Славакіі, Фінляндыі. Ад нашай краіны ўдзельнічала дзесяць стужак. Пасля адкрыцця форуму дзеячы навукі ў галіне экалогіі з Беларусі, Расіі, Харватыі, Польшчы абмеркавалі праблемы экабспекі, экалагічнага крызісу як спосабу самарэалізацыі сучаснага чалавека.

• Прафесар Мікола Савіцкі склаў і выдаў "Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы" на беларускай мове. "Я паставіў перад сабой дзве задачы. Першая — паказаць і даказаць, што на беларускай мове распрацавана навуковая тэрміналогія па інфарматыцы і вылічальнай тэхніцы. Другая — даць беларусам тлумачальны слоўнік па інфарматыцы для практычнага ўжытку", — кажа прафесар. Слоўнік увабраў больш як 2500 тэрмінаў. Гэта плён амаль дваццацігадовай працы.

• Нашчадкі Напалеона Орды з Францыі наведвалі Беларусь. Яны пабывалі на радзіме свайго таленавітага продка — у вёсцы Варацэвічы Іванаўскага раёна. Сярод гасцей быў прапраўнук Напалеона Орды Убер Дэнармандзі з жонкай. Пра нашчадкаў у Францыі стала вядома зусім нядаўна. Бо французскі перыяд жыцця Напалеона Орды самы загадкавы. Аднак Убер Дэнармандзі расказаў, што мастак ажаніўся ў 1843 годзе з французжанкай Ірэн Бутле. У іх нарадзіўся сын Вігольд, ад якога і пайшла французская галіна Ордаў.

• Цэнтр беларускай мовы і культуры адчыніцца ў Кіеве. Пра гэта наведмае БелТА. Цэнтр з'явіцца бліжэйшым часам на базе Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі. Такая дамоўленасць была дасягнута падчас нядаўніх кансультацый паміж спецыялістамі па філалогіі Міністэрства адукацыі Беларусі і кіраўніцтвам Інстытута філалогіі Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі. Праект пагаднення скіраваны на развіццё культурных сувязяў паміж краінамі, а таксама прадугледжвае аказанне падтрымкі ў вывучэнні і распаўсюджванні беларускай мовы ў іншых ВНУ Украіны.

Падрыхтаваў Павел РАДЫНА

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Адбылася прэзентацыя кнігі дыпламата Петка Ганчова "Между прошлым и будущим". Кніга-панарама балгарскай гісторыі з 40-х гадоў XX ст. і да нашых дзён. Гісторыя Балгарыі падаецца праз лёсы трох вельмі блізкіх аўтару людзей.

Прафесар Петка Ганчаў добра вядомы ў Беларусі: з 2005 года ён з'яўляўся Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Рэспублікі Балгарыя ў Рэспубліцы Беларусь. Доктар філасофскіх і паліталогічных навук мае шмат сяброў сярод навуковай і творчай грамадскасці краіны. Якроз у дзень прэзентацыі кнігі, з некалькі гадзін да гэтага сп. Ганчова ўручылі ўсе рэгаліі ганаровага прафесара Беларускага дзяржаўнага педагогічнага

універсітэта. А на самой прэзентацыі старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец уручыў балгарскаму сябру Дыплом Ганаровага члена Саюза пісьменнікаў Беларусі. Як адзначыў Мікалай Іванавіч, членамі СПБ з'яўляюцца прадстаўнікі многіх краін: Балгарыі, Літвы, Польшчы, Аўстрыі, Германіі, Італіі. Цяпер прэзідыум СПБ атрымаў пісьмо ад старшыні Арабскага Саюза пісьменнікаў з просьбай прыняць яго у Саюз пісьменнікаў Беларусі.

***

У Доме літаратара прайшла паэтычная вечарына паэтэсы і драматурга Дзіяны Балькі. На вечарыне прагучалі вершы ў аўтарскім выкананні, а таксама ў выкананні актэраў мінскіх тэатраў. Са сцэны прагучалі таксама песні з мюзікла Дзіяны Балькі "Раман + Юлія".

Госці вечара маглі набыць зборнік вершаў паэтэсы "Сейчас, сегодня, навсегда..." з аўтографам.

Узнагароды

Камісія пад кіраўніцтвам паэта Уладзіміра Карызыны ў гэтым годзе прысудзіла 13 індыўідуальных прэмій, і яшчэ 5 былі адданы калектывам. Сярод іх, да прыкладу, аршанскі аматарскі танцавальны калектыў "Ві-за-ві", а таксама ансамбль народнай музыкі "Бяседа" Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыё-кампаніі Рэспублікі Беларусь, які атрымаў дыплом, памятны знак і грашовую ўзнагароду за свае заліхаваныя песні, што гучаць не толькі ў Беларусі, а і далёка за яе межамі.

У намінацыі "тэатральнае і кіна-мастацтва" выявілася адрозне два пераможцы: рэжысёр-пастановшчык Уладзімір Гасцюхін — за спектакль "Механический человек" па п'есе М.Варфаломеева, які ставіўся ў Тэатры-студыі кінаактэра, і кінарэжысёр Мікалай Князеў — за дакументальныя фільмы "Вароты", "Белорусский космос", "Материя обра-

Адзнака прафесійнасці

Прэмія Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі ў галінах літаратуры, мастацтва, журналістыкі, самадзейнай творчасці, а таксама за дасягненні ў працы, развіцці навукі і тэхнікі нядаўна ў чарговы раз знайшлі сваіх герояў. Урачыстая цырымонія адбылася ў Рэспубліканскім Палацы культуры прафсаюзаў.

за", "Встреча", што былі створаныя цягам апошніх чатырох гадоў.

Два лаўрэаты і сярод мастакоў: Уладзімір Віш-

неўскі адзначаны прэміяй за стварэнне афортаў і адметнае мастацкае афармленне кнігі, а Аляксей Панцок-Жукоўскі — за

серыю персанальных выстаў "Пад мірным небам — Маладая Беларусь".

Не засталіся без увагі і журналісты. Ганне Александровіч прынес пспех цыкл публіцыстычных нарысаў і апавяданняў "Судьбы людские". Была высокая адзначана і праца Міхаіла Шыманскага "Мая вера — мая Беларусь", апублікаваная ў газеце "Рэспубліка" ды іншых выданнях. За кнігу "Запрашэнне ў музей" утанараваны прэміяй літаратуразнаўца, паэт Іван Курбека — на жаль, пасмяротна, яго не стала ў гэтым годзе...

"Я адчуваю асаблівую хвіліну ўдзячнасці лёсу, нашай магутнай культуры, якая агучыла маё сэрца

словам", — сказаў са сцэны паэт Міхась Пазнякоў, якому перамогу прынеслі кнігі для дзяцей "Вавёрчына хатка" і "Падарожжа ў краіну загадак". Другім лаўрэатам у літаратурнай намінацыі стаў паэт Віталь Гарановіч з кнігай вершаў "Саракі".

Старшыня Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі Леанід Козік адзначыў, што сёлетня прэмія споўнілася 20 гадоў. За гэты час яе атрымалі 212 рабочых, інжынераў і навуковых супрацоўнікаў, 133 дзеячы культуры і мастацтва, 21 калектыў прафесійнай і аматарскай творчасці. Міністр культуры Павел Лагушка дадаў: "Вельмі важна, што сярод лаўрэатаў гэтай прэміі ёсць такія славетныя людзі, як Віктар Роўда, Міхаіл Пташук, Анатоль Ярмоленка, Міхаіл Фінберг, Геннадзь Гарбук ды іншыя".

Аляксандра ХАЛОПСК
На здымку: старшыня ФІПБ Леанід Козік
узнагароджвае паэта Міхася Пазнякова.

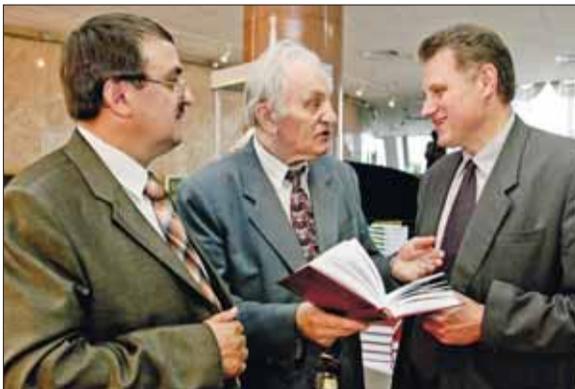
Фота Кастуся Дробава

Беларускі том — адзін з першых

Садружнасць

У кнізе ў перакладзе на рускую мову змешчана самая каштоўная літаратурная спадчына нашай краіны — творы Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Францішка Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Кірылы Тураўскага, Францыска Скарыны, Міколы Гусоўскага, Афанасія Філіповіча, а таксама народныя эпасы. Дырэктар выдавецтва "Художественная литература" Георгій Прахін распавёў, як наладзілася плённае супрацоўніцтва з нашымі літаратуразнаўцамі, вядучымі спецыялістамі Інстытута мовы і літаратуры Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі — Міхасём Мушыньскім, Іванам Саверчанкам, Валерыем Максімовічам, якія рыхтавалі гэтае выданне. "Удакладняліся некаторыя пераклады, бо мова не стаіць на месцы, а пэўныя творы былі адмыслова пераствораны на рускай мове менавіта для гэтай кнігі, — зазначыў Г. Прахін. Упершыню па-руску тут публікуюцца шэдэўры старадаўняга беларускага пісьменства

Расійскае выдавецтва "Художественная литература" распачало сапраўды грандыёзны праект — вялікую серыю "Класіка літаратур краін СНД". Мяркуюцца, што яна будзе налічваць 60 тамоў. Адным з першых, пад назвай "Волшебная свирель", у серыі выйшаў том, прысвечаны беларускай літаратуры. Прэзентацыя адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

— "Аповеды пра Усяслава Чарадзея", "Аповесць жыцця і смерці Еўфрасіні Полацкай", "Пахвала вялікаму князю Вітаўту", "Навела пра ажэнства караля Жыгімонта Аўгуста з Барбарай Радзівіл".

Выданне серыі ажыццяўляецца пры падтрымцы Міждзяржаўнага фонду гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў-удзельніц СНД, Акрамя беларускага, ужо выпушчаны тамы, прысвечаныя літаратурам Малдовы, Азербайджана, Узбекістана, да канца гэтага года пабачаць свет выданні класікі Арменіі,

Казахстана, Кыргызстана, на наступны год запланаваны выхад яшчэ 12 тамоў. Па словах дырэктара выдавецтва Г. Прахіна, з часам кожная краіна займе ў гэтай серыі не адзін том, а своеасаблівую анталогію — ад старажытнай пісьменнасці да сучаснай літаратуры.

Доктар філалогічных навук Іван Саверчанка адзначыў надзвычайную важнасць такога праекта: "Праз выданне нашых твораў на рускай мове тысячы людзей з Еўропы, Амерыкі, Азіі змогуць пазнаёміцца з нашай куль-

турай. Акрамя таго, важны і адукацыйны аспект — для многіх замежных студэнтаў, у тым ліку кітайскіх, якіх шмат вучыцца ў нашых гуманітарных вузах, беларуская літаратура стане больш даступнай".

Саша ДОРСКАЯ

На здымках: укладальнікі кнігі В. Максімовіч, М. Мушыньскі, І. Саверчанка; дырэктар расійскага выдавецтва "Художественная литература" Г. Прахін.

Фота Кастуся Дробава

Да сталіцы — з любасцю

У галерэі "Знята" кіна-тэатра "Беларусь" працуе фотавыстава "Мінск. Трохі іншы погляд". Экспазіцыя складаецца з 39 прац фотамастака Вітала Раковіча, адабраных з вялікіх серыяў "Ракурсы" і "Мінск, якога няма", распачатых ім яшчэ ў 2004 годзе. За гэты час горад паспеў значна змяніцца, што надае здымкам яшчэ большую цікавасць.

На фотавыставе можна ўбачыць будынкі, знятыя з розных ракурсаў. Мудрагелістыя скрыжаванні ліній, нечаканая гульня святла — спроба прымусіць гледача па-іншаму зірнуць на Мінск. Некаторыя здымкі прасякнуты лёгкім шкадаваннем пра імклівае часу, іншыя — нечакана прымушаюць думаць... Аднак, колькі людзей — гэтэулькі і меркаванняў. Таму ў галерэі існуе своеасаблівая кніга "заўваг і прапаноў", у якой кожны наведвальнік, у тым ліку і калегі Вітала, можа пакінуць пазначкі пра сваё ўражанне ад фатаграфій.

За час занятку фатаграфіяй Віталь Раковіч ажыццявіў некалькі персанальных выстаў, удзельнічаў у дзесятку калектыўных выставачных праектаў. Згаданая выстава будзе працягвацца да 3 кастрычніка.

Вера ГРАМЧАКОВА

Ад Скарыны — да... бібліяматгі

За падзеяй

Святочныя мерапрыемствы, прысвечаныя Дню бібліятэк, традыцыйна пачаліся з урачыстасці на плошчы перад НББ каля помніка Францыску Скарыне. У ім бралі ўдзел прадстаўнікі дзяржаўных органаў у сферы культуры ды бібліятэчнай справы і прадстаўнікі бібліятэчнай грамадскасці з розных рэгіёнаў Беларусі. А яшчэ, прэзентаваліся тэатралізаваныя і харэаграфічныя нумары.

Да таго ж, да свята бібліятэк было прымеркавана адкрыццё фотавыстаўкі "Бібліяматгі". Гэта сумесны праект Беларускай бібліятэчнай аса-

Святкаванне Дня бібліятэк — знамянальная падзея ў жыцці нашай краіны, якая сведчыць пра ўвагу дзяржавы і грамадства да дадзеных устаноў культуры як да найважнейшага элемента інфармацыйнай прасторы. Свята бібліятэчных устаноў культуры адзначаецца ў нашай краіне з 2001 года згодна з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, паводле якога быў прызначаны Дзень бібліятэк — 15 верасня. Гэтая дата была абраная невпадкова: 15 верасня 1922 года лічыцца днём заснавання Нацыянальнай бібліятэкі нашай краіны, якая ўзначальвае бібліятэчную сістэму рэспублікі і з'яўляецца ўніверсальнай навуковай бібліятэкай, рэспубліканскім інфармацыйным і сацыякультурным цэнтрам.

цыяцы і НББ. Выстаўка падрыхтавана па выніках фотаконкурсу, што праводзіўся сярод супрацоўнікаў бібліятэк. Кампетэнтным журы

адабраныя лепшыя працы ў некалькіх намінацыях: фатаграфіі, прысвечаныя паўсядзённаму жыццю, працы, адпачынку бібліятэкараў. Фо-

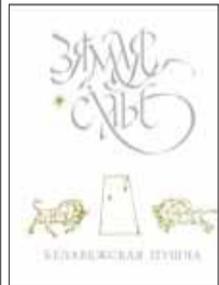
тавыстаўка, так бы мовіць, узяўла сабой хроніку бібліятэчнага жыцця.

Віктар КАВАЛЁў
Фота аўтара

Прэс-канферэнцыі

Пушча ў фотаздымках і легендах

Адбылася прэс-канферэнцыя з нагоды выхаду ўнікальнага выдання — фотаальбома "Зямля сілы. Белавежская пушча". Яго з'яўленне прымеркаванае да 600-годдзя ўстанавлення запаведнага рэжыму ў Белавежскай пушчы. Выйшаў фотаальбом у выдавецтве "Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі".

Выданне ажыццёўлена пад кіраўніцтвам першага намесніка міністра інфармацыі краіны Ліліі Ананіч і пры непасрэдным удзеле намесніка кіраўніка справам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Раманоўскага, генеральнага дырэктара нацыянальнага парка "Белавежская пушча" Мікалая Бамбізы. Над фотаальбомам працаваў не адзін дзесятак людзей: гісторыкі, картографы, фатографы, мастакі, пісьменнікі... Праца над фотаальбомам цягнулася два гады. За гэты час больш за дзесяць фатографіў зрабілі ўнікальныя здымкі спецыяльна для гэтага праекта.

Дырэктар выдавецтва Таццяна Бялова адзначыла, што кніга ўзяўла сабой не толькі фотаальбом, але яшчэ і энцыклапедыю, у якой — уся гісторыя ўнікальнага запаведніка. "Толькі калі з'ява адлюстраваная ў энцыклапедыі, яна будзе жыць у будучыні", — падкрэсліла яна.

Фотаальбом выйшаў накладам 4000 асобнікаў. Палова — беларуска-рускі варыянт, што будзе распаўсюджана на тэрыторыі СНД, палова — беларуска-англійскі для прадстаўлення самага тытулаванага запаведніка Еўропы ў бліжнім і далёкім замежжы. Фотаальбом у 600 старонак, які важыць амаль 5 кг і адрозніваецца найвышэйшай якасцю друку, трапіць таксама ў буйныя кнігарні Беларусі. Каштгавец выданне будзе недзе 300-340 тысяч беларускіх рублёў.

Фотаальбом "Зямля сілы. Белавежская пушча" змяшчае не толькі рэдкія фотаздымкі, але і карты, якія раней нідзе не публікаваліся. Іх падрыхтаваў да выдання картограф, кандыдат гістарычных навук Леў Казлоў. Ганна Малей сабрала творы беларускай літаратуры, што тычацца Белавежскай пушчы. "У кнігу ўвайшло больш за 50 вершаваных твораў. Прычым не толькі класікаў літаратуры — Янкі Купалы, Якуба Коласа, Пімена Панчанкі, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова, але і сучасных пісьменнікаў Навума Гальпяровіча, Васіля Жуковіча, Казіміра Камейшы, Васіля Гігевіча, Яўгена Хвалей і іншых паэтаў. Словы вядомай песні "Белавежская пушча" пераклалі на беларускую мову паэты Аксана Спрычан і Яраш Малішэўскі.

Дадаткам да фотаальбома выйшла кніга для дзяцей "Пушчанскія скарбы", у якую ўвайшлі 12 легенд, сабраных краязнаўцам Вячаславам Семаковым.

Ася ПАПЛАЎСКАЯ

Казкі з Расіі

Выстаўкі

Прэзентацыя выстаўкі "Казкі А.С. Пушкіна", адбылася ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы.

Выстаўка стала сумесным культурна-адукацыйным праектам Дзяржаўнага музея А.С. Пушкіна ў Маскве і літаратурнага музея Янкі Купалы. Дарэчы, паміж гэтымі ўстановамі ў маі бягучага года была падпісана дамова аб супрацоўніцтве.

"Я люблю Пушкіна за тое, што ён — жывы барацьбіт за свабоду, за шчасце чалавецтва. І калі сёння... успамінаюць добрым словам вялікага паэта, мне хацелася б так пісаць, як пісаў любімы мною А.С. Пушкін", — адзначыў Янка Купала ў сваім артыкуле "Любімы паэт", прысвечаным 100-годдзю з дня гібелі генія рускай літаратуры. І праз столькі гадоў менавіта Купалаўская хата прымае прыхільнікаў яго творчасці, якая

стала крыніцай шматлікіх твораў літаратуры, музыкі.

На ўрачыстым адкрыцці намеснік дырэктара Дзяржаўнага музея А.С. Пушкіна Уладзімір Палянскі адзначыў сімвалічнасць двух класікаў блізкіх народаў. А дарадца Пасольства Расійскай Федэрацыі ў Рэспубліцы Беларусь Аляксандр Фёдаравіч выказаў задавальненне ад падоранай цёплай атмасферы, нібы напоўненай успамінамі з дзяцінства.

У экспазіцыі былі прадстаўлены і экспанаты з фондаў літаратурнага музея Янкі Купалы — творы А.С. Пушкіна, выдадзеныя ў розныя гады, яго казкі на беларускай мове. Дарэчы, дырэктар літаратурнага музея Янкі Купалы Алена Мацэвасян распавяла, што ў наступным годзе ў маскоўскім музеі А.С. Пушкіна адбудзецца прэзентацыя выстаўкі, прысвечаная творчасці беларускага песняра.

Вера ГРАМЧАКОВА

На здымку: У. Палянскі і А. Мацэвасян.

Фота аўтара

Прэзентацыі

"Азбука бяспекі" — кніга, якая ў прастай і, галоўна, цікавай форме даносіць да дзяцей меры перасцярогі ў розных небяспечных выпадках нашага жыцця. Кніга аздаблена прыгожымі малюнкамі, адпаведнымі вершамі. Яе адрознівае хочацца ўзяць у рукі і пагартчаць. Цудоўны дапаможнік не толькі для дзяцей, але і для іх бацькоў і настаўнікаў.

"Азбука бяспекі" атрымала высокую адзнаку ў Міністэрстве па надзвычайных сітуацыях, прадмова-зварот якога да юных чытача размешчана на першым форзацы.

На жаль, сам Яронімас Лаўцюс не меў магчымасці прыняць удзел ва ўрачыстай прэзентацыі. Таму ад яго імя выступіў пера-

Пра складанае — у прастай форме

У дзіцячай бібліятэцы № 1 г. Мінска адбылася прэзентацыя кнігі літоўскага пісьменніка Яронімаса Лаўцюса "Азбука бяспекі", перакладзеная на беларускую мову і выдадзеная ў РВУ "Літаратура і Мастацтва".

кладчык "Азбукі бяспекі" паэт Віктар Гардзеі. Сярод гасцей, якія прысутнічалі на мерапрыемстве, былі таксама сакратар Саюза пісьменнікаў, намеснік дырэктара РВУ "Літаратура і Мастацтва" Міхася Пазнякоў, прадстаўнік прэс-цэнтра Міністэрства па надзвычайных сітуацыях Віталь Навіцкі. У ходзе мерапры-

емства была праведзена цікавая віктарына сярод юных чытачоў. Пераможцы атрымалі выдатны падарунак — кнігу Яронімаса Лаўцюса "Азбука бяспекі".

Аляксандра ПАРШЫНА

На здымку: перакладчык кнігі В. Гардзеі перад здымкай аўдыторыяй.

Фота Кастуся Дробава

3-пад пярэ

У Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны працуе выстаўка пад назвай "KRIEG" аднайменнага канцэптуальнага праекта, прымеркаваная да 70-годдзя пачатку Другой сусветнай вайны.

Аўтар выстаўкі — член Беларускага саюза дызайнераў і Беларускага саюза майстроў народнай творчасці Сяргей Шыла. Дадзеная экспазіцыя — памяць, роздум, пратэст... Матэрыялы, прадстаўленыя на выстаўцы, — каля дваццаці палотнаў-інсталяцый з выкарыстаннем прадметаў — сведкаў вайны, сабраных у беларускіх вёсках.

Акрамя іншага, экспазіцыя прысвечана і памяці пайшоўшага з жыцця Героя Савецкага Саюза Ульяна Аляксандравіча Рыбака, дзядзькі аўтара.

У галерэі "Лабірынт"

Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылося ўрачыстае адкрыццё культурна-асветніцкай дзеі "Чароўны свет дзіцячай кнігі". У межах гэтай дзеі НББ прадставіла ажно дзве кніжныя выстаўкі: "Сучасная дзіцячая кніга" і "Дзіцячая кніга XVIII—XX стст."

Выстаўка "Сучасная дзіцячая кніга" ўключае каля 100 найноўшых, выдатна ілюстраваных выданняў у асноўным для дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту, а таксама цікавыя выданні для моладзі. Сярод шэрага адметных кніг — пераможцы штогадовага Нацыянальнага конкурсу "Мастацтва кнігі": "Буквар" А. Кльшкі і "Буквар" Н. Старажавай, "Казка пра Івана-ганчара і пачвару-цара" А. Грачанікава, "Дзікае паляванне караля Стаха" У. Караткевіча ды іншыя.

Таксама ў экспазіцыі — разнастайныя кнігі для дзяцей, якія выдадзеныя ў Беларусі і Расіі ў XVIII — XX стст., — да прыкладу, першы дзіцячы часопіс "Детское чтение для сердца и ума" (выдаваўся ў Маскве М.І. Новікавым ва ўніверсітэцкай друкарні ў якасці дадатку да "Московских ведомостей"), а таксама незвычайныя па форме дзіцячыя кнігі XX ст.

Выйшла другая кніга

празаіка Мікалая МАРОЗА "Папялішча — не тлен". Яна прысвечана моладзі, яе гарту ў гады Вялікай Айчыннай вайны, тым маладым юнакам і дзяўчатам, якім выпала доля змагацца і застацца назаўсёды маладымі. Раман — пра Обальскае падполле, якое 605 дзён не давала спакою ворагу, вяло нястомную барацьбу за родныя мясціны.

Нямала старонак у творы адведзена каларытнай і шаноўнай постаці А. У. Сіпко, які быў камісарам партызанскай брыгады імя Леніна, пасля вайны — старшыні Сіроцінскага (Шумілінскага) райвыканкама.

Кніга адрасавана ў першую чаргу дзецям старэйшага і сярэдняга школьнага ўзросту, а таксама ўсім, хто беражліва і паважліва ставіцца да сваёй гісторыі.

У магилёўскай абласной

у-буйнае друкарні імя Спірыдона Собаля ўбачыў свет трэці зборнік вершаў Валянціны Габрусевай "Букет бессмяротнікаў", які засведчыў рост паэтычнага майстэрства аўтаркі. Лірычная гераіня В. Габрусевай імкнецца дапамагчы чытачу асэнсаваць сапраўдныя жыццёвыя каштоўнасці. У адрозненне ад папярэдніх зборнікаў, дзе шмат было гумарыстычных вершаў, новая кніга насычана філасофскімі развагамі аб хуткаплыннасці і жорсткасці часу. В. Габрусева ўлічыла ранейшыя крытычныя заўвагі і зборнік "Букет бессмяротнікаў" рыхтавала грунтоўна і няспешна, што станоўча адбілася на яго мастацкай якасці.

Ул.інф.

Працяг палемікі

Яшчэ ў 1994 годзе Людміла Сінькова (пад дзявоцым прозвішчам Корань) надрукавала ў "ЛіМе" артыкул "Новая маргінальная беларушчына. Паводле цытат". Тады яна палемізавала з цэлым шэрагам літаратараў (В. Акудовічам, С. Дубаўцом, М. Матрунчыкам, І. Бабковым, У. Ахроменкам і інш.), якія фактычна дэкларавалі ў друку "смерць нацыянальнай культуры". Прыкладу толькі дзве вытрымкі з тэкстаў, якія выклікалі нязгоду Людмілы Сіньковай.

"Ці існуе беларуская нацыянальная культура? <...> ...няма глыбокай рэфлексіі над дынамікаю развіцця нашай культуры. А таму і няма таго, што мы можам упісаць у еўрапейскую карціну свету. Вось і атрымоўваецца: ёсць нацыя, але няма культуры..." (М. Матрунчык. Што мусіць быць у ідэале?).

"Беларускай культуры ў класічным разуменні тэрміна на сённяшні дзень няма. <...> пра нас пакуль рана гаварыць, як пра нацыю, а таму тэрмін "беларуская культура" варта адкласці да лепшых часоў" (У. Ахроменка. Субкультура).

Людміла Сінькова не толькі вельмі доказна аспрэчыла гэтыя тэзісы, але і даходліва патлумачыла вышэйназваным прамоўцам (кожнаму паасобку) вульгарызатарскую сутнасць іх меркаванняў.

Прайшло паўтара дзесятка год. І вось аб сваім прыходзе ў літаратуру абвясцілі новыя "месці". Праўда, гэтыя абралі іншую стратэгію. Ганьбаванне нацыянальнай культуры, шальмаванне айчынных гісторыі, літаратуры, мовы яны вырашылі зрабіць "мастацкім фактам".

"Народ мой прыземісты, сутулкаваты і нязграбны, смярдзючы, з пажаванаю скураю на тварах, нікому не патрэбны, па-хамску тлусты, рызгэ ды жалезныя зубы. Лепшага нікога няма" — піша Ева Вежнавец.

"Значна цяжэй прызнацца нарэшце самому сабе, што той мужык, які гучна і груба ўсклікнуў калісьці: "А хто там ідзе?", насамрэч быў сляпым, што да літаратуры, а другі мужык, з абавязковым батанічным псеўданімам, не ўмеў пісаць прозы, а трэцяга праз пяцьдзсят гадоў не надрукавала б нават тая антылітаратурная газета, дзе працаваў Хадок, настолькі цямянае ўяўленне пра мастацтва слова меў класік" — заяўляе Альгерд Бахарэвіч.

"Няўдачнік — гэта ўвогуле скразны герой беларускай сацыякультурнай прасторы, пачынаючы з Кастуся Каліноўскага, у якога нічога не атрымалася. Кажуць, што гісторыя пішацца пераможцамі. Гісторыя Беларусі — выключэнне, бо яна пісалася няўдачнікамі..." — сцвярджае Марыя Мартысевіч.

Безумоўна, гэтыя "мастацкія ўзоры" не маглі застацца па-за ўвагай Людмілы Сіньковай. Яе артыкул "Старая маргінальная беларушчына ў тэкстах А. Бахарэвіча, М. Мартысевіч і Е. Вежнавец" быў змешчаны ў навукова-метадычным зборніку "Беларускае літаратурна-разнаўства", які выдаецца на філфаку БДУ (прафесар Сінькова з'яўляецца яго галоўным рэдактарам). Аксана Бязлепкіна (намеснік галоўнага рэдактара) з абсалютна прыватнай мэтай — дзеля рэкламы выдання — вывесіла артыкул у сваім інтэрнэт-дзённіку. Публікацыя зрабілася прадметам гарачага абмеркавання...

Што рабіць з чалавекам, які абразіў...

Па вялікім рахунку допісы, якія з'явіліся ў livejournal Аксаны Бязлепкінай, назваць палемікай досыць цяжка. Інтэлектуальны ўзровень і агульны досвед большасці ўдзельнікаў "дыскусіі" насамрэч уразлівы. Адна з асаблівых тэрміналогіяў ("мэйнстрым" і "маргінальнасць"... словы нават вымавіць няпроста, а ўжо зразумець...), другія распісаліся ў абсалютнай некампетэнтнасці (маўляў, "не разумео", "не чытаў", "не ведаю" і г. д.). Іншыя кранулі непа-

става ізноў палемікаваць? Якая кашчуннасць! — загаласіла пісьменніца. — "Яны заклаіваюць паліць нашы кнігі на плошчы!..". Не, панове. "Рукапісы не гараць". Што тычыцца Бахарэвіча... Неяк мяне моцна крануў адзін допіс у яго асабістым блогу. Прыкладу вытрымку з таго тэксту: "Нехта **ziankovich** (не ведаю, хто такі) абразіў маю жонку. Жанчыну, якую я кахаю, якая нарадзіла маю дачку, якая дзеліць са мной наступствы ўсіх авантураў. Што ён зрабіў? Даў сваю ацэнку падзеям на Нямізе — тым самым, што адбыліся 30 траўня 1990 года. "Гопнікі перадавалі гопнікаў, і дзякуй богу, і няма чаго іх шкадаваць", прыкладна ў такім сэнсе выказаўся гэты Зянкувіч <...> Што трэба рабіць з чалавекам, які абразіў тваю жонку, я добра ведаю. Я паважаю сваю жонку. Усе гэтыя гады яна старалася, каб тэма Нямігі ніколі не ўсплывала ў нашых размовах з сябрамі і знаёмымі, каб на гэтай тэме не было ніякіх спекуляцый, каб той факт, што на Нямізе загінула яе сястра, не змог паўплываць ні на стаўленне людзей да яе, ні на яе стаўленне да іншых. Яна перажывала ўсё ў сабе, вельмі годна і мужна. <...> Нават на могількі яна ходзіць у адзіноце і вельмі не любіць браць удзел у непазбежных калектывных плачах".

Бахарэвіч піша: "Што трэба рабіць з чалавекам, які абразіў тваю жонку, я добра ведаю". Можна, ён гэтаксама ведае, што рабіць з чалавекам, які абразіў мой народ, маіх продкаў, маю мову?..

срэднасцю. Сярод апошніх балашон з прызнаннем "не зусім зразумеў, пра што гаворка" і скарыстаўшы дыскусіямі, каб проста пафліртаваць з Аксанай Бязлепкінай, гумарыст syazhuk з рэплікай "артыкул ніасіліў, але хачу пахваліць здымак Марыікі, вельмі спадабаўся", **lizdejka**, якая падкупіла непадробнай шчырасцю: "Артыкул не асіліла — мутнаваты. Зрэшты, не асіліла ні Бахарэвіча, ні Вежнавец. Марыіку чытаю малымі порцыямі — вялікімі не асіліваю таксама. Сучаснай беларускай літаратуры ў прынцыпе не люблю — пустая і дэзарыентаваная, нібы выпадковы набор каляровых фанцікаў: падчас чытання, можа, і ўразіцца, а пасля — што прачытаў — фіг яго ведае".

Нямала сярод блогераў і тых, хто ўвогуле не здольны сфармуляваць пэўную думку. У цэлым "палеміка" выключна ярка адлюстравала як інтэлектуальны, так і маральны воблік прыхільнікаў творчасці вышэйназваных "мастакоў слова". Самае адметнае, што абаронцы пісьменнікаў нават не спрабавалі апеляваць уласна да іх тэкстаў. (Натуральна, каб вестці аргументаваную дыскусію, найперш трэба прачытаць самі творы...) Значна прасцей усцаць лямант: "Нам забараняюць пісаць, як мы хочам!" Хто забараняе? Прачытаўце тыя радкі з артыкула, дзе вам забараняюць пісаць(?)...

Прафесар Сінькова толькі дала кампетэнтную ацэнку творчасці маладзёнаў, якія лічаць, што аплеўваць нацыянальнае — гэта цалкам натуральна. Так, ацэнку рэз-

дапіс: "Сучасную беларускую літаратуру я не надта люблю. Спрабаваў чытаць Глобуса, Бахарэвіча, Мартысевіч ды яшчэ сяго-таго. Зусім не ўражае мяне іхні выпяндрож, беспадстаўны снабізм і простае калькаванне заходніх канонаў. Адзінае месца, куды я рэкамендаваў бы выпраўляць гэтыя кнігі — не бібліятэкі, а цэнтральныя плошчы, асветленыя польміем вялікага вогнішча. <...> Нядаўна вось адна пані-навуковец з класічным літаратурным густам зноў наехала на "маладую генерачыню". І слухна наехала. Прызнаю свой чытацкі суб'ектывізм, але згодны бадай цалкам з яе аргументамі. <...> Іншая пані з той жа нагоды бытаецца пра тое, чым ёсць нацыянальны міф, які павінен быць бы класіфікацыя ў падмурак сучаснай літаратуры. Ды складнікі яго застаюцца нязменнымі, калі мы кажам пра сакралізацыю: Зямля, Род, Традыцыя, Айчына, Тутэйшасць, Гонар і Годнасць... Яны нікуды не знікаюць і знікаюць, бо гэта падстава Быцця. Мянсяцца толькі варункі вакол іх. І сёння ў "новым дзіўным свеце" дэмакратуры, тэле-разуму і мультыкультуры яны актуальныя як ніколі. Шкада толькі, што мала хто з тутэйшых літаратараў у гэтым разуме. Хто з іх не кінуўся ў багню постмадэрнісцкай брыдоты, а наадварот кажа пра тое, як выжыць сярод яе і перамагчы?"

Безумоўна, "польмія вогнішча" ў гэтым допісе ўсяго толькі іранічная гіпербалізацыя. Але хіба ж магла спадавацца Марыясевіч не скарыстаць такую зручную пад-

ставу ізноў палемікаваць? Якая кашчуннасць! — загаласіла пісьменніца. — "Яны заклаіваюць паліць нашы кнігі на плошчы!..". Не, панове. "Рукапісы не гараць". Што тычыцца Бахарэвіча... Неяк мяне моцна крануў адзін допіс у яго асабістым блогу. Прыкладу вытрымку з таго тэксту: "Нехта **ziankovich** (не ведаю, хто такі) абразіў маю жонку. Жанчыну, якую я кахаю, якая нарадзіла маю дачку, якая дзеліць са мной наступствы ўсіх авантураў. Што ён зрабіў? Даў сваю ацэнку падзеям на Нямізе — тым самым, што адбыліся 30 траўня 1990 года. "Гопнікі перадавалі гопнікаў, і дзякуй богу, і няма чаго іх шкадаваць", прыкладна ў такім сэнсе выказаўся гэты Зянкувіч <...> Што трэба рабіць з чалавекам, які абразіў тваю жонку, я добра ведаю. Я паважаю сваю жонку. Усе гэтыя гады яна старалася, каб тэма Нямігі ніколі не ўсплывала ў нашых размовах з сябрамі і знаёмымі, каб на гэтай тэме не было ніякіх спекуляцый, каб той факт, што на Нямізе загінула яе сястра, не змог паўплываць ні на стаўленне людзей да яе, ні на яе стаўленне да іншых. Яна перажывала ўсё ў сабе, вельмі годна і мужна. <...> Нават на могількі яна ходзіць у адзіноце і вельмі не любіць браць удзел у непазбежных калектывных плачах".

Я шчыра спачуваю пісьменніку, спачуваю яго жонцы. Разумею іх боль. Але... Бахарэвіч піша: "Што трэба рабіць з чалавекам, які абразіў тваю жонку, я добра ведаю". Можна, ён гэтаксама ведае, што рабіць з чалавекам, які абразіў мой народ, маіх продкаў, маю мову?..

...Ева Вежнавец назвала сваю кнігу "Шлях дробнай сволачы"... Што ж, трэба прызнаць — у самой назве ўвасоблена аб'ектыўная ацэнка дзейнасці пэўных прадстаўнікоў маладога літаратурнага цэху. Верш, якім пісьменніца завяршае сваю кнігу, выключна дакладна вытлумачвае сутнасць іх жыццёвай пазіцыі:

*Праўда, што бітву
кідаюць агняы калекі
ды лохі,
А таксама мы,
невялікія сволачы,
Якія выбралі жыць
на каленях,
І не хочучь быць
бітымі стоячы.*

Лада АЛЕЙНІК

Дыстанцыя паміж пакаленнямі

Артыкул Л. Д. Сіньковай, змешчаны ў нумары "ЛіМа" за 21 жніўня, стварае ўражанне рэфлексіі па-за межамі творчасці асобных пісьменнікаў, рэфлексіі з нагоды ўласна вынайздзеных рэцэптаў "актуальнай" беларускай літаратуры (тут і надалей, двухоссе — гэта не іронія, а спроба пазбегнуць абвінавачванняў у снабізме).

"Старая маргінальная беларушчына" з прахлятым прозвішчам Мінус (паводле аднаго з твораў А. Бахарэвіча) Л. Сіньковай падаецца не толькі як "модны" message, згаданых у тэксце "маладых" твораў, але і як агрэсія супраць нацыянальнай культуры, агрэсія "ненарматыўнай" формы, літаратурны гібрыд сумнавядомых міфаў пра беларуса.

Дзіўнае параўнанне "1994 працяжнік 2009" адразу наводзіць на думку, што для крытыка за гэты час нічога не змянілася, не адбылося, не спраўдзілася, не перастала існаваць і г. д., а тым больш пачало выходзіць за межы ўсталяванай акадэмічнай нормы.

У гіпертрафіраваных "ворагі беларушчыны" аўтар артыкула залічвае пісьменнікаў паводле іх "парадакснага патрыятызму" (Л. Д. Сінькова), які прадугледжвае "навуку бачыць беларускае як маргінальнае ды субкультурнае, навуку дэманстраваць пагарду да яго — як правіла, татальную", прычым аўтар артыкула абсалютна не зважае на тое, што Нацыя па-за яе "комплексамі", праблемамі, хрэстаматыйна навізанымі вобразамі перастае быць цікавай чытачу: навошта набываць кнігу, калі не адбываецца пэўны старажытны катарсіс?

Ці не аргумент на карысць гэтага — згаданы ўжо ў наступным артыкуле А. Бязлепкінай, пісьменніцкі лёс польскага эмігранта Вітольда Гамбровіча? Ланцуг сусветна вядомых імёнаў можна доўжыць...

Беларуская літаратура сёння з'яўляецца тым лютэракам, глядзецца ў якое некаторым цікава, некаторым проста агідна: раптам прыдзецца прызнацца самому сабе ў недаканаласці, як знешняй, так і ўнутранай.

Відавочна, дыстанцыя паміж пісьменніцкім пакаленнем "дзевяностых" і іх папярэднікамі вынікае са стаўлення да літаратурнай традыцыі: сакральнасць, якую нельга не тое што парушаць, а нават ставіць пад сумнеў, — гэта для другіх; спроба аб'ектыўна вызначыць, што ёсць такое нацыянальны міф і беларускае рэчаіснасць сёння, для першых.

Мізантропія Альгерда Бахарэвіча, Марыі Мартысевіч, Евы Вежнавец у гэтым выпадку выглядае не спробай "скокаў на могільках", а формай (далёка не субкультурнага!) пратэсту, уласна чарговае "постлітаратурнай" пераацэнкі каштоўнасцей.

Іншая справа, што пісьменніцкая самаактуалізацыя ва ўмовах бягучага літпрацэсу немагчыма без змен у стаўленні аўтара да пераанагаў, што само па сабе вызначае індывідуальны сінтэз розных канонаў, расхістанне пэўных маральна-этычных нормаў.

Даволі спірэчнай выглядае ў дадзенай сітуацыі тэза А. Бязлепкінай: *што сёння мог бы напісаць раман пра нас? Пра цяперашнюю Беларусь? Той, у каго ўжо ёсць жыццёвы досвед і яшчэ хапае сіл на тытанічную працу. Чалавек гадоў 30—35. А памкненні і планы гэтага пакалення былі ў свой час раструшчаны распадам СССР, зменай сацыякультурнай парадзімы. Гэтае пакаленне ў літаратуру проста не прыйшло.*

Новае пакаленне ў літаратуру прыйшло, але для таго каб зразумець гэта, трэба канчаткова развітацца са "страчанымі ілюзіямі" ідэальнага мінулага і такой жа "ілюзорнай" будучыні. Распада былой савецкай краіны для большасці ўмоўна "маладых" пэртаў і пісьменнікаў — міф пра шчаслівае дзяцінства, згадкі пра якое мяжуюць з першаадкрывіцтвам "новай" (у сваёй аснове зусім не савецкай!) культуры.

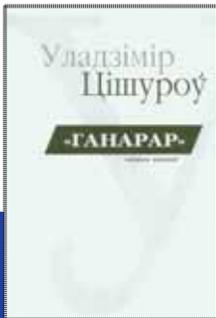
Дзеці Самоты і сёння ўнікаюць працэсуальнай адказнасці за сваю краіну, суайчыннікаў, любую грамадскую супольнасць. Усеабыдмы маналог адмаўлення паступова ператвараецца ў новы фармат літаратурнай творчасці, аснова якога далёка не грэблівасць і прыніжэнне нацыянальнага.

"Нарцыстычны" культ свабоды, які так ці інакш славяецца ў творах беларускіх пісьменнікаў апошняга генерацыі, больш нагадвае інстынкт самазахавання, які прымушвае прывіваць беларускай культуры стагоддзямі.

Гульня ў хованкі, або "класікі" на беларускім полі (у залежнасці ад ступені сур'езнасці апанентаў) працягваецца. Усё адбываецца па старых правілах. Суцэльнае дэжавію — 2013 год. Для паўнаўвартаснай дыскусіі не хапае толькі прозвішчаў: Ластоўскі, Багдановіч, Бядуля, Гарэцкі, Лёсік, Луцкевіч.

Наталля ПАЗНЯК

Падчас чытання вершаў Уладзіміра Цішуроў з яго новай кніжкі "Танарар" мяне не пакідала надзея: можа, гэта ўсё ж зборнік гумарыстычных вершаў альбо літаратурных пародыў? А чытаючы некаторыя вершы, са шчырым здзіўленнем хацелася запытацца ў аўтара: "Вы гэта сур'ёзна?" І так жа шчыра хацелася верыць, што — не, несур'ёзна, так, забаўляючыся...

Вы гэта сур'ёзна?

Хіба можна ўсур'ёз успрымаць такія радкі:

*А што будзе далей — не важна,
І зрабіла ты крок адважны,
З чужым мужам легла ў ложках...*

Далей можна чытаць толькі пасля перапынку на смех, выкліканы камічным эфектам, якога аўтар дасягнуў спалучэннем розных сэнсавызначальных адценняў. (Яно і сапраўды — на такія "крокі" трэба мець адвагу. Жонкі розныя бываюць, справа можа і да рукапрыкладства дайсці.) Аднак высвятляецца, што гэта верш пра цяжка лёс маці-адзіночкі. Зразумела, ён не проста нясмешны, а нават прасякнуты драматычным пафасам. І што павінен у такім выпадку думаць чытач?

А вось узнісла верш пра тое, як пад чараўную вальсавую музыку абуджаецца ў лірычнага героя каханне:

*Вусны твае, як ружы,
два дні ім ад нараджэння...*

Зрэшты, няважна чаму менавіта два. Магчыма, герой знаёмы з дзяўчынай толькі два дні, а можа, гэты вобраз з'явіўся ў яго пазычнай душы два дні таму, ці проста свежасць дзівочых вуснаў падкрэсліваецца параўнаннем з ружамі, якія расквітнелі за два дні. Усё гэта можа быць так, а можа быць і па-іншаму. Вобраз загадкавы, романтичны і сапраўды надзвычай пазычны. І вось раптам:

*Лёгка тая тва,
як у вальсе твая нага...*

Хай сабе дзяўчына танклявая, і нага ў яе сапраўды лёгкая, але нават тое, што "нага" бездакорна рыфмуецца са словамі "тута" і "смуга", не апраўдвае гэтай недарэчнасці.

Зрэшты, нават цяпер, калі працтычныя кожны вершык да апошняга старонкі, мяне не пакідае спадзяванне на несур'ёзнасць. Праўда, яго бязлітасна разбураецца найперш значнай колькасцю вершаў, прысвечаных, як гэта кажучы, асэнсаванню ролі паэта і паэзіі, а гэта, у сваю чаргу, сведчыць пра тое, што аўтар адчувае сябе Паэтам (мэнавіта з вялікай літары піша гэта слова ў сваіх вершах сам Уладзімір Цішуроў) і лічыць свае вершы ўзорам сапраўднага літаратурнага таленту. А таму лёгка называе некага

"бездарам" ("Раённай прэсы танарар — мізэрны дар. / І гэты дар / атрымліваў кожны без-дар..."). У вершы "Рыфмачу" аўтар супрацьпастаўляе сябе як Паэта зласлаўнаму, зайздросліваму і, вядома ж, пазаўленаму таленту рыфмачу:

*Без злосці, вайны міжусобнай
Вершы ствараю — асобна.*

Цікава: а як гэта ствараць вершы не асобна? Або гэты не зусім удалы выраз стаў адным са шматлікіх ахвярапрынашэнняў рыфме? Ці не тое ж сталася і з радкамі, дзе аўтар называе сябе геніяльным:

*Праўда, яна адчувальна,
І праўдаю слоў геніяльны...*

Прызнанне, вядома, надзвычай смелае, але не ў меншай ступені і спрэчнае. Аднак магчыма, менавіта тут аўтар спрабуе сябе апраўдаць: маўляў, не так важна як я пішу, галоўнае, што праўду адстойваю. Вось жа і на вокладцы пазначана "кніжка вершаў" (а кніжка — гэта зусім не тое, што кніга, гэта адлюстроўвае аэжну творчасці). А калі сапраўды так, калі аўтар цявараза ацэньвае свае пазычныя здабыткі, прадстаўленыя ў гэтай кніжцы, то чаму ўсё ж імкнецца "вершы кніжкамі выдаваць"? Адаказ, верагодна, можна знайсці ў "праграмным" вершы "Літаратура", які сканчваецца сцяваражнем: "Мяне слова вядзе ў несмяротнасць!"

Працягвае літаратурную тэму верш "Празаічнае", прысвечаны па сутнасці, таму самаму рыфмачу, які красамоўна характарызуецца як "вершатворца, кабінетазатворца і службазатворца". Праўда, тут аўтар пайшоў далей, ён не толькі

супрацьпаставіў свае вершы "бессэнсоўнай рэчы пустых словаў", але і выявіў сваё пазычнае крэда:

*Калі думкі ўласнай баяцца
І хавацца,
І вершам не выдавацца, —
То якая ж, паэце,
тады твая праца?
...Не трэба злаваць,
А грошы шукаць
І вершы кніжкамі
выдаваць.*

Сказана — зроблена. Грошы знойдзены, кніжка выдадзена, а вось наконц вершаў... Уладзімір Цішуроў сапраўды "не хаваецца" і "думак сваіх не баіцца". І можа, менавіта таму не надта дбае пра іх слоўную абалонку. Акрамя таго, што ў кнізе процама арфаграфічных і асабліва пунктуацыйных памылак (чаго варта хаця б назва аднаго з раздзелаў "Маўчане"), часта, ахвяруючы для рыфмы не толькі формай, але і сэнсам слоў, аўтар робіць іх гучанне недарэчным, а ўспрыманне немагчымым: *...у балюце / заганаў / і rogaў / дажывае мая парода; Дзень, здаецца, святла не мае, / на дзвях, дзе жылі дружбы, / замкі! / Я зайшоў у ваўкі...; Хрышчоны пякуючы бядою, / бяды сваёй не ўтою; Заклапочана ў буднях вочка, / вась і маці ты адзіночка; І па даўняму-даўняму звычу / дзень высоўца да працы пакліча!...; Ты дыкаеш нават цалёбна / ў маё пахмурнае неба...; Кожны мех грашамі кізе, / хто б намыліў за іх мне "шюю".* Міжволі прыгадваеш булгаўскае: "Ах, Берлиоз, Берлиоз! Ведь это в голову не лезет!"

Увогуле ў кнізе вельмі мала цэ-

ласных паводле пазычнай думкі вершаў. Часам складаецца такое ўражанне, што аўтар сам не ведаў не толькі таго, што хацеў сказаць, але не вельмі пэўны і ў сэнсе таго, што нарэшце выславілася на паперу. Пачынаецца верш з аднаго, усярэдзіне з'яўляюцца лішнія і пустыя словы, якія "пацягнулі" за сабой рыфмы з першых радкоў і ў выніку "дацягнулі" верш да бяссэнсіцы, а таму і вершам яго назваць цяжка. І такіх у зборніку абсалютная большасць. Калі ў публіцыстычных вершах хаця б выяўляецца аўтарская пазыцыя і з гэтым, незалежна ад мастацкай якасці, усё зразумела, то ў тых выпадках, калі У. Цішуроў спрабаваў філасофстваваць, чытач убачыць толькі адно: зрыфмавана тое, што ў большай ці меншай ступені рыфмуецца — і не болей.

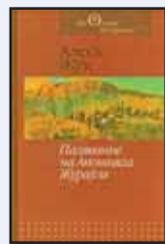
Часта можна пачуць, што калі ў зборніку вершаў знойдзецца хаця б адзін добры верш, то яго выданне можна лічыць недарэчным. Я дазволю сабе з гэтым не пагадзіцца: калі з першых старонак (якіх у "Танарары" 89) на чытача высыпаюцца замест вершаў адно толькі бэссэнсоўны набор слоў, то хто ж знойдзе ў сабе цявпенне гэты адзіны сапраўдны верш шукаць? (Таму, дарэчы, здзіўляе і пазыцыя выдаўца — кніжка выдадзена І. Логвінавым). Аднак мне пашчасціла: я знайшла гэты адзіны верш (ён называецца "Безнадзейнасць", гэта сур'ёзна, без сарказму) ды яшчэ некалькі добрых радкоў, як, напрыклад, гэтыя: *Святлістае неба не чуе самоты, / а сеібіт самоты свявеныку згубіў. / І ўзчыны я лёсу за тое, што ўпотаў / усмешку тваю летнім днём падарыў.* Хаця напрыканцы зборніка я ўсё ж дачакалася гумарыстычнага верша "Каханне і гарбуз (Амаль лірычнае)" і — не магу сказаць, што нечакана, — пераканалася, што гэта лепшы верш у кніжцы, паколькі найбольш адпавядае стылю У. Цішуроўа.

У згаданым ужо вершы "Літаратура" паэт прызнаецца гэтай самай літаратуры, якая "то як маці, а то як мачаха":

*Ці то праца, ці то не праца?
З табой мусіў не раз развітацца.*
Вось з гэтага і трэба было пачынаць. Са стаўлення да літаратуры, з разумення яе сутнасці, якая ў любым выпадку, незалежна ад адукацыі, прафесіі і роду заняткаў пісьменніка, — заўсёды і абавязкова праца. Інакш не тое што развітацца, а і сустрэцца з ёю не атрымаецца.

Жанна КАПУСТА

Кніжная паліца

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў серыі "Школьная бібліятэка" пабачыла свет кніга апавесцей і апавяданняў **Алеся ЖУКА** "Паляванне на Апошняя Жураўля" (для сярэдняга і старэйшага школьнага узроста). У кнігу вядомага пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі, увайшла шырокавядомая аднайменная апавесць і апавяданні розных гадоў. Прадмову напісаў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Анатоль Кудравец.

У выдавецтве "Чатыры чвэрці" выйшла кніга сучаснай паэзіі Валожыншчыны "Напшчадкі". Аўтары вершаў — удзельнікі народнага літаратурна-мастацкага аб'яднання "Рунь" Валожынскага раённага Цэнтра культуры. Гэта людзі розных узростаў і прафесій, і пішучы яны пра прыгажосць свайго роднага краю, усхваляюць высакароднасць і дабрывно сваіх землякоў, выносяць на чытацкі суд уласнага сэрца высокія парывы. Партрэтны аўтараў адмыслова намаляваў Уладзімір Сайко, малага радзіма якога таксама Валожыншчына. Укладальнік выдання В. Гіруць-Русакевіч. Шкада толькі, што шырокавядомы калектыўны зборнік паэзіі з такой назвай ужо выходзіў у свет у 1979 годзе.

У РВУ "Літаратура і Мастацтва" ў серыі "Лімаўскі фальварак" выйшла кніга прозы лаўрэата Літаратурнай прэміі імя Янкі Маўра **Уладзіміра ЯГОЎ-ДЗІКА** "Шчырае ночу". Кнігу вядомага пісьменніка складаюць апавесці "І пазвала я..." ды "Вочы Начніцы", а таксама апаведы і шпрыхі да партрэтаў пісьменнікаў У. Калесніка, У. Караткевіча, Я. Скрыгана, А. Пісьмянкова, мастакоў А. Лось, У. Савіча, В. Славука... Напрыканцы кнігі выдрукаваны абразкі, якія вызначаюцца тонкім лірызмам і светлай музыкай беларускага слова.

У выдавецтве "Кнігазбор" выйшла ў свет кніга "Выбраныя творы" **Віктара ВАЛЬГАРА**. У зборнік беларускага пісьменніка (1902—1931), які пражываў у міжваеннай Латвіі, увайшло ўсё лепшае, створанае ім за такое кароткае, але ствастоўнае жыццё. З небыцця змрнула яшчэ адно імя багдановічаўскага лёсу, на яшчэ аднаго цікавага творцу пабагацела наша літаратура. Выданне ілюстравана архіўнымі матэрыяламі і фотаздымкамі. Прадмова Л. Савік.

У Пінску выйшаў з друку чарговы зборнік вершаў Тамары **ЛАЗНЮХІ** "Сэрце Полясы" (на беларускай і рускай мовах). Выпуск кнігі прымеркаваны да 65-годдзя вызвалення Пінска ад фашысцкіх захопнікаў. Сама паэтка нарадзілася ў вёсцы Дамашыцы на Піншчыне. Выдала чатыры зборнікі сваіх твораў. У новым — вершы пра горад над ракой Піннай, пра Палескі край і яго знакамітых людзей.

Тэарэтычны багаж у практыцы

Болей паловы пройдзенага творчага шляху Галіна Каржанеўская, вядомая перадусім як паэтэса, аддала працы на ніве драматургіі для дзяцей — самай нераспрацаванай дзялянцы не толькі ў беларускай літаратуры. Таму нават сціплыя ўнёскі бачацца важнымі. А тым больш, калі гэтыя п'есы маюць яшчэ і поспех, які не абмінуў адрасаваныя дзіцячы аўдыторыі творы Г. Каржанеўскай.

Казка "Шукайце кветку-папараць" (1985) працягвае фальклорныя традыцыі як у плане стварэння вобразаў, што ўвасабляюць злыя і добрыя сілы, так і ў плане сюжэтаў ды гуманістычных ідэй. Галоўная выснова п'есы — нельга дасягнуць шчасця без дапамогі блізкіх людзей, без сяброў, без шчырых і гуманных адносін да тых, з кім зводзіць лёс. Хлопчык з названай п'есы, апынуўшыся ў эпіцэнтры антаганістычнага барацьбы Купала і Асоту, без роздуму становіцца на бок Добра. Але аднаго жадання і самаахварнасці для перамогі мала, бо сваю ўладу Асот пабудоваў на сіле, хітрасці, падмане... Хлопчык пазбаўляецца ад наўнясці і супольна з сябрамі, да якіх далучаецца нядаўні хаўруснік злмысніка Крот, адольвае Асота. Г. Каржанеўская не абцяжарвае п'есу персанажамі, але, бадай, кожнага з іх выводзіць з вялікай долай каларыту. Асот увогуле прадстаўлены даволі моцным характарам. Таму і здабытая ў выніку складаных калізій

перамога прадстаўнікоў добрых сіл набывае асабліва вялікую вартасць. Думка пра каштоўнасць сяброўства, узаемападтрымкі ў казках частцей агучваецца напрыканцы ў якасці падагульнення пасля адпаведных прыкладаў. У п'есе-казцы "Іван-Святаннік" (1995) адбываецца па-іншаму: бацька, бласлаўляючы сыноў, наказвае: "у дружбе ваша слава", "той не бывае шчаслівы, хто думае толькі пра сябе". Але злмысльны браты Паўночнік і Вячорнік кіруюцца эгаізмам, таму і шчасце выслігвае з іх рук, яны памыляюцца не толькі ў шляхах яго дасягнення, але ў яго прыныповым разуменні. Агульная бада — голад — збліжае Ваўка і Сабаку ў сцэнічным абразку "Лясное брацтва" (2004). Прычынам голад у п'есцы персанфікуецца. Ён падштурхоўвае звыроў з'есці адзін аднаго. Але яны праяўляюць сілу волі і вытрымліваюць выпрабаванне.

А ў "сучаснай казцы" "Чарнабог" (2004) Г. Каржанеўская закранае тэму радыяцыйнага забруджвання пасля чарнобыльскай трагедыі. Удала створана сістэма вобразаў у алегарычнай форме дазволіла перадаць драматызм сітуацыі, звярнуцца да шэрага іншых праблем сённяшняга грамадства, перш за ўсё — духоўнай экалогіі (дэмаграфічны крызіс, п'янства, нізкі ўзровень культуры). Чарнабогу, які імкнецца да пашырэння сваёй улады шляхам распаўсюджвання куродому сваёй молькі, замянае толькі Мара. Яна ачольвае супрацьстаянне прыроды (у абліччы Вясна, ковага і Гарадскога буслоў, Клёна, Крыніцы, сабакі Дружка) злмысльным дзеянням Чарнабога. Мастаку, якога спасціг творчы крызіс, з дапамогай Мары адкрылася ісціна. Падзеі казкі спыняюцца на кульмінацыі драматычнай барацьбы. І толькі некаторыя намёкі пераконваюць чытача ў аптымістычным заканчэнні. Да высокіх мастацкіх вартасцей гэтай п'есы

Г. Каржанеўскай патрэбна аднесці рознаўзроставую вектарнасць: іншасказальнасць дазваляе ўспрымаць твор і як казку, і як прытчу. Характары створаны такім чынам, што за імі бачацца абгульненыя вобразы паметастацку персанфікаваных у п'есе рэалій сучаснага чалавеча жыцця. Нярэдка пад пяром прафесіяналаў па-новаму ажываюць класічныя канфлікты, а вядомыя персанажы атрымліваюць яшчэ адно індывідуалісцкае жыццё. Г. Каржанеўская таксама звярнула да перапрацовак літаратурных твораў. У канцы ХХ ст., калі развіццё драматычнай казкі для дзяцей стала як ніколі інтэнсіўным, такі творчы метада аказаўся вельмі плённым. Акрамя знакамітага "Зорнага хлопчыка", драматычны пераклад у яе атрымалі дагэтуль дзве "казкі жыцця" Якуба Коласа. З адной яна сканструявала смешную гісторыю "Як птушкі дуб ратавалі" (2004). Невялікі па памеру абразок тым не менш адлюстравваў разумовую палярнасць птушак. За зіму яны ледзь не звылі са свету дуб сваім лянэннем. Але вясной буслы яго выратавалі. Як тлумачыць

сама аўтарка, гэта казка "вучыць нас рабіць дабро, захоўваючы пачуццё меры. Бо і добрую справу, як вядома, можна загубіць, калі брацца за яе без розуму і здаровага сэнсу". Не зусім аўтэнтычным мастацкім творам, а хутчэй інсцэніроўкай можна лічыць сцэнічны абразок Г. Каржанеўскай "Дарункі добрых духаў" (2007), напісаны паводле яшчэ адной "казкі жыцця" Якуба Коласа "Ноч, калі папараць цвіце". Духі ў п'есе паўстаюць сфарміраванымі персанажамі. Яны з'яўляюцца прадстаўнікамі добрых сіл і ўзнагароджваюць народжанага ў гэтую ноч (маецца на ўвазе Янка Купала) дарункамі, пад якімі няхітра зашыфраваны знакавыя творы класіка. П'есы Г. Каржанеўскай, як правіла, пранізаны лейтматывам сяброўства. Гэты феномен людскіх узаемадчынненняў абгрываецца па-рознаму ў сюжэтных хадах, але нязменна становіцца зарукай выніковай перавагі Добра. У той жа час, празрыстасць алегорыі, пазнавальнасць жыццёвых сітуацый спрыяе далучэнню маленькага чытача да гуманістычных каштоўнасцяў і дае яму магчымасць "прымершыць" на сябе складанасць па-мастацку змадзяваных канфіктаў, каб гэты тэарэтычны багаж прыдаўся ў асабістай, пакуль яшчэ невялікай жыццёвай практыцы.

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Узаемапаразуменне — найперш

— *Анатоль, я ведаю, што на працягу амаль двух дзесяткаў год ты працуеш з маладымі літаратарамі, дапамагаеш ім выйсці на шырокі чытацкі прасцяг праз літаратурныя выданні. Гэта тваё прызвание: вучыць, дапамагаць, працаваць з маладымі?*

— Не, маё прызвание, прызнаюся шчыра (цяпер гэта асабліва востра адчуваю), — сядзець за сталом у самоце і пісаць, пісаць... Вось што прыносіць мне асалоду, усведамленне паўнаты жыцця. Я магу быць у самоце бясконца. Затое грамадская дзейнасць, альбо тая, якая так ці іначай нагадвае настаўніцкую, сустрэчы, доўгія гутаркі, перамовы, мерапрыемствы знясіляваюць. А тое, што займаўся і займаюся з маладымі творцамі... гэта неяк само па сабе атрымліваецца, не адмовіш жа людзям у дапамозе. Тым больш, што і па абавязку рабіў гэта, працуючы ў свой час у часопісе "Першацвет", газетах "Чырвоная змена" і "Заря", а цяпер во кіраўніцтва пісьменніцкай суполкай абавязвае. Праўда, калі трапляецца на вока нешта сапраўды каштоўнае ў літаратурным плане, вольна адчуваеш сапраўднае свята. Згадваю імяны Ірыны Сінкевіч, Вольгі Панасюк, Вольгі Курдзюмавай, Марылі Тройніч, Алёны Дзебіш, Анатоля Брытуна... Ва ўсіх велізарны патэнцыял. Што цікава: Анатоль Брытун прыкладна майго ўзросту, але вольна чытаю спачатку першую ў яго жыцці аповесць, пасля першы раман, і аж задыхаюся ад хвалявання. Бачна, што пачатковец, і ў той жа час такія велічныя вобразы, такое адмысловое — літаратур-

З першых дзён існавання Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ шырока заявіла пра сябе канкрэтнымі справамі, выступленнямі ў прэсе ды электронных СМІ, не кажучы пра ўласна літаратурную творчасць. Цяпер аддзяленне налічвае 39 чалавек, сярод іх вядомыя пісьменнікі — Анатоль Крэйдзіч, Андрэй Мазько, Мікола Антанюўскі, Мікола Елянеўскі, Марыя Ляшук, Валеры Грышкавец, Валеры Гапееў...
Пра справы аддзялення гутарка нашага карэспандэнта са старшынёй абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Анатолям Крэйдзічам.

нае бачанне і адчуванне жыцця, што хоць у класіцы запісвай чалавека. Як такому не памагчы. Вось і дапамагаю: падрыхтаваў да друку і прапанаваў часопісу "Маладосць" яго аповесць "Сяліба"; узяліся разам за раман, якім ужо зацікавіўся часопіс "Польмя" і выдавецтва. Зрэшты, такой працы столькі, што яна ператварылася ў паўсядзённасць.

— *Колькі слоў пра аддзяленне. Яно, як вядома, маладое, таму можна прыгадаць і першыя крокі, і далейшы поступ, і дзень сённяшні.*

— Адрозніе ж пасля ўстаноўчага сходу выпрацавалі перспектывы план работ. Задачы, якія тычацца правядзення мерапрыемстваў, выконваюцца цалкам. Члены аддзялення арганізавана прымалі ўдзел у святкаванні юбілеяў паэтаў Міхаса Рудкоўскага, Васіля Гадулькі, Міколы Засіма, Яўгеніі Янішчыц.

Напрыканцы сёлета мая сумесна з грамадскім аб'яднаннем "Русское общество" і пры фінансавай падтрымцы консульства Расійскай Федэрацыі ў Брэсце адбыўся

трэці Фэстываль рускай паэзіі з удзелам расійскіх пісьменнікаў з Масквы і Санкт-Пецярбурга. Гэтая падзея таксама шырока асвятлялася, у тым ліку "Літаратурнай газетой", газетай "Саюз".

Прадстаўнікі аддзялення прынялі непасрэдна і досыць актыўны ўдзел у Фэстывале нацыянальных культур у Гродне, а таксама ў аналагічным прадстаўнічым мерапрыемстве ў Смаленску.

На самым сутыку вясны і лета дэлегацыя берасцейскіх пісьменнікаў пабывала ў гасцях у сваіх беларускамоўных калег у польскім Беластоку. Сустрэліся з тамтэйшым літаб'яднаннем "Белавежа", якім кіруе прафесар Беластоцкага ўніверсітэта і вядомы пісьменнік Ян Чыквін, дамовіліся наконт далейшых стасункаў, напрыклад, ладзіць сумесныя літаратурныя фестывалі дзеля пашырэння ўжытку беларускай мовы не толькі ў Беларусі, але і на тэрыторыі суседняй Польшчы.

Першымі з абласных аддзяленняў мы адкрылі ў Інтэрнеце ўласны сайт, у якім расказваем пра ўсе

больш-менш значныя літаратурныя падзеі на Берасцейшчыне.

Сталі добрай традыцыяй берасцейскія нумары часопіса "Маладосць".

— *Крыху паграбязней наконт праекта з часопісам "Маладосць". Наколькі я разумею, гэта, па сутнасці, той жа альманах, адно што распаўсюджваецца па ўсёй Беларусі.*

— Можна і так сказаць. Берасцейскі выпуск у "Маладосці" па шырыні ахопу, масавасці, уплывавасці нават больш каштоўна з'ява, чым альманах. Хаця ў альманаха ёсць свае перавагі — у прыватнасці, такога, як нашы "Берасцейскія карані", таму мы ўсё выношваем мару пра выданне чарговага выпуску.

Што ж да "Маладосці", то ў часопісе прадстаўлена творчасць каля паўсотні вядомых і пачынаючых, але адзначна таленавітых, берасцейскіх літаратараў. Прычым не толькі сучаснікаў, але і тых, хто наведна заняў пачэснае месца ў літаратурным пантэоне: сярод такіх Яўгенія Янішчыц, Міхась Рудкоўскі, Мікола Купрэў...

— *А ўвогуле наконт выдавецкіх планаў ёсць што сказаць?*

— У кастрычніку выйдзе берасцейскі нумар "Нёмана", прысвечаны 990-годдзю Брэста. У бліжэйшы час мяркуем адродзіць выданне альманаха "Берасцейскія карані". Разам з выдавецтвам "Літаратура і Мастацтва" выдаём усю творчасць Міколы Купрэва — велічнай асобы ў сучаснай беларускай літаратуры. Да 40-гадовага юбілею Іванаўскага літаб'яднання "Ясельда" выдадзены аднайменны зборнік з твораў 25 аўтараў. Выдадзены калектывны зборнік вершаў удзельнікаў фестывалу "Руская паэзія ў Беларусі" "Сугучаслоў жывых". Бягучы год увогуле стаўся выключна плённы ў выдавецкай справе: у выдавецтве "Літаратура і Мастацтва" убацьгу свет выдатны патэтычны зборнік Ніны Мацяш (на жаль, пасмаротны). Шмат чаго выдадзена, але галоўнай выдавецкай дзейнасцю з'яўляецца выхад у свет "Літаратурнай карты Берасцейшчыны".

— *Калі гэтая дзея галоўная, то хацелася б больш паграбязна: у чым заключалася ідэя выдання і колькі яна рэалізавалася?*

— Ідэя была проста: зарабіць поўнае даведчанае выданне, услухайцеся, "Літаратурная карта Берасцейшчыны" — тут сабраны найбольш поўныя звесткі пра літаратуру і літаратараў нашай вобласці. Прычым поўныя як у прасторавым, так і часавым вымярэнні. Гэта і наша літаратурная спадчына, і дзень сённяшні.

Каля дзвюх соцень партрэтаў выдатных пісьменнікаў, нарысы літарату-

турнага жыцця кожнага рэгіёна берасцейскай зямлі, знаёмства з літаратурнымі аб'яднаннямі, распевады пра літаратурныя мясціны і фоталіюстрацы гэтых мясцін. Падобнага кшталту выданні выходзілі і раней, але такога маштабнага не ведала дасюль ніякая вобласць Беларусі. Таму, калі паўстала пытанне аб стварэнні "ЛКБ", абласны выканаўчы камітэт прыхільна сустрэў і падтрымаў прапанову пісьменнікаў і навукоўцаў-філолагаў.

— *"Карта" дае магчымасць усім, каму неабыхавая літаратура свайго краю, мець поўнае агульнае ўяўленне пра літаратуру і літаратараў вобласці.*

— *Наколькі я разумею, гэта твой праект?*

— Так, гэта першая мая ініцыятыва пасля абрання старшынёй пісьменніцкай суполкі. У нас пакуль яшчэ адчуваецца голод на краязнаўчыя энцыклапедычныя выданні літаратурнага накірунку. Я ўпэўнены, што "ЛКБ" стане выдатным дапаможнікам для студэнтаў, бібліятэкараў і шмат для каго. Галоўная мэта — каб "карта" была карыснай, і чым большы каэфіцыент карыснага дзеяння, тым лепш.

— *Ці падтрымліваюць мясцовыя ўлады рэгіянальную літаратуру і якім чынам гэта робіцца?*

— Усім магчымымі спосабамі. І фінансава (аднаголькі "Літкарта" пацягнула амаль на 50 млн. рублёў — а гэта ж бюджэтныя грошы), і арганізацыйна (галоўнае ўпраўленне ідэалагічнай работы дапамагае ў правядзенні мерапрыемстваў, паездках па мясцінах, у вырашэнні іншых праблем). Мы разам робім выкасародную, патрэбную грамадству справу, і разуменне гэтага дапамагае нам знаходзіць агульную мову.

**Гутарыў
Анатоль КУДАСЕВІЧ**

**Фота
Віктара Кавалёва**

Алесь Кажадуб:

«Як пісьменнік я адбыўся дзякуючы Быкаву»

Вядомы празаік і журналіст Алесь Кажадуб, які жыве і працуе ў Маскве — лаўрэат Міжнароднай Шолахўскай прэміі, галоўны рэдактар выдавецтва «Советский писатель», шэф-рэдактар спецпраектаў «Лад» і «Подмосковье» у «Літаратурнай газете». Акрамя таго, Алесь Канстанцінавіч з'яўляецца членам выканкама Міжнароднай супольнасці пісьменніцкіх саюзаў.

Нарадзіўся Алесь Кажадуб у 1952 годзе ў горадзе Ганцавічы на Брэстчыне. У водгуках на яго кнігі сёння можна прачытаць пра «нацыянальныя матывы» і «экзатычнасць антуражу» ў рэалістычных апавяданнях і аповесцях. Насамрэч усякі беларус адчуе, што проза Алесь Кажадуба працягнута матывамі Берасцейскага краю. Таму першае пытанне, якое я яму задаў, было пра адносіны з Ганцавічамі, малой радзімай пісьменніка.

— Зараз паўнаватраснага кантакту няма, — адказаў ён. — На жаль, сышлі ў лепшы свет сябры маіх бацькоў, а з аднакласнікамі я практычна не маю зносінаў. Безумоўна, Ганцавічы — гэта адмысловае месца ў Беларусі. Як дакладна зазначыў мой зямляк, міністр інфармацыі краіны Уладзімір Руса-

кевіч, слова «Ганцавічы» трэба прамаўляць з прыдыханнем. Я жыву там нядоўга, але сама ганцавіцкая тэма кантрапунктам гучыць у маіх апавяданнях.

— *Алесь Канстанцінавіч, пра вас пісалі, што вы час ад часу пакідаеце Маскву, каб «падсікавацца» энергетыкай беларускага Палесся...*

— Я наогул люблю бываць у Беларусі — і па службе, і на адпачынку. Летас я адпачываў у «Плавню» — гэта выдатнае месца ў Бярэзінскім біясферным запаведніку, я пра яго нават напісаў.

— *Мяне вельмі зацікавіў ваш нарыс «Дело писателя — писатель» пра наведванне Васіля Быкава «во Франкфурте-на-Майне, одной из столиц невероятно изменившегося мира»...*

— Часцей за ўсё я сустракаюся з пісьменнікамі ў Маск-

ве або ў Беларусі, — адказаў Алесь Канстанцінавіч, — але з Быкавым — адмыслова гісторыя. Я быў у Франкфурце-на-Майне, калі Васіль Уладзіміравіч там жыў... Быкаў для мяне — не проста выдатны аўтар. Менавіта як празаік ён шмат у чым мне блізкі. Гэта чалавек, дзякуючы якому я адбыўся як пісьменнік. Нам, беларусам, пашчасціла, што ў нас быў свой Быкаў: такія асобы з'яўляюцца вельмі рэдка. Далёка не кожная нацыянальная літаратура можа пахваліцца талентам падобнага ўзроўню...

— *Верагодна, чакаць з'яўлення пісьменнікаў маштабу Васіля Быкава сёння бессэнсоўна?*

— Можна быць, моцныя аўтары і ёсць, але яны пакуль пра сябе не заявілі. Сышоў Брыль — таксама глыбокапаважаны

мною пісьменнік... Цяпер наогул неспрыяльны для літаратуры час: яна адышла на другі план грамадскага жыцця, а гэта істотны недахоп. Літаратура заўсёды была авангардам культуры і чалавечага розуму ў цэлым: яна першай заяўляла пра новае, якое пасля становілася агульнапрызнаным.

— *Нягледзячы на такую змрочную карціну літаратурнага жыцця, ці ёсць у нашых рускамоўных аўтараў перспектывы ў Расіі?*

— Перспектывы ёсць заўсёды — былі б таленты. Беларусы друкуюць і часопісы, і выдавецтвы. Магчыма, не так часта і не такімі тыражамі, як хацелася б, але мне падаецца, што нашы рускамоўныя пісьменнікі і паэты цяпер не пакрыўджаныя. Роўна як і беларускамоўныя — іх выдатна перакладаюць.

— *Дарэчы пра нашых паэтаў. Сумесна з Любоўю Турбіной вы былі ўкладальнікамі анталогіі беларускай паэзіі ў перакладзе на рускую. Гэты зборнік ахапіў перыяд з другой паловы XX стагоддзя і да нашых дзён. Зборнік выдрукаваны ў Расіі ў пачатку двухтысячных гадоў.*

Ці плануеце Вы падобныя праекты сёння?

— Тая кніга, пра якую вы гаворыце, выходзіла ў першай «Из века в век», і ў ёй было прадстаўлена сто васьм паэтаў. Я склаў такі ж зборнік беларускай прозы — цяпер справа за выдаўцом. Гэта буйны праект, і на яго няпроста знайсці грошы. Як толькі з'явіцца магчымасць прафінансаваць выданне, мы надрукуем і анталогію беларускай прозы.

— *Алесь Канстанцінавіч, а ці плануеце вы да 75-гадовага юбілею «Советского писателя» якія-небудзь нечаканыя навінкі?*

— Мы ўжо выпусцілі выдатную кніжку ініцыятара нашага выдавецтва Максіма Горкага — яго знакамітыя «Літаратурныя партреты» без кушор. Выданне незвычайнае: напрыклад, нарыс пра Леніна ў першай рэдакцыі выглядае зусім інакш, чым мы ведаем. Кніга атрымала станоўчыя водгукі. Асабіста я маю да «Літаратурных партретаў» і цыкла «По Руси» адмысловую сімпатыю: Горкі, як ніхто, умеў убачыць і паказаць чалавека. Да яго ішлі як да праорака: Пісьменнікаў, да якіх так ставіліся, было мала.

— *Калі ўжо размова пра круглыя даты, не магу не запытацца: што падрыхтавана ў выдавецтве да юбілеяў Пушкіна і Гогаля?*

— Мы падавалі ў Федэральную праграму заяўкі, але яны пакуль не задаволеныя. Хутчэй за ўсё сёлета мы абмяжземся выданнем кнігі да 200-годдзя Кальцова.

**Руслан САХАРЧУК
Фота аўтара**

Добры дзень, Туркменістан!

28-30 верасня 2009 года — IV Міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш у Ашхабадзе

Беларусь — ганаровы госць

Беларусь на IV Міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы ў Ашхабадзе — ганаровы госць. Арганізатар нашай калектыўнай нацыянальнай экспазіцыі — Міністэрства інфармацыі краіны Беларусь. Кіраўнік дэлегацыі — намеснік міністра інфармацыі Беларусі Ігар Лапцёнак. Пра ўдзел беларусаў у кірмашы карэспандэнт "ЛіМ" распавяла член дэлегацыі, вядучы спецыяліст Міністэрства інфармацыі Алена ШЫЦІК.

— Чым выстаўка адметная? Тым, што тэрытарыяльна далёкая ад нас краіна, дзе мы пакуль госці нечастыя, прадстаўляе кніжную галіну Беларусі ў вялікім фармаце. Наша экспазіцыя мае плошчу 72 кв. м. У акцыі "Беларусь — ганаровы госць кірмашу" будуць задзейнічаны 35 беларускіх прадпрыемстваў, якія займаюцца выпускам друкаванай прадукцыі.

Адмысловы відэарад — пачынаючы ад шыльды на стэндзе, і заканчваючы друкаванымі выданнямі — будзе люстраваць стан нашага кнігадрукавання. У 2008 годзе ў Беларусі выдадзена больш як 13 тысяч найменшых кніг. Сярэдні тыраж кнігі сёлета склаў 4,2 тыс.экз. На аднаго жыхара краіны выдадзена 5,7 кніг і брашур. Гэты паказчык мае тэндэнцыю да росту.

Ганаровы госць на лобой кніжнай выстаўцы, як правіла, прадстаўляе і дзелавую, і культурную праграму. Асноўная наша задача — паказаць

літаратуру самага рознага кшталту і напрамкаў. Беларусь прадстаўляе на выстаўцы больш як 3 тысячы найменшых кніг — гэта навуковая, навукова-папулярная і дзіцячая кніга рознага роду дапаможнікі, энцыклапедыі, даведнікі, кнігі для адпачынку. Сюды ўвайшла таксама папярова-белая прадукцыя такіх вядомых паліграфпрадпрыемстваў, як Мінская фабрыка каляровага друку, паліграфпрадпрыемства "Чырвоная зорка", выдавецтва "Беларускі Дом друку".

З улікам цікавасці туркменскага боку найбольш поўна і шматгранна прадстаўляюцца вучэбныя выданні. Прадстаўляюцца нават даведнікі для тых, хто паступае ў розныя навучальныя ўстановы: Туркменія зацікаўлена ў падрыхтоўцы маладых спецыялістаў за мяжой, у тым ліку і ў Беларусі. Мяркуюцца, гэты кірунак супрацоўніцтва будзе развівацца надалей вельмі плённа. Бясспрэчна, на стэндзе нашай дзяржавы важнае месца

адводзіцца беларускамоўнай літаратуры.

Сама акцыя "Беларусь — ганаровы госць кірмашу" складаецца з дзвюх частак. Першая частка — гэта ўдзел членаў дэлегацыі ў канферэнцыі, якая арганізуецца падчас працы выстаўкі. Яна мае назву "Кніга — шлях да супрацоўніцтва і прагрэсу". Намеснік міністра інфармацыі Беларусі Ігар Лапцёнак прадставіць увазе слухачоў даклад "Кніжная індустрыя Беларусі", дырэктар рэдакцыі на-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" Алесь Карлюкевіч распавядзе пра гісторыка-культурныя і літаратурныя сувязі беларускага і туркменскага народаў.

Пытанні выхавання і маральнага развіцця падрастаючага пакалення як асноўнай задачы нацыянальнага кнігавыдання — у аснове выступлення Алены Масла, галоўнага рэдактара часопіса "Бярозка". Пра нацыянальную кніжную тэматыку, распавядзе дырэктар Нацыянальнай кніжнай палаты Белару-

сі Алена Іванова. Яе даклад "Нацыянальная палата Беларусі як інфармацыйна-рэсурсная база выдавецка-паліграфічнага комплексу Рэспублікі Беларусь", як і выступленне Ігара Лапцёнака, будзе з электроннай прэзентацыяй. І пяты даклад — "Развіццё кніжнага рынку Рэспублікі Беларусь. 1991—2008 гг." Яго прадставіць увазе наведвальнікаў генеральны дырэктар таварыства з абмежаванай адказнасцю "Макбел" Дзмітрый Макараў.

Цікавым чакаецца асноўны канцэрт-прэзентацыя Нацыянальнага стэнда Рэспублікі Беларусь. У ім прыме ўдзел

ансамбль "Рагнеда", прадстаўнікі Пасольства Беларусі ў Туркменістане, розных выдавецкіх арганізацый. У дні працы выстаўкі адбудзецца паэтычны турнір "Букет дружбы" з удзелам беларускага паэта Алеся Бадака і туркменскага паэта Атамурада Атабаева. Письменніца Алена Масла прапануе аўтарскую гадзінку "Вясёлыя арэлі" з удзелам туркменскіх паэтаў. Пройдзе прэзентацыя кнігі выдавецтва "Мастацкая літаратура" "Напалеон Орда. Шлях да Бацькаўшчыны" і кніжных серыяў "Мастакі Беларусі", "Нашы героі", "Беларусь літаратурная". Ад-

будзецца прадстаўленне "туркменскага" выпуску газеты "Літаратура і мастацтва", часопіса "Нёман", дзе надрукаваны паэтычныя падборкі туркменскіх аўтараў. "Круглы стол" на тэму "Братэрства народаў — братэрства літаратур" збярэ сяброў-творцаў.

Дзелавая частка візіту завершыцца сустрэчай беларускай дэлегацыі з прадстаўнікамі профільных арганізацый Туркменістана. У прыватнасці, плануецца наведванне паліграфічнага комплексу "Цэнтр друку".

Адбудзецца сустрэча з кіраўніцтвам міністэрства адукацыі Туркменістана — з тым, каб абмеркаваць пытанні падрыхтоўкі і выпуску падручнікаў для агульнаадукацыйных школ і ВНУ.

У плане выставачных дзён — і сустрэча кіраўніка беларускай дэлегацыі Ігара Лапцёнака са старшынёй Туркменскай дзяржаўнай выдавецкай службы Г. Нургельдыевай па абмеркаванні пытанняў узаемавыгаднага супрацоўніцтва ў галіне кнігавыдання, кнігараспаўсюджвання, паліграфіі і выставачна-кірмашовай дзейнасці. Напэўна, будзе зроблена спроба прапрацаваць асновы плана (магчыма, гэта будзе двухгадовы план) агульных мерапрыемстваў у адпаведнасці з пагадненнем паміж урадам Рэспублікі Беларусь і урадам Туркменістана.

Запісала Ірына ТУЛУПАВА

МАХТУМКУЛІ

Лёс туркмена

*Плямёны ў сваяцтве, шануецца род.
Лёс — ісціны светлай нязменны узлёт,
І — калі ў сёднях мой мужны народ,
То шлях — пераможны ў дружыны туркмена.*

*Якія б абшары-шляхі ні прайшлі,
Нішто не заступіць наш шлях на зямлі.
І вечно — гаворыць вам Махтумкулі —
Гучаць будзе мова й быліны туркмена.*

Пераклад
Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА

Каштоўней

*Для слоў разумных ты адкрытым будзь.
У мудрацоў вучыцца не забудзь,
Самахвацьбу сваіх удач пазбудзь, —
Падчас джыгіту стрыманасць каштоўней.*

*З няверным поруч пазбягай сядзець:
Запэцакшыся, будзеш сам смярдзець.
Калі аправа ў дымента — медзь,
Не стане ён ад гэтага каштоўней.*

*Адказвай ласкай на дабро людзей.
Дары сваім сябрам святло надзей.
Бяжы, калі гукае ліхадзей, —
Любы сабака за яго каштоўней.*

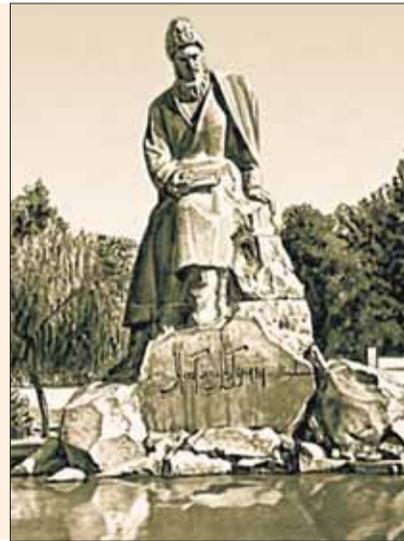
*Калі б мы не з'явіліся на свет,
Не зведалі ні радасцяў, ні бед,
Хто б на зямлі пакінуў добры след?
У людзях габрата за ўсё каштоўней.*

*Махтумкулі. У горы і ў нудзе,
Ад праўды я не адступаў нідзе.
Нас да мастацтва хараства вядзе,
Ды кропля ішчасця ў сто разоў каштоўней.*

Пераклад Петруся МАКАЛЯ

Знак братэрскіх сувязяў

Віктар Папоў (1.4.1923—27.11.1981 — вядомы беларускі савецкі скульптар, работы якога з'яўляюцца адметным аздабленнем не толькі роднай Беларусі, але і Туркменістана. Віктар Барысавіч скончыў Маскоўскі інстытут прыкладнага і дэкаратыўнага мастацтва (1952).

Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. У мастацкіх выстаўках пачаў браць удзел з 1955 года. Працаваў у станковай і манументальнай скульптуры. Сярод станковых твораў кампазіцыі "Партрэт студэнткі" і "Раніца" (1956), "Мары" (1957), "Юнацтва" (1960), "У. І. Ленін за працай" (1962), "Зноў ідуць" (1964), "У полі" (1975), "Ф. Э. Дзяржынскі" (1977)...

Віктар Папоў — аўтар помнікаў У. Леніну ў мястэчку Мікашэвічы Лунінецкага раёна (1959), Ашхабадзе (1966), Небіт-Дагу (Туркменістан, 1967), а таксама знамяму туркменскаму паэту XVIII стагоддзя Махтумкулі ў Ашхабадзе (1970). Махтумкулі (1733—1798) вядомы таксама пад псеўданімам Фрагі

— "разлучаны". А яшчэ, Віктар Барысавіч браў удзел у архітэктурна-скульптурным аздабленні такіх велічных будынкаў, як Сувораўскае вучылішча (1953), Палац культуры прафсаюзаў (1954) і Тэатр юнага глядача (1956) у Мінску. Да слова, на мінскі Палац культуры прафсаюзаў нядаўна вярнулі капітальна адрэстаўраваныя цудоўныя скульптуры ў стылі сацрэалізму (аўтары — скульптары Віктар Папоў, Сяргей Селіханаў і Аляксей Глебаў).

В. К.

На здымку: помнік Віктара Папова адметнаму туркменскаму паэту Махтумкулі ў Ашхабадзе.

Валянцін ЛУКША

Чырвоныя макі ў чорных пясках

*Барханы у палоне вечных думак,
У срэбнай сівізне салаңчакі...
Варушаца маўкліва Кара-Кумы,
Што азначае —
Чорныя пяскі.*

*Пустыня спіць напружана і горда,
Тупыршыць злосна саксаул асцё,
Але вясновы дождж
Святы і шчодры
Прыносіць зноў надзею
І жыццё.*

*І над прасторай,
Дзе адно зняменне,
Дзе цэлы год гарачыня смільціць,
Птах мільгануў
пудліва-лёгкім ценем,
І макі буйнакветна расцвілі.*

*Пустыня выглядала ветлым раем,
Які наканавана нам спазнаць, —
То мора макаў роўна небакраю
Рассыпала гулліва вясна.*

*Ад згорбленага,
як вярблюд, бархана
У сухагол
Да трапяткой вады
Імкліва прабіраюцца джэйраны.
Дзе хуткасць —
Там збавенне ад бяды.*

*Усё будзе ладна
І усё будзе добра.
Дождж жыццядайны
не ўвядзе у зман.
Спакойна нашашэраную кобру
За саксаулам абмінуў варан...*

Жыццё ў чаканні мірных дзён, гарачае ашхабадскае сонца і бясконца шчаслівая дарога праз увесь горад да дома той, каго ён называў "сарамліва-трывожным" словам — "нявеста". Вось, бадай, самыя яркія ўспаміны ваенных часоў паэта і пісьменніка Аркадзя Марціновіча пра Туркменію.

Сляды ізноў вядуць у Ашхабад

"Горад уразіў мяне чысцінёй, акуртанасцю ды яшчэ нейкай павольнасцю жыцця: на вуліцах было вельмі малалюдна, ніхто не спяшаўся, толькі ветрык часам слаба падыме, кране дрэвы, якіх так многа абпал вуліц і ў дварах. Зрэдку сустракаліся туркменкі ў доўгіх, да п'ят, сукенках", — такім упершыню ўбачыў пісьменнік Ашхабад. Таксама запамінаўся яму старажытная архітэктура, азіяцкая цеплыня нават у зімовыя месяцы і шапкі снегу на бялеючых удалечыні вяршынях гор. Але да таго, як трапіць сюды, у тэл, яму прыйшлося шмат перажыць: у 1939 годзе ён удзельнічаў у савецка-фінляндскай вайне, а затым у Вялікай Айчыннай, быў тройчы паранены. Пасля апошняга ранення, якое да канца жыцця нагадвала пра сябе аскепкам у калене, Аркадзя Марціновіча і накіравалі ў Сярэдняю Азію, дзе ён ляжаў у шпіталях — у Таджыкістане, Кіргізіі, Узбекістане. Акрыяўшы, прыехаў у Туркменію ў 1943-м — служыць у снайперскай школе, якая размяшчалася ў паселішчы Алтына, непадалёк ад Ашхабада. Пра той незабыты час і каханне, якое напаткала яго ў гэтай краіне пасярод вайны, ён напісаў у сваім першым рамане "Не шукай слядоў сваіх".

Мабыць, трэба мець сапраўды станоўчае ўспрыманне рэчаіснасці, каб прайшоўшы праз ўсе жахі вайны, вылучыць на першы план рамана самы светлы яе момант — гісторыю кахання ў спакойным Ашхабадзе. Не, у творы шмат успамінаў пра крывавае баі, гібель сяброў, страшныя карціны ў перапоўненых шпіталях, трывога за блізкіх, але яны нібыта фонавыя, скразныя, пазбаўленыя цяжкіх падрабязнасцей. Гэта, мабыць, тая прыхаваная частка айсберга, пра якую пісаў Хемінгуэй, — тое, што складзе ўражанне чытача, нават без залішніх акцэнтаў. Дарэчы, стыль Аркадзя Марціновіча амаль хемінгуэўскі — лаканічны, стрыманы, просты. Вельмі жывы вобраз галоўнага героя, ад імя якога вядзецца апавяданне — 23-гадовага хлопца, яшчэ крыху наіўнага і няўключнага ў сваім стаўлен-

ні да жыцця, схільнага па-маладому ідэалізаваць гэты свет, дастаткова самаіранічнага і тым самым вельмі сімпатычнага чытача. Віктар Раманіцкі далёкі ад пафасных ваенных герояў — ён п'е гарэлку, калі яму балюча, спіць на лаўцы ў парку, бо саромеецца застацца начаваць у дзяўчыны ў прысутнасці ейнай маці, ірвецца з тылу на фронт не толькі з-за жадання змагацца за радзіму, а з-за хлапчуковай крыўды, што каханая не адказвае яму на лісты. Але яму па-чалавечы верыш і спачуваш. Ды і каханне ў яго вельмі зразумелае — не насуперак вайне, а тое, якога, можа быць, і вымагала гэтая вайна, якое ўзнікла дзякуючы ёй, і, магчыма, нават непрыдатнае для мірнага жыцця. Проста без яго чалавек занадта безбаронны ў гэтай навакольнай жорсткасці.

Зразумела, чаму раман "Не шукай слядоў сваіх" пасля першай публікацыі ў часопісе "Полымя" быў так высока ацэнены галоўным майстрам псіхалагічнай праўды вайны Васілём Быкавым, які адразу даслаў аўтару твора цёплы ліст. Дарэчы, незадоўга да сваёй смерці Аркадзь Марціновіч адправіў ксеракопію гэтага ліста жонцы Васілія Уладзіміравіча, каб той водгук быў уключаны ў поўны збор твораў Васіля Быкава, што выходзіць у Маскве.

У рамане пераплетаюцца юнацкія ўспаміны і погляд праз прызму часу ўжо сталага пісьменніка. Менавіта сюды, у Ашхабад, аўтар вярнуўся праз трыццаць гадоў, каб адшукаць сляды сваёй маладосці. Вядома ж, тут адбыліся вялікія змены з тых ваенных часоў. Ён піша пра зялёныя палі ("А тады зблізку дыхала распаленая жоўтая зямля, рэдка параслая яндаком — зялёнай калючкай. Прыйшла ж вялікая вада Каракумскага канала"), захапляецца сапраўдным дзівам прыроды — пячорным возерам Бахардэн, у якім адчувае сябе мізэрнай драбінкай у "смяротным прычэжэнні бездані", хваліць смак чалу — напой з вярблюжага малака. Паездка была адметная і тым, што беларускі літаратар пазнаёміўся з народным пісьменнікам Туркме-

ні Берды Кербабеевым. Сын Аркадзя Марціновіча Павел згадвае прывезены бацькам фотаздымак, на якім сямідзесяцігадовы туркменскі класік стаіць побач з жонкай, шмат маладзейшай за яго: "Памятаю, мяне ўражвала, што ў свой век ён яшчэ такі моцны, мужны. Мне прыгадаліся словы Салжанычына, які пісаў, што на Усходзе 70 гадоў — гэта не ўзрост". Сябраваў Аркадзь Марціновіч і з дзіцячым туркменскім паэтам Ягмурам Піркуліевым. Аркадзь Нічыпаравіч паспрыяў выданню многіх кніг туркменскіх аўтараў у перакладзе на беларускую мову. У Мінску выходзіў том яго перакладаў і твораў Ягмура Піркуліева, талент якога ён вельмі цаніў. "Па ўзроўні гэты дзіцячы аўтар — як Васіль Вітка для беларусаў", — кажа Павел Марціновіч.

Дарэчы, сын пісьменніка, які займаецца перакладамі пераважна з англійскай мовы, таксама перакладаў і туркменскіх паэтаў: "Калісьці ў выдавецтве "Юнацтва" выходзіла фундаментальная бібліятэка дзіцячай літаратуры народаў СССР. У том, прысвечаным Туркменістану, былі і мае пераклады".

Павел Марціновіч, як і бацька, бываў у гэтай сярэднеазіяцкай краіне — у 1975 годзе там праходзіла Усесаюзная нарада маладых паэтаў. Акрамя зачараванасці экзатычнай культурай і прыродай, ён распавёў пра ланцуг трагічных гісторый, звязаных з Туркменіяй: "Калі наша пісьменніцкая дэлегацыя рознымі шляхамі ўжо рухалася да аэрапорта, каб ляцець дадому, на дарогу выйшлі два салдаты-дэзерціры, спынілі адзін аўтамабіль і расстралялі з аўтамата двух рускіх і аднаго туркменскага паэтаў".

І нарэшце самай трагічнай старонкай, якая сталася вялікай бядой для ўсяго туркменскага народа, з'яўляецца моцны зямлятрус 1948 года, што забраў жыцці ад 60 да 100 тысяч насельнікаў. "Калі я ездзіў па Туркменіі, мяне вельмі ўразіў ашхабадскі музей дываноў, — згадвае Павел Марціновіч. — Гэты страшэнны зямлятрус амаль поўнасцю зруйнаваў горад, але дываны захаваліся, уцалелі. Пад уражаннем я напісаў верш "Дыван", які ўвайшоў у маю паэтычную кнігу "Час бурштына". Дарэчы, у гэты зборнік было ўключана некалькі твораў, прысвечаных Туркменіі — "Падарожжа", "На вуліцах пустэльных Ашхабада" ды іншыя".

У рамане Аркадзя Марціновіча "Не шукай слядоў сваіх" таксама згадваецца той жудасны зямлятрус, ён з'яўляецца ў творы сапраўдным сімвалам — няўмольнасці часу, незваротнасці мінулага, якое аўтар раіць пакінуць толькі ва ўспамінах, не імкнуча шукаць з ім сустрэч.

Саша ДОРСКАЯ

Вочы паэта

Народны паэт Туркменістана Керым Курбанніпесаў адкрыў для мяне Туркменістан, туркменскую літаратуру, здолеўшы на доўгія гады захаваць у маім сэрцы павагу да ўсходніх традыцый, да ўсходняга менталітэту, да прыгожага пісьменства, якому многа і многа стагоддзяў.

З Керым-ага мяне пазнаёміў беларус Мікола Калінковіч. Да таго часу, пражыўшы ў Ашхабадзе некалькі месяцаў, і я ўжо ведаў сяго-таго з пісьменнікаў. А вось, маючы цягу да журналісцкіх статусаў з літаратарамі, нагоды для знаёмства з паэтам не шукаў. Ва ўсім, што было ўжо вядома пра Керыма, адчувалася велічнасць, асабліва зразумелай была дыстанцыя... І ўсё ж знаёмства, якое пасля перарасло ў сапраўдную дружбу, адбылося. З розніцай ва ўзросце ў 35 гадоў ён стаў для мяне самым дарагім і блізкім у Ашхабадзе чалавекам. І, як з дня ў дзень, з месяца ў месяц вывятлялася, чалавекам, якому Беларусь, беларуская культура, беларуская літаратура былі не чужыя, а блізкія. Гэта не магло не яднаць. Падоўгу разважаючы пра паэзію Пімена Панчанкі, Керым-ага як быццам і ведаў, што аўтар "Крыка сойкі" — і мой любімы паэт. А "Млечны шлях" з аўтографам народнага паэта Беларусі ("...каб шчасліва закончыў сярэдняю шко-

лу, паступіў ва ўніверсітэт, заўсёды любіў родную зямлю, мову, літаратуру...") — мая галоўная падарожная кніга. Расказаў добраахвотны нявольнік з вуліцы Карпінскай (сядзеў паэт дома сіднем, углядаючыся ў свет праз усё перажытае) пра знаёмства ў Туркменіі з Алесем Жуком. І за гэта быў мне родны Керым, бо першыя свае літаратурныя спробы са школьнага юнаца-пісання даслаў якраз Алесю Аляксандравічу Жуку, ва ўсе і пазнейшыя гады чуламу і ўважліваму да мяне.

Керым-ага дапамог сваімі вачыма ўтледзецца ў вялікі свет Азіі, Усходу, Туркменіі, зразумець чаго варты вышукі Махтумкулі, асэнсаваць, што ёсць на самай справе паэтычная праўда і якой сапраўднай цану вартыя многія як быццам патрыятычныя творы... А цяпер радасна і шчасліва ад таго, што і пасля смерці сваёй ажывае асоба вялікага служкі Слово праз новыя пераклады яго паэзіі на беларускую мову.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Керым КУРБАННІПЕСАЎ

ЫСМАНАК

Паг цяжарам гнуцца сваім каласы.
Ды ўбачыў сцябліну я ў промнях расы —
Падумаў: сарваць пустазелле мне час,
Каб большаў зярнят залацісты запас.
Руку пацягнуў да сцябіны — зламаць
Ці выцягнуць з корнем з угрэтай раллі,
Ды гэта ж аб ёй маці стала казаць... —
Як быццам апеклі далонь вугалі.
Дзяцінства галоднага помняцца дні,
Я добрую гэту траву пазнаю —
Варылася часта яна на агні,
А смерць зноў чакала здабычу сваю.
Адзінаю стравай ты быў, ысманак!
Ты нас ратаваў ад бяды, ысманак!
Над варывам гэтым матуля не раз
Схіліўшыся, нам гаварыла васьм так:
"Вайна і бяда не адужаюць нас, —
Ты будзь ратаўніцай, трава ысманак!"
Нам гэту траву дараваў скрутны лёс,
Каб горкае гора змагі абсыці.
Разбеглася жыта да высі нябёс...
І ты, ысманак мой,
Без крыўды расці!..

* * *

Не для сябе гадуе каласы
Зямля, а сонца з неба шле праменне.
І хмара сыпле дождж ва ўсе часы
Не для свайго над светам узвышэння.
Хто вільгаць гаць,
Хто зратны гаць цяпльня.
Адным — квітнець, другім — шумець вагою.
А трэцім так успарыць далячыню,
Каб зноў плылі хмурыны чарадою.
Звінец дажджу. На схілах знікне лёд.
Унізе пльнь палі вясной разбудзіць...
І так
Жыцця імкнецца
Вечны ход,
Краса
Красе
Даруе сілы,
Людзі!

* * *

Паветра палала. Аблокі раслі
Недзе далёка, на ўскраі нябёс.
Людзі аб ветры й гадаць не маглі,
Каб прахалоду з нагор'яў прынёс.

Раптам наводдлі
Попелам шэрым
Ўкрылася сонца няшчаднага ззянне.
І ўскалыхнула агонь атмасферы
Свежага ветру жывое дыханне.

Людзі ўбегалі ў дамы і глядзелі
Ў бок скнутых гор, дзе над пікамі — неба.
Біліся дрэвы, як быццам хацелі
Вывраць карэнне з усохлае глебы.

Смерч. Захіналі мужчыны сабою
Вокны, каб дзеці не бачылі буры.
І пасміхаліся, каб супакоіць.
Толькі іх выгляд чамусьці быў хмуры...

Падалі дрэвы са стогнам і трэскам.
Білася ў сударгах чэзлае голле.
Згуба прайшла па палях, пералесках,
І падалося пустыняй
Ваколле.

Бура суціхла. Мы выйшлі, і бацька,
Свет азіраючы, вымавіў:
"Дрэвы,
Каб больш малья маглі утрымацца,..."
Леглі заступна пад ветрам залевы..."

Пераклад з туркменскай Міколы Мятліцкага

Журналісцкія ўдачы, звязаныя з сустрэчамі, якія прагназуе адзін толькі Бог, здараюцца не так і часта. У свой час, на мяжы 1984-1985 гадоў амаль два месяцы я праходзіў практыку ў калектыве "Во славу Родины" — сённяшняй газеты Міністэрства абароны краіны. У вайну яна называлася "Красноармейской правдой" і выходзіла як газета Заходняга фронту. Тады ў рэдакцыі працавалі паэт Аляксандр Твардоўскі, кінадраматург Морыс Слабодскі, кніжны графік Арэст Верэйскі... Выдавалася "Красноармейская правда" і па-туркменску. І вось у 1985 годзе трапляю на службу ў Туркменію. Неяк гутару з дырэктарам выдавецтва "Магарыф" Нарклычам Атаевым. І ён, ведаючы, што я родам з Беларусі, заўважыў: "Не спяшайся сыходзіць, зараз пазнаёмлю цябе з земляком..." Праз хвілінку другую заходзіць пажылы, але рухавы стройны туркмен. Маўчанне. З усмешкаю пазірае на мяне Нарклыч Атаеў. Пасля кароткай паузы патлумачвае:

Столькі горкіх спапялёных дзён!..

Яшчэ ў час Вялікай Айчыннай вайны асобнай кнігай пабачыла свет паэма туркменскага літаратара, прысвечаная Канстанціну Засланаву.

лі Мамедкуліеў падрыхтаваў паэтычны адказ. Пасля гэты тэкст быў надрукаваны і ў кнізе "Лісты з фронту", якая пабачыла свет у Ашхабадзе. Нялёгка было працаваць у франтавой газеце, якая выходзіла па-туркменску два разы на тыдзень. Галоўныя складанасці былі звязаны з тым, што часці, дзе туркмены складалі большасць, былі раскіданы па розных участках фронту. І ўсё ж журналісты настойліва расшуквалі землякоў. Аннакулі Мамедкуліеў праяўляў асаблівую настойлівасць, стараўся часта бываць не толькі ў палкавых і дывізіійных штабах, але і ў стралковых ротах, артылерыйскіх батэраях, кавалерыйскіх эскадронах. Плён не прымушаў сябе чакаць. На старонках франтавой газеты з'яўляліся карэспандэнцыі, нарысы, якія выклікалі ўвагу салдат-туркменцаў. А яшчэ Аннакулі пісаў вершы, стараўся як верны спадчынік Махтумкулі і Кемінэ выкладаць свае думкі пра ўбачанае, пра народную трагедыю, пра

думкі, якімі былі заклапочаны насельнікі вызваленых гарадоў і вёсак. Асабліва ўсхвалявала ваеннага журналіста гісторыя з Канстанцінам Засланавым. Аннакулі па гарацых слядах напісаў паэму пра беларускага героя. Твор быў надрукаваны ў некалькіх нумарах франтавой газеты. А пасля выйшаў асобнай кнігай у Ашхабадзе. Яшчэ толькі пачыналася слава Канстанціна Засланава, а наш зямляк ужо стаў персанажам туркменскай паэзіі. У 1985 годзе паэма ваеннага часу была перавыдадзена да 40-годдзя Вялікай Перамогі. Адзін асобнік гэтай кнігі ўжо на пачатку 1990-х я перадаў у бібліятэку Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтру імя Францішка Скарыны... У 1990 годзе ў Мінску пабачыла свет унікальная анталогія перакладаў паэзіі народаў СССР "І ўспомнім былыя паходы", дзе былі змешчаны вершы тых мастакоў слова, хто ваяваў у Беларусі, вызваляў нашу Айчыну ад фашысцкага супастата. Калмык

Міхаіл Ханінаў і рускі Барыс Дубровін, узбек Назармат і Набі Хазры, татарын Закі Нуры і таджык Мухіддзін Фархат... Знайшлося месца сярод гэтых аўтараў і туркмену Аннакулі Мамедкуліеву. У кнізе "І ўспомнім былыя паходы" былі надрукаваны два вершы былога ваеннага журналіста — "За Радзіму" і "Няма яму роўных".

*Сотні тысяч вачэй
Выглядаюць з надзеяй,
Прагавіта глядзяць
на дарогу.
За спіной столькі
чорных начэй,
Столькі горкіх
спапялёных дзён!
Выглядаюць яны
столькі год,
Ці нясём мы для
іх Перамогу,
Каб зямля апрацулася
ў краскі
І загуў срэбразвоны
паўдзён...*

Пераклаў творы А. Мамедкуліева на беларускую мову Васіль Макарэвіч.

...Як жа склаўся пасляваенны лёс франтавога журналіста? Аннакулі Мамедкуліеў вярнуўся ў туркменскую журналістыку, працаваў у выдавецтвах, займаў высокія пасады. І заўсёды захоўваў памяць пра ваенныя сцежкі-дарожкі, якіх нямаля пралягло і па Беларусі.

Кастусь ХАДЫКА

На ўсіх адно неба

*Запісалі боты
Усё на падэшвах:
І радасць, і скаргу
Зямелькі тутэйшай...*

Казімір Камейша

Не проста так прыгадаліся мне словы аднаго з самых паважаных мною паэтаў, якія паслужылі эпіграфам да нататак пра жыццё ў сонечнай Туркменіі. Сапраўды, мае армейскія боты падчас блуканняў па Каракумах і па распараных улётку ашхабадскіх — і не толькі, дарэчы! — вуліцах, запісалі на сваіх падэшвах шмат чаго. Але нешта запісала, канечне ж, і памяць. І хаця я ўжо без году трыццаць жыву ў роднай Беларусі, туркменскі перыяд жыцця напамінае мне "вах-арман" — сонечную дыню.

***

Ашхабадская двухпакаеўка ў мяне была ў самым цэнтры горада. Пяць год на адрас гэтай кватэры прыходзілі лісты і паштоўкі ад родных, сяброў і з рэдакцыяй. Прыходзілі таксама газеты і часопісы з Мінска. Атрымаўшы тыднёвік "Літаратура і мастацтва", "Чырвоную змену", "Бярозку" і "Вясёлку" — тэя, адным словам, выданні, дзе зрэчас друкаваўся. Адночы з паштовай скрынкі ўзяў я "Звязду", што трапіла туды, як адрозу ж здагадаўся, выпадкова паштары — з кім не бывае? — памыліліся, ды краем вока зірнуў на адрас, на які газета павінна была быць дастаўлена, на прозвішча падпісчыка: М. Калінковіч. Хто такі? Вядома ж, зямляк. А больш для мяне гэтае прозвішча ні аб чым не гаварыла. Да пэўнага часу. Праз колькі дзён я адчыніў дзверы (Мікола апырэдзіў мяне, а я збіраўся да яго) круглатвараму, прыгожаму і моцна скроенаму хлопцу вышэй сярэдняга росту. Па ўсмешцы на твары адрозу здагадаўся: зямляк! Тут, у далёкай Туркменіі, сустрэць земляка — падзея!

На вялікі жаль, Міколы Калінковіча няма сёння сярод нас: ён трагічна загінуў у Тбілісі, дзе, абараніўшы кандыдацкую дысертацыю, выкладаў у школе камітэта дзяржаўнай бяспекі. Засталіся яго дакументальныя кнігі, у якіх ён апавядаў пра падзеі першых гадоў барацьбы за савецкую ўладу ў Сярэдняй Азіі і за якія быў прыняты ў Саюз пісьменнікаў СССР. Асобна вылучаецца яго кніга "Палескія дні Аляксандра Блока". Засталася і ўдзячная памяць землякоў, у чым я меў магчымасць пераканацца, калі пабываў на ягонай радзіме ў Лунінцы.

***

Ашхабад — сталіца рэспублікі, таму, вядома ж, там выходзіла шмат газет і часопісаў. Адно і я ў дзіцячую газету "Мыдам таяр" свае апавяданні. Там пазнаёміўся з паэтам Мухамедмуратам Камекавым, супрацоўнікам выдання, які неўзабаве пераклаў мае творы на туркменскую мову. Дэбют атрымаўся ўдалым, мяне прыкмецілі і ў пісьменніцкім атачэнні я неўзабаве стаў сваім чалавекам.

Азат Рахманаў, заўсёды сарамлівы і ціхмяны, які на той час у маладым узросце, заўважу, узначаліў часопіс "Піонер", прапанаваў рэдкалегію маю невялічкую аповесць пра армію, якая потым была надрукавана. Дарэчы, я звёў, як кажуць, двух цудоўных паэтаў

— Азата Рахманава і Міколу Чарняўскага, потым яны пэўны час прапагандавалі творчасць не толькі адзін аднаго, але і іншых пісьменнікаў.

З Атамуратам Атабаевым, цікавым паэтам, лаўрэатам прэміі Ленінскага камсамола Туркменістана, я ўпершыню ў сваім жыцці выступіў на ткацкай фабрыцы перад чытачамі. Не помню, пра што там гаварыў, але пасля быў акрылены, нібы малое дзіця.

***

Жыў я на вуліцы Атабаева, 19, а паліграфкампінат (там месціліся і рэдакцыі) быў па нумарам 20. Суседзі. Таму, вядома, іншы раз заходзіў да сяброў-пісьменнікаў, каб пра жыццё пагаманіць ды час пабавіць. Сустрэкаю некалькі паэта Аразмурада Курдава, ён адводзіць мяне ўбок і спавядаецца:

— Сёння ноччу глупства зрабіў. Вершы? Я пераклаў некалькі вершаў Максіма Танка, быў у прыўзнятым настроі... набраў нумар ягонага хатняга тэлефона... сярод ночы, ага... і разбудзіў такога вядомага паэта. Дараваць сабе не магу.

Я сулакоўваў, помню, Аразмурада, як мог. Вершы Максіма Танка потым былі надрукаваны ў ягоным перакладзе.

Скажу больш: у сваіх дзённікавых запісах пра гэты выпадок прыгадавае і сам Максім Танк.

Добразыхліва прыгадавае. Відаць, яму тады таксама не спалася?

***

Нарэшце выбраўся ў Ташаў, гэта абласны цэнтр. Выбраўся да земляка. З самалёта асабліва прыгожыя барханы. Добра бачна нітка чыгункі, зрэдку сустракаюцца караваны вярблюдаў, статкі авечак... І гонар Туркменіі — Кара-Кумскі канал. Каб не зарастаў ён, туды запусцілі ў свой час травяную рыбу, такую, як белы амур і таўсталобік. Адночы і я ездзіў на рыбалку. Раз зацігнулі — і халіла рыбы на ўсіх. Таму не дзіўна, што ў продажы свежая рыба заўсёды мелеся.

З Ташаўа я павінен быў прывезці ажно мех рыбы, але не свежай, вядома ж, а вэнджанай. Паступіў заказ ад некалькіх сяброў-пісьменнікаў, калі тэя даведалася, што еду пагасцяваць да рэдактара абласной газеты, члена Саюза пісьменнікаў Туркменістана, пшырага беларуса Міхаіла Фядотавіча Карпенкі.

Надта пшыры, просты чалавек быў Міхась Карпенка. Быў... Дажываў ён свой век на роднай Хоцімшчыне.

***

Памятаю, як радаваўся за стваральнікаў стужкі кінастудыі "Туркменфільм" "Выкраданне скакуна", якая шырока пайшла па экранях былога Саюза.

Тады ж, відаць, і падумалася: паглядзяць гэты кінафільм і ў нашай Беларусі, працываюць мае землякі і творы туркменскіх літаратараў... Шмат чаго ў нас агульнага. І ў першую чаргу — мы ўмеем радавацца поспехам сяброў. А што, сапраўды, дзіцяці нам, калі ў нас на ўсіх — адно неба? І ў Туркменіі, і ў Беларусі — аднолькавыя аблогі. Як дзве кроплі вады.

Я гэта ведаю. Бо сам бачыў.

Васіль ТКАЧОЎ

Ата АТАДЖАНАЎ

Твары дабро

*Твары дабра агонь нятленны,
Каб твой ацэньваючы век,
Сказалі пра цябе туркмены:
"А ён — сапраўдны чалавек!"*

*На свет прыходзім часам раннім,
Сумленна каб жыццё пражыць.
Таму усцешнае прызнанне
Ты варты лёсам заслужыць.*

*І прагучыць яно нанова,
З другімі лучачы твой век,
Прызнання сказанае слова:
"А ён сапраўдны чалавек!"*

Адно толькі слова

*Кранула сэрца полымя яго.
І не забыцца слова аднаго,
Якое ты мне ціха прашаптала.
Душы крыляць і хваляванню жыць,
Бо слова ўсё ж, адзінае, гучыць,
Якое ты мне ціха прашаптала.*

*Зімою сонца каштаваў на смак,
А восенню — ступаў на жаўталіці.
І праз Эльбрус мяне магло няўзнік*

*Ўраз перанесці слова, што калісьці
Ты ціха і трывожна прашаптала.*

*Агністай барвай ранак устае.
І радасць сэрца шырыцца вяснова
І зноўку, як ваду з крыніцы, п'е
Пяшчотнае аброненае слова,
Якое ты мне ціха прашаптала.*

*Сярод зімы зазвоняць капяжы.
Дзе дня святлынь? І дзе сутонне ночы?
На самым донцы сонечнай душы
Жыве і свеціць слова, што аднойчы
Ты ціха і трывожна прашаптала.*

*Яно адводзіць боль былых бягот
І ад наступных захінуць гатова.
Усё, што турбавала з году ў год,
Віной з цябе зняло сягоння слова,
Якое ты мне ціха прашаптала.*

*Так, ад яго займае зноўку дух.
І зорак ззянне ўзносіцца над светам.
Пяшчотнае, як лебядзіны пух,
Аброненае слова, што прыветам
Ты ціха і трывожна прашаптала.*

*Лёд растапіла — хвалі паплылі,
Зірнуў заход акрылена-пунсова.
І нарадзіла песню на зямлі
Пачутае душой і сэрцам слова,
Якое ты мне ціха прашаптала.*

Пераклад Міколы Мятліцкага

Неўвядальныя краскі Каракумаў

Стартаваўшы ў Маскве, у Калоннай зале Дома Саюзаў, "кніжчын тыдзень" кожны год мяняў свой галоўны пункт прызначэння. Як правіла, гэта былі буйнейшыя гарады нашай краіны, сталіцы саюзных рэспублік СССР.

У васьмідзесятыя мінулага стагоддзя мне амаль дваццаць гадоў давялося ўзначальваць выдавецтва па выпуску мастацкай літаратуры для падрастаючага пакалення. І, натуральна, мяне не абмінула пгасце пабываць на такіх фестывалях і ў Маскве, і ў Кіеве, Ташкенце, Баку, Тбілісі, Рызе, Алма-Аце.

У сакавіку 1983-га сталіцай дзіцячай кнігі стаў галоўны горад сонечнай Туркменіі — Ашхабад. Нашу рэспубліку на гэтым свяце выпала прадстаўляць мне і аднаму са старэйшых пісьменнікаў Паўлу Кавалёву. Усё ў нас з Паўлам Нічыпаравічам прайшло ладам-складам: і выступленні ў школах і бібліятэках, і сустрэчы з кіраўніцтвам Саюза пісьменнікаў, Дзяржкамдруку, ЦК камсамола рэспублікі. Але галоўным для мяне была прапрацоўка пытанняў выпуску чарговага тома "Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР" у 16 кнігах.

І такая гаворка з народным пісьменнікам, галоўным рэдактарам часопіса "Корпе" ("Малыш") Каюмам Тангрыкуліевым у нас адбылася. Яна прайшла на слаўным Каракумскім канале недалёка ад Ашхабада. Каюм уважліва пагартваў беларускі том "Вяснянка", украінскі — "Ад круч дняпроўскіх", удакладніў аб'ём і цвёрда сказаў:

Сярод шматлікіх святаў і памятных дзён савецкай эпохі для мяне асабліва блізім і дарагім застаўся так званы "кніжчын тыдзень". Народжанае ў суровыя гады Вялікай Айчыннай вайны, свята жыве ў сядомасці як усплёск радасці, веселасці, сустрэч і набыткаў. Прымеркаванае да вясновых канікулаў, яно ажно на сем дзён прыводзіла ў дзіцячыя садкі, школы, тэхнікумы, ВНУ кнігастваральнікаў, кнігавыдаўцоў, кнігараспаўсюджвальнікаў. Афіцыйна свята гучна называлася Усесаюзны тыдзень дзіцячай і юначай літаратуры.

— Мы таксама такое пацінем. Наша дзіцячая літаратура вельмі і вельмі багатая. І на фальклор, і на класіку, і на творы сучасных аўтараў — паэтаў і прэзідэнтаў...
— Але ж патрэбны падрадкаўнікі.
— Мы ў Саюзе пісьменнікаў іх падрыхтуем.
— Але ж патрэбны ілюстрацыі вашых графікаў.
— І гэта мы пакідаем для сябе.

Укладанне тома туркменскай дзіцячай літаратуры "Кветкі Каракумаў" мы ў выдавецтве "Юнацтва" даручылі дасведчаным літаратарам — Агульнабад Чарыярвай і нашай зямлячцы, выпускніцы аддзялення мастацкага перакладу Літаратурнага інстытута імя

М. Горкага паэтэсе Любові Філімонавай. Акрамя багатага фальклорнага пласта (прыказкі, прымаўкі, песні, калыханкі, загадкі, казкі) у кнігу ўвайшлі творы 55 аўтараў. Гэта былі і класікі нацыянальнай літаратуры, і тыя, хто стаў ля вытокаў сучаснага літаратурнага працэсу, і тыя, хто сёння нясе яе спяг. Асабліваю ўвагу надалі маладому пакаленню — будучыні кожнай літаратуры.

Адным з галоўных пытанняў стварэння туркменскага тома сталі літаратурныя пераклады. Да гэтай справы былі далучаны самыя аўтарытэтычныя літаратурныя сілы — да перакладу неўміручых радкоў Махтумкулі, Меланепеса, Магаджы, Місцінкільча мы далучылі

Максіма Танка, Уладзіміра Караткевіча, Пётруся Макаля. Шмат цікавых вершаў Алаберды Хаідава, Каюма Тангрыкуліева, Хаджагелды Нурмурадава, Курбана Чаліева, Касыма Нурбадава пераклалі Еўдакія Лось, Анатоль Грачанікаў, Уладзімір Паўлаў, Любоў Філімонава.

Над перакладамі прэзідэнтаў Хаджы Ісмаілава, Аланазара Ашырава, Ата Саліха, Тыркіша Джумагелдыева, твораў фальклору з поўнай творчай аддачай папрацавалі Алена Васілевіч, Раіса Баравікова, Аляксей Жук, Валянціна Коўтун.

Кнігу заслужана, вобразна параўноўваюць з птушкай у палёце. Адно яе крыло — бездакорны літаратурны тэкст, другое — захапляючы малюнак — ілюстрацыя. Мы вельмі ўважліва і патрабавальна паставіліся да адбору работ туркменскіх майстроў кніжнай графікі. У гэтай справе прымалі ўдзел відныя беларускія афарміцелі дзіцячай кнігі. Урэшце на заключным мастацкім саўвядзе, а потым і ў томце прайшлі ілюстрацыі А. Сарыева, М. Чарыева, А. Саліна, А. Касымава, З. Султанмурадава, А. Смятаніна. Уся справа па падрыхтоўцы і выпуску тома заняла амаль пяць гадоў.

За гэты час асобнымі выданнямі ў Мінску пабачылі свет кнігі многіх аўтараў з сонечнага краю.

З грывам "Юнацтва" выйшла зборнік Нуры Байрамава, Курбана Чаліева, Агагелды Аланазарава. Шмат туркменскіх аўтараў было прадстаўлена ў штогодніку перакладной літаратуры "Ветразь".

Калі з Паліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа пастушы сігналны экзэмпляр дванаццацітысячнага тыражу кнігі "Кветкі Каракумаў", пазваніў Каюму:
— Віншую, дарагі. Як там Туркменія?
— Туркменія квітнее. Туркмены ў сядле...
Падумаў над словамі аксакала і прыгадаў несмяротныя радкі неўміручага Махтумкулі:

*Плямёны ў сваяцтве,
шануецца род.
Лёс — ісічны светлай
нязменны узлёт,
І — калі ў сёднях
мой мужны народ,
То шлях — пераможны
ў дружыны туркмена.*

Пераклад Уладзіміра Караткевіча.

А потым было наша агульнае свята. Група стваральнікаў гэтага праекта была адзначана Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь. Гэта пра іх трапіна сказаў кіраўнік дзяржавы: "Трэба было мець мужнасць і мудрасць, каб дзвесці задуманую справу да канца".

Знайшліся. І мудрасць, і мужнасць. Бо агульным эпіграфам для ўсіх шнацаці кніг можа быць усеадымнае і ёмкае слова — ДРУЖБА.

Дружба народаў. Дружба рэспублік.

**Валянцін ЛУКША,
пісьменнік, лаўрэат
Дзяржаўнай прэміі
Рэспублікі Беларусь**

За 60 кіламетраў ад сталіцы

У 1997 годзе на кінаэкраны выйшаў баявік "Дзэрцір", зняты паводле аповесці А. Звягінцава "Рускі Рэмба". Фільм сумеснай вытворчасці Расіі, Малдовы, Балгарыі. Здавалася б, якое дачыненне ён мае да беларуска-туркменскіх стасункаў? Зусім незаўважнае, ды ўсё ж...

Вядомыя артысты Анатоля Кацянёў, на творчым рахунку якога сёння — разнапланавыя ролі ў дзесятках фільмаў і тэлесерыялаў, пры канцы 1980-х працаваў у Мінску ў Тэатры-студыі кінаакцёра; запрашэнні здымацца атрымліваў з Расіі. У фільме "Дзэрцір" яму прапанавалі галоўную ролю капітана Скварцова. Сюжэт стужкі звязаны з падзеямі, што адбыліся ў 1986 годзе ў Афганістане. Герой удзельнічаў у ваеннай аперацыі ў гарах. Жонка Скварцова выправілася яму на сустрэчу, ды па дарозе на машыну напалі душманамі: забіўшы ахову, забралі маладую жанчыну ў палон. Дзанаўшыся пра гэта, капітан дзэрціраваў — пакінуў вайсковую частку на ваенным верталёце і скіраваўся на пошукі жонкі...

Тыя здымкі добра запомніліся А. Кацянёву, бо тады, паводле слоў акцёра, у яго быў цяжкі перыяд: даводзілася літаральна жыць на пазыкі. А здымалі "Дзэрціра" ў Туркменістане, у 60 кіламетрах ад Ашхабада. Быў там радасны момант, калі адміністрацыйны момант карціны выдаў А. Кацянёву зарплату. Але грошы акцёр папрасіў перадаць сваёй жонцы Святлане Бароўскай (на той час студэнтцы Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута): адміністратар неўзабаве паехаў у Маскву, туды выправілася і Святлана, каб атрымаць "пасылку". А там, паколькі тэрмінова трэба было знайсці замену выканаўцы ролі герані фільма (ужо зацверджаная актрыса не змагла здымацца), да нікому не вядомай мінскай студэнткі-прыгажуні С. Бароўскай звярнуліся з нечаканай прапановай: паспрабаваць сябе. Яна прайшла іспыт — і паехала ў Туркменістан у якасці выканаўцы галоўнай жаночай ролі...

З нядаўняга часу С. Бароўскай, папулярная беларуская тэлеведучая, узначальвае прэс-службу Міністэрства ўнутраных спраў Беларусі. А кадры таго баевіка нагадваюць пра імклівы ўзлёт яе творчай кар'еры, якая пачыналася на здымках у Туркменістане.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: Ю. Шчарбакова (злева) і С. Марусевіч у фестывальным Ашхабадзе; удзельнікі гала-канцэрта.

Фота Юліі Шчарбакавай

Ата АТАДЖАНАЎ

Мяне кахай, мяне...

*Каб на святлынь не стаў наш век скупы,
Мяне кахай, мяне, а не другога.
Каб руж не вытыркаліся шыпы —
Мяне кахай, мяне, а не другога.*

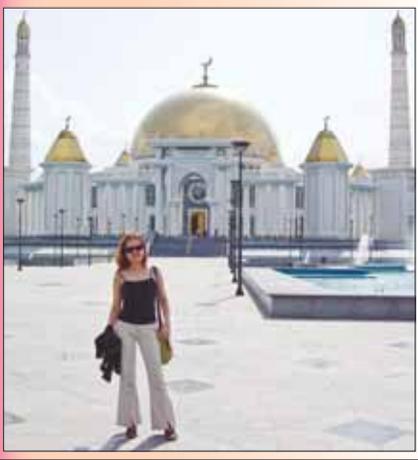
*Каб поўні нада мною зіхаець,
Каб не была пакутаю дарога,
Каб раўчучок не перастаў звінець,
Мяне кахай, мяне, а не другога.*

*Каб не агнём зрабіўся бляск вады,
Каб вораг не з'явіўся ля парога,
Каб песня не замоўкла назаўжды,
Мяне кахай, мяне, а не другога.*

*Каб люд не пацяшаўся за спіной,
Каб смерць не пагражала хіжа,
Каб свет не насміхаўся нада мной,
Мяне кахай, мяне, а не другога.*

*Каб выстыла у сэрца глыбіні
Не легла чорным каменем трывога,
Каб сэрца не заняла ў цішыні,
Мяне кахай, мяне, а не другога.*

Пераклад з туркменскай Міколы Мятліцкага

Паяднаныя музыкай

Падзея, што адбылася мінулай вясной у Ашхабадзе, надоўга ўразіла яе ўдзельнікаў і відавочцаў. Міжнародны фестываль "Туркменістан: музыкае мастацтва — духоўнае скарбонка чалавецтва" стаўся для іх цёплым успамінам.

Гасцямі-ўдзельнікамі грандэёзнага і прадстаўнічага музычнага свята ў сталіцы Туркменістана былі творчыя калектывы, салісты-спевакі ды інструменталісты з Аўстрыі, Азербайджана, Беларусі, ЗША, Ірана, Казахстана, Паўднёвай Карэі, Расійскай Федэрацыі, Саудаўскай Аравіі, Таджыкістана, Турцыі, Узбекістана, Украіны, Францыі.

Нашу краіну на фестывалі прадстаўлялі салістка Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі Святлана Марусевіч ды канцэртмайстар тэатра Юлія Шчарбакова. Яны ўдзельнічалі ў супольных праграмах, у тым ліку і ў гала-канцэрте, які ладзіўся пад адрывым небам перад Палацам мукамаў Нацыянальнага культурнага цэнтра Сапармурата Туркменбашы

Вялікага. Беларускае артысты выконвалі арыю Тоскі з аднайменнай оперы Джакама Пучыні, раманс Юрыя Семіянікі на верш Адама Русака "Не за вочы чорныя", апрацоўкі беларускіх народных песень... Іх выступленні публіка прымала вельмі цёпла, многія глядачы падыходзілі да беларускіх артыстаў пасля канцэртаў са шчы-

рымi віншаваннямі ды ўдзячнасцю.

І ў электронных СМІ, і ў друку гэтая музычная падзея асвятлялася ўвогуле шырока. Ды асабліваю ўвагу туркменскіх журналістаў прыцягвалі госці з Беларусі: іх распыталі пра саму краіну, пра беларускае нацыянальнае мастацтва, прасілі падзяліцца фестывальнымі ўражаннямі. Нашы зямлячкі з прыемнасцю адзначалі выдатныя ўмовы, створаныя для ўдзельнікаў фестываля, душэўнасць, гасціннасць яго арганізатараў. А яшчэ — вельмі змястоўную, разнастайную і захапляльную праграму, прапанаваную туркменамі: яна дала магчымасць пазнаёміцца з найбагацейшай гісторыяй туркменскага народа, нацыянальнымі традыцыямі і культурай, з адметнай архітэктурай

Лана ІВАНОВА

Пятля морбут, альбо Спадар Ніхто

Сяргей ТРАХІМЭНАК

Старонкі з аповесці

Прапануем увазе чытачоў "ЛіМа" старонкі з аповесці Сяргея Трахімэнка, якая будзе сёлета друкавацца ў № 10 часопіса "Нёман".

— Да пабачэння, — сказала Крыжу вахцёрка, калі ён праходзіў ля яе. — Гэты... таварыш зноў тэлефанаваў, але я сказала яму ўсё, што вы мне загадалі.

— Правільна сказалі, — прамовіў Крыж.

Сышоўшы з ганка спартыўнай школы, ён завярнуў на ціхую бакавую вулачку і павольна пакрочыў па ёй.

Быў ціхі травеньскі вечар. Лісточкі на дрэвах ужо цалкам прабіліся, але не распустіліся да канца. І ён адчуў пах гэтых ярка-смагадзавых і ліпкіх лісточкаў.

"Што за дзень такі? — падумаў ён. — У мяне нібы нос адкрыўся на пахі. Ці не захварэў я?".

Прайшоў яшчэ адзін дзень яго трэнерскага жыцця. У гэты дзень не здарылася нічога цікавага, калі не лічыць гэтай звышздольнасці адчуваць пахі...

— Старэю, ці што? — прамовіў ён услых.

Гул аўтамабільнага матара адцягнуў яго. Ён спыніўся на ходніку, прапускаючы міма аўтамабіль, які ў народзе завецца "варанком", а на мове прафесіяналаў вышуку — аўтазакам.

Але аўтамабіль не паехаў далей, спыніўся. З кабіны выскачыў чалавек і падышоў да Крыжа. Ён усміхнуўся і назваў сябе:

— Следчы Ігнацьеў, Іван Фёдаравіч. Вам прыйдзецца паехаць са мной.

— Чаму? — спытаў Крыж.

— З адной вашай вучаніцай праблема, — прамовіў Ігнацьеў, шырока ўсміхаючыся.

— Яна атрымала траўму? — спытаў Крыж, адзначаючы дзівосы ў паводзінах следчага: ужо калі з кімсьці здарылася непрыемнасць, то ці варта так прамяніста ўсміхацца.

— Не, але яна патрапіла ў кепскую гісторыю.

— Едзем, — прамовіў Крыж.

— На жаль, у кабіне няма месца для дваіх, — сказаў следчы — Але я вам складу кампанію ў фургоце, бо не парыцца ж вам там аднаму, — дадаў ён і зноў прамяніста ўсміхнуўся.

У яго руках раптам з'явілася металічная ручка. Ён адкрыў ёю бакавыя дзверы фургона і прапусціў Крыжа наперад. Крыж палез у "аўтазак" і на імгненне ўявіў, што як толькі ён апынецца ў фургоце, следчы зачыніць дзверы. Але гэтага не адбылося. Следчы ўлез у фургон разам з ім.

— Яны абодва ўселіся на лаўку, зробленую з тоўстай дошкі, і машына кранулася.

Ехалі хвілін дзесяць-пятнаццаць. Аўтазак спыніўся, следчы выскачыў з яго першым і зрабіў жэст, якім запрашаў Крыжа паўтарыць яго манеўр.

Саскочыўшы на зямлю, Крыж здзіўлена агледзеўся і спытаў следчага:

— Дзе мы?

— У турме, — адказаў той.

— Справа зайшла так далёка?

— Так, Іван Фёдаравіч, справа зайшла так далёка. Ідзіце за мной.

Усё гэта следчы прамовіў ужо без сваёй усмешкі, і Крыж падумаў, што, напэўна, справа сапраўды зайшла так далёка, раз яны ў турме і следчы не ўсміхаецца.

Следчы накіраваўся да дзвярэй турэмнага корпуса. Крыж пайшоў за ім. Яны прайшлі па калідоры міма зачыненых камер, адкуль чуліся галасы зняволеных, міма кантралёраў, якія абывіліся кудысьці паўз іх, і ўвайшлі ў нейкае памяшканне.

— Ёлы-палы, — падумаў Крыж, — які кепскі і незнаёмы тут пах. І як ён не падобны на родны пах спартыўных залаў".

Памяшканне, у якое яны ўвайшлі, нічым не адрознівалася ад камер. Шэрыя сцены, стол — бліжэй да працігалай ад дзвярэй сцяны; зэдлік, чамусьці пастаўлены не побач са сталом, а пасярэдзіне пакоя.

Побач са сталом — крэсла, а на сталае партфель, такі пашарпаны, што кожнаму становілася ясна, што ён казённы.

— Прысадзжайцеся, — прамовіў следчы і паказаў Крыжу на зэдлік.

— Сюды? — разгубіўся Крыж.

— Туды, туды, — прамовіў следчы, — тут толькі два месцы. Адно маё, а другое вашае.

Крыж сеў на зэдлік і адразу ж паспрабаваў пасунуць яго да стала, але не змог яго скрануць з месца. Толькі зараз ён звярнуў увагу, што ножкі зэдліка прымацаваны да падлогі жалезнымі пласцінамі.

— Што гэта? — спытаў Крыж.

— Зэдлік, — абывіла адказаў следчы.

— А чаму ён прыбіты?

— Таму што ў камерах для допытаў зэдлікі прыбіты да падлогі, так належыць па інструкцыі.

— У камерах для допытаў?

— Так.

— Допытаў каго?

— А вы як думаеце?

— Пачакайце, вы сказалі, што мая вучаніца патрапіла ў кепскую гісторыю?

— Менавіта так.

— А самі прывозіце мяне ў турму. Вы мяне ў чымсьці падазраеце?

— Добрае пытанне.

— Значыць, падазраеце?

— Іван Фёдаравіч, паўгадзіны таму вы ішлі па вуліцы і каго сустракалі?

— Мінакоў.

— Сапраўды, мінакоў. Дык вось іх мы падазраем, а тых, каго прывозім сюды, мы не падазраем, а абвінавачваем, — сказаў следчы і ўсміхнуўся, праўда, не гэтак шчыра, як раней.

— Вы мяне вінаваціце?

— Іван Фёдаравіч, я не вінавачу вас...

— Дзякуй Богу...

— Але я гатовы прад'явіць вам абвінавачванне.

— І ў чым жа вы мяне вінаваціце?

— Іван Фёдаравіч, куды вы так спяшаецеся? На ўсё свой час, — прамовіў след-

чы, — на ўсё свой час.

Ён адкрыў партфель і не спяшаючыся, расклаў на стала нейкія паперы, адкруціў каўпачок у аўтаручкі.

— Па вашым артыкуле, Іван Фёдаравіч, — санкцыя да трох гадоў, а кваліфікаваны склад і таго больш — да шасці, так што прызвычайвайцеся да таго, што вам няма куды больш спяшацца. Вашае прозвішча, імя, імя па бацьку...

— А вы не ведаеце?

— Не, Іван Фёдаравіч, з гэтай хвіліны я нічога не ведаю і вельмі жадаю даведацца, прычым шмат пра што.

***

Уладзілена Крыж другі раз разагравала суп. Звычайна яна вярталася дахаць пасля дзённай змены каля дзевяці вечара, і муж тым часам быў ужо дома. Але сёння ў яе быў выхадны, яна ўвесь дзень завіхалася дома, альбо як казалі яе напарніца Валянціна, "адпачывала па гаспадарцы", і чакала Крыжа да сямі, але ён не з'явіўся. І вось на гадзінніку — палова на дзiesiąтую. Уладзілена падышла да тэлефона і набрала нумар Сафроненкі.

— Мікалай, — сказала яна, пачуўшы ў трубку знаёмы голас, — кудысьці Іван знік.

— Ды куды ён мог знікнуць? У яго сёння ввечэрня трэніроўка. Дзве з паловай гадзіны таму ён выйшаў са школы. Лена, ты, далібог, распешчана Крыжом. Звычайная жонка ніколі не турбуецца, калі муж затрымліваецца на пару гадзін. Іншая справа, калі яго няма некалькі дзён.

— Ты ўсё жартуеш, Коля, а ў мяне нядобрыя прадчуванні.

— Ды якія ў цябе могуць быць прадчуванні? Ён вядомы ў горадзе чалавек, кумір моладзі. Ды ніводзін хуліган на яго руку не падніме. А калі і падніме, то Ванька ад яго папросту ўцячэ. Ён жа спартсмен... у мінулым.

— Ты чаму такі высёлы?

— Ды жыццё вясёлае.

— Можна, ў ляркню патэлефанаваць?

— Не трэба, не смяшы народ. Калі б ён патрапіў у ляркню, ужо ўвесь горад ведаў бы пра гэта. І табе б ужо патэлефанавалі.

— Але такога ніколі не было, ты ж яго ведаеш. Ён што на трэніроўку прыходзіць хвіліна ў хвіліну, што дахаты.

— Ну, а сёння затрымаўся. Мая табе парада, кладзіся спаць. А потым зробіш яму наганяй.

— Ды як жа я засну?

— Ды гэтак жа, як усе жонкі, у якіх мужыкі раптам затрымаліся... незразумела дзе.

— Ты так мяркуеш?

— Так, я так мяркую.

Уладзілена паклала слухаўку, выключыла пліту, надзела хустку і выйшла з кватэ-

ры на пляцоўку. Пастаяўшы крыху, яна пачала спускацца па прыступках уніз, пакуль не выйшла на вуліцу. Перад пад'ездам на лаўцы, як звычайна, сядзела некалькі старых, сярод якіх лідэрам і завадатаркай была яе суседка па пляцоўцы цётка Таня. Зрэшты, цётка яна была для Івана і Уладзілены, дзеці з пад'езда звалі яе бабай Таняй. Уладзілена павіталася з бабулькамі, у думках адзначыўшы, што яны пры яе з'яўленні замоўклі, нібы адчулі яе трывогу.

Яна пайшла той дарогай, якой заўсёды хадзіў у спартыўную школу Іван. Сонца ўжо закаталася, але на вуліцы было светла, таму што ярка свяцілі ліхтары. Яна прайшла дарогай праз парк да вестыбуля спартыўнай школы, зірнула праз шкло на сонную вахцёрку, на цёмныя вокны спартыўнай залы і трэнерскай.

Ёй вельмі жадалася ўвайсці ўнутр ці пагрукаць, спытаць, пайшоў Крыж дахаць ці застаўся ў школе. Але выгляд вахцёркі казаў пра тое, што ў будынку нікога не было, інакш яна не вяла б сябе так спакойна.

Уладзілена зрабіла крок да дзвярэй, але прыпынілася. Яна ўявіла, што заўтра, калі ўся гэтая гісторыя праясніцца, вахцёрка будзе распаўвадаць усім, як да яе ўначы ў пошуках мужа прыходзіла жонка Крыжа. Яна пайшла зваротнай дарогай, усё больш паскараючы крок, бо спадзівалася, што да яе вяртання Іван будзе дома.

Каля самага выхаду з парку ёй сустрэліся тры маладыя хлопцы. Яны былі на падпітку. Адзін з іх рушыў было да Уладзілены, але сяброўкі яго спынілі:

— Гэта жонка Крыжа.

Хлопец вярнуўся да прыяцеляў, а Уладзілена прыгадала словы Сафроненкі пра тое, што яе муж — кумір моладзі і гэта абараняе не толькі яго, але і яе.

Да сваёй пяціпавярхоўкі яна падыходзіла, не пазіраючы ўверх. Ёй хацелася адцягнуць пачуццё радасці, якое яна павінна была адчуць, пабачыўшы святло ў вокнах кватэры.

Але вокны кватэры былі цёмныя, а бабулькі ля пад'езда шматзначна маўчалі пры яе набліжэнні.

Дома яна не вытрымала і патэлефанавала на працу сваёй зменшчыцы Валянціне.

— У мяне бяда... — сказала яна,

— У мяне таксама, — адказала Валянціна, — У шостае палаце крывацёк. Быў дзяжурны лекар, прызначыў хларысты ўнутрывенна. Я табе пазней ператэлефаную.

Валянціна ператэлефанавала праз паўгадзіны.

у цябе?

— Іван не прыйшоў дахаты.

— Ну, гэта рана ці позна павінна было здарыцца, — сказала Валянціна. Ён там сярод кабет цэлы дзень. А ведаеш — каля ракі ды не напіцца...

— Ды якія там кабеты, там дзеці...

— Ну не скажы, не скажы, — працягвала напарніца, — усе яны аднолькавыя. Дакладней, усе мы. Але ты не перажывай, шмат гонару. Кладзіся спаць і, калі ён прыйдзе, не пытайся, дзе быў. Чым даўжэй ты маўчыш, тым хутчэй ён табе што-небудзь скажа.

— Што скажа?

— А тое: з мужыкамі ён гарэлку піў, ці з бабамі быў.

— Ды ён не п'е.

— Да сённяшняга дня не піў. Але ж некалі трэба мужыку пачынаць...

***

— Дык вы скажаце, у чым мяне абвінавачваюць? — спытаў Крыж, раздражнёны езуіцкай тактыкай следчага.

— Шаноўны Іван Фёдаравіч, калі вы так жадаеце гэтага, калі ласка. Толькі перад гэтым адкажыце мне на такое пытанне: вы моцна сядзіце на крэсле?

— Моцна.

— Тады слухайце: вы абвінавачваецеся ў гвалтаванні, Іван Фёдаравіч, у гвалтаванні малалетніх.

— Абсурд нейкі!

— Стоп, мы ж з вамі дамаўляліся не ўжываць гэтае слова.

— Мы з вамі ні пра што не дамаўляліся, мяне трэба патэлефанаваць дахаць. Там жонка хвалюецца...

— Хай пахвалюецца. Зрэшты, магчыма, ёй доўга хвалюецца не прыйдзецца. Як толькі яна даведаецца пра мужа-гвалтаўніка малалетніх дзяўчынак, яна адразу перастане хвалюцца і паспрабуе адмежавацца ад вас.

— Гэтага не можа быць, — сказаў Крыж.

— Можна, Іван Фёдаравіч, можа. Жанчыны дзіўныя істоты. Пакуль іх муж на вышыні, яны ім ганарацца, як раней ганарыліся карэтамі і коньмі на выезд, але варта яму спатыкнуцца — іх і блізка няма. Зрэшты, гэта закон выжывання, жаночая мадэль паводзінаў. Калі купіна, на якой яна стаіць, захісталася, то жанчына тут жа пераскочыць на другую. І ў гэтым яе сутнасць. Гэта па-першае, а па-другое, Іван Фёдаравіч, я вам таксама раю не кідацца такімі словамі, як "мы не дамаўляліся" і іншае, і іншае. Я цяпер на многія месяцы ваш адзіны суразмоўца і, калі жадаеце, сябар. Больш у вас сяброў не будзе. І, паверце мне, ні вашы прыхільнікі, ні тыя, хто вас насіў на руках, ні спартыўна грамадскасць, ні вашы калегі нават пальцам не варухнуць, каб нават проста падтрымаць вас.

Мала таго, яны адмовяцца ад вас, як толькі ім стане вядома, што вас арыштавалі. А ўжо тым больш... за што вас арыштавалі.

— Але хіба можна вось так проста арыштаваць чалавека па абвінавачванні ў злачынстве, якое ён не здзяйсняў?

— Немагчыма, у злачынстве, якое ён не здзяйсняў, немагчыма. Але гэта не ваш выпадак. У вас зусім іншая гісторыя. Вось тут — следчы пап'ясаў рукой па кардоннай папцы, — ёсць усе доказы вашага злачынства.

— Але хіба можна вось так проста арыштаваць чалавека па абвінавачванні ў злачынстве, якое ён не здзяйсняў?

— Немагчыма, у злачынстве, якое ён не здзяйсняў, немагчыма. Але гэта не ваш выпадак. У вас зусім іншая гісторыя. Вось тут — следчы пап'ясаў рукой па кардоннай папцы, — ёсць усе доказы вашага злачынства.

— Але хіба можна вось так проста арыштаваць чалавека па абвінавачванні ў злачынстве, якое ён не здзяйсняў?

— Немагчыма, у злачынстве, якое ён не здзяйсняў, немагчыма. Але гэта не ваш выпадак. У вас зусім іншая гісторыя. Вось тут — следчы пап'ясаў рукой па кардоннай папцы, — ёсць усе доказы вашага злачынства.

— Усё, здаецца, добра. — Паведамліла яна. — Што там

Пераклад з рускай Янкі Лайкова

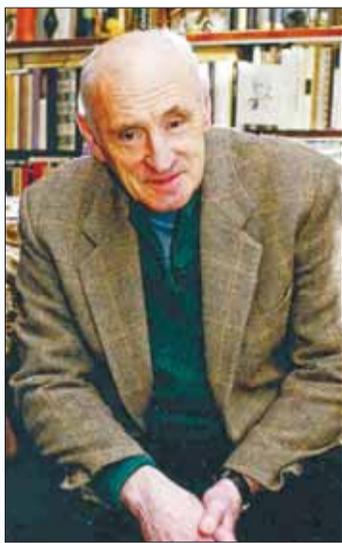
Мова — гэта маральнасць

— У 1949-м годзе, калі я толькі трапіў на радыё, побач са мной працавалі Любоў Бацвіннік, Лілія Стасевіч, Галіна Сідзельніцава, Тамара Бастун — цэлая плеяда найвыдатнейшых майстроў слова. Яны не проста чыталі тэксты — яны пражывалі іх, ужо не гавару пра добрае валоданне мовай. А цяпер? Як ні сумна прызнаваць, але для большасці сучасных "рэжыраў эфіру" мова — тым больш, родная — толькі інструмент, якім яны карыстаюцца, як цесляры. У штодзённым жыцці яна ім непатрэбная. Нават для студэнтаў Інстытута журналістыкі беларуска мова — усё адно, што замежная. І гэта вельмі балюча. Урэшце, хіба не трэба таму, хто імкнецца стаць "голосам мільянаў", увесць час вучыцца і ўдасканальваць уласнае майстэрства?

Так, гісторыя — дама зменлівая, аднак фальшывыя аўтарытэты калі-небудзь усё адно знікнуць, а Колас, Купала, Багдановіч, Пушкін, Дастаеўскі — застануцца. Шкада толькі, што пакуль яны не вельмі патрэбныя маладым людзям. Скажу нават так: сучасная моладзь амаль баіцца класікі, але за гэта нельга вінаваціць толькі яе.

Калі юнакі і дзяўчаты прыходзяць да нас пасля школы, я з горыччу адзначаю, што галоўны матэрыял школьнай праграмы — у кожным разе, па літаратуры — проста прайшоў міма іх. Дзіва што! Аднойчы мне давалося прысутнічаць на школьным уроку

Яго называюць "беларускім Левітанам", чалавекам-эпохай, чалавекам-легендай, Залатым голасам Беларусі... Ён адпрацаваў дыктарам на Беларускім радыё амаль сорак гадоў — доўгіх гадоў самнасам з мікрафонам. Сёння Ілья Кургану восемдзесяць тры, аднак ён не можа без працы: літаратурны кансультант у Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы і Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі, выкладае сцэнічную мову ў БДУКіМ і ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Студэнты толькі што не носяць яго на руках. Майстры сцэны — пераважна былыя вучні Ільі Львовіча — з павагай прыслухваюцца да яго парад. І сапраўды: хто сёння валодае таямніцамі слова так, як ён? Аднак яго, апроч прафесійных праблем, хвалюе і сённяшняя сітуацыя на ніве культуры, мастацтва і педагогікі. Разважае заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь прафесар БДАМ Ілья КУРГАН.

рускай літаратуры. Настаўніца пачала яго так: "А.С. Пушкін нарадзіўся..." А.С.! Ці можна спадзявацца, што яе вучні зацікавяцца асобай паэта, палюбяць яго творы? Неяк я запытаўся ў сваіх студэнтаў: "А хто такі Пушкін?" Яны адразу: "Вялікі рускі паэт". У адказ на пытанне: "А чаму ж ён вялікі?" пачуў: "Дык у календары ж напісана!" Студэнты не здольныя думаць самастойна? Мяне гэта непакоіць.

Мушу прызнацца, што з кожным годам набіраць новы курс усё больш складана. Напэўна, таму, што сапраўды творчых людзей ужо значна менш, чым было раней. Ды і цікавасць да культуры здрабнела. Да якой культуры можна далучыцца, глядзячы на экран тэлебачання? А маладыя — прадукт сваёй эпохі. Яны ўжо атручаныя матэрыяльным

падыходам да сваёй прафесіі і, у большасці, на жаль, — махровыя прагматыкі. Пасля вайны я паступаў у тэатральны інстытут у трафейнай куртачцы ды ў галёшах, насунутых на маміны панчохі. І не я адзіны быў такі. Але не звярталі ўвагу на гэта. Мы імкнуліся да ведаў! А ці імкнуцца да іх сённяшнія маладыя людзі? Нават тыя, у каго ёсць талент? Памятаю, некалькі гадоў таму мы са студэнтам працавалі над маналагам Гамлета. Я чытаў, тлумачыў, а ён пазіраў на мяне неяк абьякава і маўчаў. Тады я насцярожыўся: "Саш! Няўжо цябе нічога не хвалюе?" І тут ён раптам у адказ: "Ілья Львовіч, дык Гамлет — прыні! Яго чакае карона. Яго кахае гэтае дзяўчынка — Афелія. Не разумою: чаго ён тузаецца?" Я знякавеў: "Дзіцятка! Ды ён жа ўжо чатыры стагоддзі "туза-

ецца". І яшчэ столькі ж "тузацца" будзе!"

Я ўпэўнены: кожны з нас нараджаецца на Зямлі з пэўнай мэтай, але асяроддзе і выхаванне робяць з большасці людзей спажываючых і разбуральнікаў. Таму не памыліўся Антуан дэ Сент-Экзюперы, калі з выхавання і навучання на першае месца паставіў менавіта выхаванне. Перш чым чалавека навучыць, яго трэба стварыць! Неяк на занятках пры разборы апавядання Купрына на маю рэпліку: "Гэта ж так зразумела!" адна са студэнтка абвясціла: "Гэта вям зразумела, Ілья Львовіч. Вы — з XIX стагоддзя. А мы — іншыя!" Так, іншыя... І я ўвесь час адчуваю гэта, калі бачу на вуліцах маладых дзяўчат з бутэлькамі ды цыгаркамі. А мова! Хіба хто з іх ведае не тое што родную — хаця б рускую мову? І ўсё ж такі пад уплы-

вам многіх фактараў у нашай акадэміі моладзь патроху змяняецца. Я імкнуся да выхавання без крыкаў і павучанняў, з якімі студэнты звыкліся і таму — у лепшым выпадку! — не рэагуюць. Я спадзяваўся і дагэтуль спадзяюся на ратавальны ўплыў класікі. Наогул, мне здаецца, што маладыя людзі не прымаюць Пушкіна, Купала, Бетховена ці Рахманіна проста таму, што не падрыхтаваны іх прыняць і зразумець. Гэта ж вымагае душэўнай працы, да якой новае пакаленне не прывучанае. І колькі разоў ад самых ваяўнічых нігілістаў я пасля сумеснага чытання "Яўтэнія Анегіна" чуў: "Дык гэта ж цуд!" Такое прызнанне чагосьці каштуе...

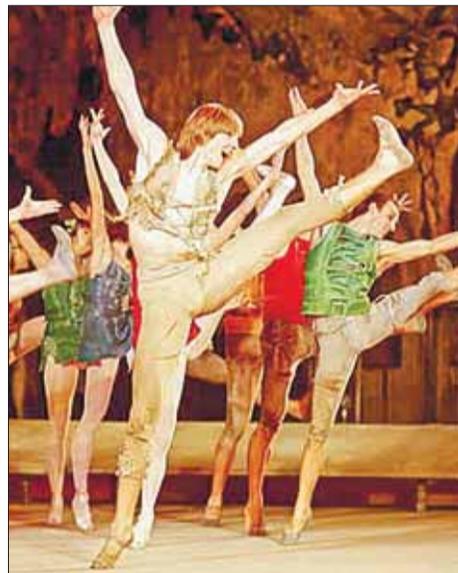
І яшчэ адно мяне здзіўляе: дзесці гадоў у школе нашых дзяцей вучаць правільна пісаць, а правільна гаварыць — не. А слова — гэта вялікая вынаходка чалавецтва. Яно здатнае стаць сапраўды родным. І слова мае такую моц, пра якую мы нават не здагадаемся. "Выкажыся, каб я цябе ўбачыў!" — заўважыў некалі Сакрат.

Чалавек можа шмат чаго ведаць, але калі ён не валодае мовай, дык суразмоўца пачынае слухаць не тое, пра што яму імкнучца сказаць, а тое, як гавораць. Я па некалькіх сказах ужо магу вызначыць, які чалавек побач са мной. І нездарма некалі Бала Ахмадуліна заўважыла: "Мова — гэта не толькі пісьменнасць. Мова — гэта маральнасць!" Ад сябе дадам: слова мае цудоўную здатнасць працягваць нітачкі паміж чалавечымі душамаі, і таму, пакуль існуе мова, людзі не стануць самотнымі...

Маналог запісала Алена МІНЧУКОВА

Радуюмся разам

Сёння, 25 верасня, у Нацыянальным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Рэспублікі Беларусь — спектакль "Легенда пра Уленшпігеля". Яго паказ прысвечаны 80-годдзю з дня нараджэння нашага кампазітара-класіка Яўгена Глебава. Самым першым сцэнічным увасабленнем яго балета "Ціль Уленшпігеля" сталася пастаноўка А. Дадзішкіліяні (Мінск, 1974 г.). І гэта быў першы беларускі балет, пастаўлены за мяжой — у тэатрах Львова, Чэлябінска, Ленінграда, Хельсінкі. У 1978 г. на мінскай сцэне з'явіўся новы спектакль на музыку Я. Глебава, якая натхніла харэографу В. Елізар'ева на стварэнне ўласнага лібрэта паводле занага рамана Ш. дэ Кастэра. Цяперашняя рэдакцыя балета (з узамоўленай сцэнаграфіяй Я. Лысіка) — пад назвай "Легенда пра Уленшпігеля" — пабачыла святло рампы ў 2004 г.

Гэтым летам у Гродне ўпершыню прайшоў Міжнародны фестываль джаза. Удзельнікамі фесту былі эстрадны аркестр Гродзенскай абласной філармоніі пад кіраўніцтвам Барыса Мягкова, эстрадна-сімфанічны аркестр БДУ культуры і мастацтваў, якім кіруе Віктар Валатковіч, джазавыя групы з Гродна і Мінска, з Літвы і Польшчы. Такім чынам, адбыўся першы ў прыніманскім рэгіёне джазавы фестываль, падчас якога можна было паслухаць і музыку ў традыцыйных гэтага жанру, і фанк, свінг, ф'южн, і гранжэ ў рэчывы сучаснага авангарда. Мяркуюцца зрабіць "Гроднаджас" штогадовым фестывалем, які будзе ўзбагачаць музычны досвед тамтэйшай публікі, а таксама прыцягваць турыстаў, у тым ліку з памежных краін.

Серыя нотных выданняў "Музычная спадчына Рэчы Паспалітай з Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі", заснаваная ў 2008 годзе, выходзіць у Мінску пры падтрымцы Міністэрства культуры Беларусі, БДУ культуры і мастацтваў, Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі ды аддзела культуры Генеральнага консульства Рэспублікі Польшча ў Санкт-Пецярбургу. Аўтар і кіраўнік праекта — дацэнт БДУКіМ Яўген Паплаўскі. Нядаўна выйшаў ужо IV выпуск гэтай серыі: "Характарыстычныя п'есы" для фартэпіяна — зборнік твораў Антона Абрамовіча. У 2010 г. адзначаецца 200-годдзе з дня нараджэння гэтага кампазітара, які нарадзіўся на Віцебшчыне ў сям'і збяднелага шляхціца-музыканта і пасля 1932 г. з'ехаў у Пецярбург, але падтрымліваў сувязь з беларускай культурай і мовай пры уласную творчасць. Будучаму юбілею і прысвечаны новы нотадрук, рэкамендаваны адпаведнымі структурамі Рэспубліканскага каледжа пры БДАМ і БДУКіМ да выдання як вучэбна-метадычны дапаможнік. Укладальнік і аўтар уступнага артыкула Яўген Паплаўскі знайшоў гэтыя творы ў сховішчах РНБ у С.-Пецярбургу: у цыкл "Шэсць характарыстычных п'ес" уваходзяць мініяцюры "Адвага", "Таямнічасць", "Рамантызм", "Ажыўленне", "Меланхолія", "Вясоліць", апроч іх у зборніку — "Галоп" і "Разгорнуты, складаны тэхнічна, "Вальс". Музычную рэдакцыю нотных тэкстаў зрабіў выкладчык каледжа — вядомы музыкант-выканаўца і педагог Аляксандр Мільто.

Лана ІВАНОВА

На здымках: сцэна з балета "Ціль Уленшпігеля"; вокладка зборніка п'ес А. Абрамовіча. Фота Васіля Майсяенка і аўтара

Фантазіі... з простымі рэчамі

У дзіцячай мастацкай школе № 2, што ў Заводскім раёне сталіцы, адбылася прэзентацыя альбома-каталога аднаго са старэйшых выкладчыкаў гэтай школы Леаніда Гурбо. Мастак, якому ўлетку споўнілася 70, працуе тут з 1999 года: выкладае малюнак і жывапіс. Леанід Міхайлавіч падрыхтаваў не адзін дзсятка юных мастакоў, якія скончылі вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы, набылі творчую прафесію і добрым словам успамінаюць свайго настаўніка.

З маленства давалося яму нямада павандраваць. Нарадзіўся Л. Гурбо ў Мінску. Калі пачалася вайна, бацька яго знаходзіўся на фронце, а маленькі Леанід з братам і маці апынуўся ў вёсцы Цітва Рудзенскага раёна. У 1946-м бацьку накіравалі служыць у Польшчу, і сям'я пераехала туды разам з ім. Затым давалося жыць і ва Украіне, і ў Прыморскім краі, і ў Хабарўску, і ў Таджыкістане...

Маляваць Леанід пачаў, як толькі аловак трапіў да яго ў рукі, таму адразу пасля заканчэння школы паехаў паступаць у Адэскае

мастацкае вучылішча. Пэўны час займаўся там, а ў 1958-м паступіў у Мінскае мастацкае вучылішча. Пасля паспяхова абароны дыплома паехаў да бацькоў, уладкаваўся на працу ў канструктарскае бюро Хабарўскага аэрапорта, а пасля пераезду сям'і ў Таджыкістан стаў мастаком-пастаноўшчыкам ляльчнага тэатра ў Ленінабадзе, аформіў там шэраг спектакляў...

У 1973 годзе Л. Гурбо скончыў архітэктурны факультэт тагачаснага Беларускага політэхнічнага інстытута, дзе выкладалі малюнак і жывапіс вядомыя на-

шы мастакі У. Бульга, І. Белановіч, М. Бельскі, І. Глебаў, Ф. Барановскі, што паспрыяла развіццю творчага таленту Леаніда. Таму, працуючы пасля заканчэння БПІ архітэктарам у "Мінскпраекце", увесь вольны час ён займаўся выяўленчым мастацтвам.

Леанід Гурбо працуе пераважна ў станковым жывапісе, аддае перавагу пастэлі; у яго рэалістычны манеры прысутнічаюць абстрактныя элементы, фантазія мастака раскрываецца праз творчыя імправізацыі. Уражвае цыкл яго карцін паводле рамана "Майстар і Маргарыта"

М. Булгакава, трыпціх "Музыка" ("Бах", "Арфей", "Трыумф"), карціны "Званы Хатыні", "Рамэо і Джульета", "Навагрудак", "Сфінкс"... Мы, глядзячы, адчуваем сябе сведкамі таго, як смельца фантазіі мастака нібы ператвараюцца ў рэальнасць, а простыя звыклія рэчы набываюць сімвалічны сэнс. Цешыць вока серыя нацюрмортаў Л. Гурбо, выкананых пастэллю, жывапіснымі карцінамі, сюжэты якіх мастак з часам малое ўжо інакш, пераасэнсоўваючы і абнаўляючы задуму.

У сваіх карцінах Л. Гурбо аддае перавагу чы-

стым колерам, памятаючы традыцыі старых майстроў, для якіх колер меў першаснае значэнне ў жывапісе. Колер — носьбіт энергіі, таму Леанід Міхайлавіч імкнецца, каб глыбокі асноўны колер у спалучэннях з іншымі надаваў асаблівую змястоўнасць яго карцінам. Тонкае адчуванне колеру і прадуманасць лініі, праца над дэталямі дапамагаюць яму стварыць пэўны настрой у кожнай сваёй рабоце. І ў яго творах няма аднолькавасці, аднастайнасці — ёсць індывідуальнасць, што самае галоўнае для сучаснага мастака.

Леанід Гурбо — актыўны ўдзельнік прадстаўнічых выставак (у тым ліку — колішніх горадзе нярэдка праходзяць яго персанальныя вернісажы). А многія творы знаходзяцца ў прыватных калекцыях у Беларусі, Расіі, Італіі, Канады, Арабскіх эміратах, Ізраілі ды іншых краінах.

Галія ФАТЫХАВА, лаўрэат прэміі "За духоўнае адраджэнне"
На здымках: Л. Гурбо "Званы Хатыні" (алеі) і "Нацюрморт з трубой" (пастэль).

Для "Муз Нясвіжа" — бэз і незабудкі, для Міжнароднага фестывалю духоўнай музыкі "Магутны Божа" — белая лілея, а для "Славянскага базару ў Віцебску" — васілёк... Чаму б і для музычнага свята ў Тураве не выбраць сваю кветку-сімвал? Ды і шукаць яе не трэба — расквітнелыя на ўзлеску, наўспыж дарогі, верасы, такая загадкавая і яркая краска сонечнай восені, амаль неадступна суправаджалі нас у няблізкай вандроўцы, пакуль рэзкая змена ландшафту за вокнамі аўтобуса не падаказала: едзем па прыпяцкіх абшарах...

Спачатку прыпыніліся ў Жыткавічах. Уздзельнікі фестывальнай акцыі "Майстры мастацтва — дзецям і моладзі" доктар мастацтвазнаўства музыколаг Вольга Дадзіёмава і знаная піяністка лаўрэат міжнародных конкурсаў Даша Мароз наладзілі ў мясцовай дзіцячай школе мастацтваў майстар-клас і метадычную кансультацыю ў прафарыентацыі таленавітых навучэнцаў.

А ў Тураве ў межах гэтай самай акцыі таксама адбыліся запамінальныя для месцічаў падзеі. Пад воплескі прайшла ў канцэртнай зале ДШМ творчая сустрэча навучэнцаў ды педагогаў горада з народнымі артыстамі Беларусі кампазітарам Эдуардам Зарыцкім: дасціпны апавядальнік, таварыскі суразмоўца, ён уладкаваўся за раялем і прадставіў глядачам-слухачам папулярныя старонкі сваёй песеннай творчасці. А з узорамі інструментальнай класікі аўдыторыю пазнаёмілі музыканты Ансамбля кларнетыстаў пад кіраўніцтвам заслужанага артыста Беларусі Генадзея Забары. Затое ў суседняй зале панавала цішыня: студэнт-дыпломнік Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Віктар Данільчык праводзіў тут адкрыты ўрок малявання для юных тураўлян...

На сустрэчу з прадстаўнікамі СМІ, наладжаную ў Тураўскім гарвыканкаме, прыйшлі народны артыст Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі краіны, лаўрэат прэміі Саюзнай дзяржавы прафесар Міхаіл Фінберг, старшыня Жыткавіцкага райвыканкама Мікалай Какора, народны артыст Беларусі, намеснік старшыні Беларускага саюза кампазітараў Эдуард Зарыцкі, дырэктар Гомельскай абласной філармоніі Віктар Гутыра, старшыня Тураўскага гарвыканкама Ігар Міцюрчыч, доктар мастацтвазнаўства прафесар Вольга Дадзіёмава. Пра што гаварылі? Пра вялікае значэнне фестывальнага руху, што разгортваецца ў нашых невялікіх гарадах і гістарычных мястэчках па ініцыятыве Нацыянальнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга.

Сапраўды, праз гэты актыўны грамадскатворчы рух высокая музыка, прычым у выдатным выкананні ды ў

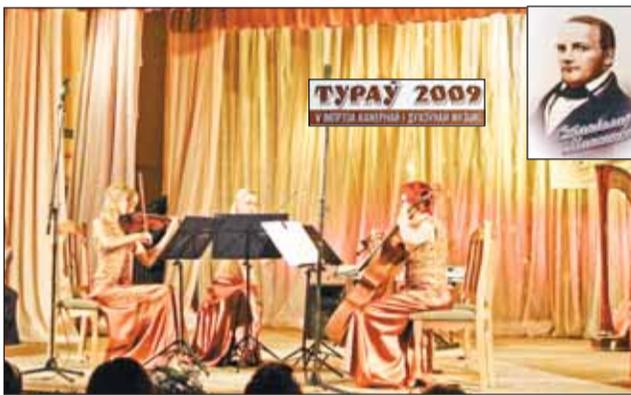
Году роднай зямлі прысвячаўся традыцыйны вераснёвы візіт сталічных майстроў мастацтваў у старажытныя куток Гомельшчыны.

Дзень музычнага красамоўства

У гістарычнай і святой мясціне Палесся прайшла імпрэза камернай і духоўнай музыкі "Тураў-2009". Пяты год запар, дзякуючы Міністэрству культуры краіны, Гомельскаму аблвыканкаму, Жыткавіцкаму райвыканкаму, Тураўскаму гарадскому савету

і Нацыянальнаму канцэртнаму аркестру Беларусі на чале з маэстра Міхаілам Фінбергам, тут адбываліся не проста святочныя — змястоўныя мастацкія падзеі, якія нясуць у сабе вялікі пазітыўны пасыл: духоўна-асветны, эстэтычны, выхаваўчы.

суправаджэнні папулярнага навукова-асветніцкага каментарыя, дасягае Беларускай глыбінкі. Вось і на тураўскай зямлі адраджаецца і прапаганда музыка беларускіх кампазітараў, якія жылі, займаліся творчасцю ў розных гістарычных перыяды. Фестываль камернай і духоўнай музыкі дае унікальную маг-

Тураве, бо набывае ўсё большую папулярнасць, і людзі яго ўжо чакаюць. Ініцыятыва музыкантаў, мабыць, невыпадкова знайшла шчырую падтрымку тут — у горадзе, які называюць калыскай Беларускай культуры і пісьменства, духоўнасці, асветы, адным з першых на нашай зямлі асяроддзі хрысціянства.

абласных, раённых, мясцовых уладаў, якія даюць нам магчымасць плённа і творча працаваць, ажыццяўляць новыя праекты, нягледзячы на складаны для нашай краіны час. І калі дзесьці гавораць пра крызіс, я ўпэўнена кажу, што крызісу ў нашым творчым асяроддзі, у нашых адносінах з кіраўнікамі мастацтва, няма...

— гучанне той музыкі, самай прыгожай, самай высокай, самай годнай, якую мы вязём сюды".

Творчасці нашага земляка Станіслава Манюшкі, з дня нараджэння якога сёлета споўнілася 190 гадоў, прысвячалася галоўная імпрэза сёлета свята ў Тураве — манаграфічны канцэрт пад рубрыкай "Знакамітыя сыны Беларусі". Чаму Манюшка? Сучасны, больш-менш абазнаны ў гісторыі айчынай культуры чалавек ужо не задасць такога пытання. Вядома, што больш як 30 гадоў гэты кампазітар пражыў на Міншчыне, у Мінску, ды яшчэ на Віленшчыне. Воляю лёсу ён зрабіўся класікам польскай музыкі, а яшчэ пакінуў шматлікіх вучняў ва ўлонні рускай культуры. Але ён і наш класік, узгадаваны ў беларускім інтанацыйным асяроддзі — музычным, моўным. Дык няма сэнсу "дзяліць" Манюшкаў талент, яго творчую спадчыну між народамі. Для нас, на думку Вольгі Дадзіёмавай, асоба гэ-

Вядома, што больш як 30 гадоў Станіслаў Манюшка пражыў на Міншчыне, у Мінску, ды яшчэ на Віленшчыне. Воляю лёсу ён зрабіўся класікам польскай музыкі, а яшчэ пакінуў шматлікіх вучняў ва ўлонні рускай культуры. Але ён і наш класік, узгадаваны ў беларускім інтанацыйным асяроддзі — музычным, моўным.

чымасць жыхарам Жыткаўшчыны прычыніцца да высокіх узораў творчасці ды паўдзельнічаць у майстар-класах, што праводзяцца кіраўнікамі камерных калектываў Нацыянальнага канцэртнага аркестра, а таксама прафесійнымі мастакамі і знаўцамі культуры ў межах праекта "Майстры мастацтва — дзецям і моладзі". Гэтае мастацкае свята атрымала сталую прапіску ў горадзе

"Наш фестываль, запачаткаваны на гэтай зямлі пасля першага візіту ў Тураў Прэзідэнта Беларусі Аляксандра Лукашэнкі, пасляхова развіваецца найперш таму, што ў кожнай такой імпрэзе ёсць навуковы падмурак, — падкрэсліў Міхаіл Фінберг. — Мы рыхтуем праграмы з асаблівай адказнасцю, на працягу ўсяго года. Вельмі ўдзячныя за дзяржаўную падтрымку, за разуменне і дапамогу

тага кампазітара — як сімвал Беларускай культуры, культуры рыцарскай, культуры, што не шкадуе сябе і ахвяруе свае таленты суседнім краінам, культуры донарскай у дачыненні да іншых народаў. Станіслаў Манюшка ёсць і заўсёды застанецца гонарам Беларускай культуры, сынам Беларускай зямлі.

Праграма свята "Тураў-2009" улучыла ў сябе выстаўку вырабаў майстроў народных рамёстваў Жыткаўшчыны, выступленне заслужанага аматарскага калектыву народнага хору Тураўскага гарадскога дома культуры пад кіраўніцтвам Васіля Птушко. Але духоўнай дамінантай таго прыгожага вераснёвага дня быў усё ж канцэрт з твораў Станіслава Манюшкі, арыгінальна і з густам аранжыраваных для камерных калектываў, што працуюць у складзе Нацыянальнага канцэртнага. Разам з тураўлянамі мы паслухалі Ансамбль кларнетыстаў (кіраўнік Генадзея Забара), Струнны квартэт, ансамблі флейтыстаў (кіраўнік Генрых Гедыльтар) і салістаў на драўляных духавых інструментах (кіраўнік Іван Брычыкаў), трубацоў — "Інтрада" (кіраўнік Мікалай Волкаў), Камерны аркестр (дырыжор Валерый Сарока). У гэтай "малой філармоніі" з'явілася і новая суполка — камерны харавы калектыв пад кіраўніцтвам Наталі Міхайлавай, свежая валькальная фарба на палітры фестывалю...

Уражаныя відавочцы імпрэзы шчыра пагаджаліся са словамі маэстра: сапраўды, далучаючыся да мастацтва, мы не адчуваем ніякага крызісу ў сваім жыцці. Зрэшты, калі няма крызісу ў душы — яго няма ў мастацтве, і не будзе ніколі, пакуль ёсць людзі, апантанія высокай творчасцю. А яшчэ — людзі, адкрытыя для успрымання такой творчасці.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: уздзельнікі прэс-канферэнцыі; народны артыст краіны кампазітар Э. Зарыцкі падчас творчай сустрэчы з тураўлянамі; Струнны квартэт; Ансамбль кларнетыстаў пад кіраўніцтвам заслужанага артыста Беларусі Г. Забары; майстар-клас мастака В. Данільчыка; Дом культуры ў чаканні гасцей.

Фота Віктара Кавалёва

«Ачалавечыць чалавека...»

Сёння немагчыма ўявіць беларускую драматургію без твораў Мікалая Ягоравіча Матукоўскага (1929—2001). Яго п'есы ішлі на сцэнах многіх тэатраў былога СССР. Яны адзначаны шматлікімі прызамі і ўзнагародамі, самая высокая сярод іх — Дзяржаўная прэмія БССР (1988) за спектакль тэатра імя Янкі Купалы па п'есе «Мудрамер».

З маленства зачараваны тэатрам М. Матукоўскі на ўсё жыццё захаваў веру ў яго выхавальныя магчымасці. Кожную сваю п'есу ён пісаў з дакладнай арыентаванасцю на пэўную сацыяльную праблему, імкнучыся паўплываць на ход грамадскіх працэсаў. «Асабіста я стаўлю для сябе задачу ачалавечыць чалавека, якога наша XX стагоддзе ўсё больш і больш абесчалавечвае, — пісаў драматург. — Адбылося столькі катаклізмаў — войны, землятрус, рэпрэсіі, тэрор... Недзе з пачатку Першай сусветнай вайны самакаштоўнасць чалавека стала траціцца з катастрафічным дынамізмам. Са свайго боку і чалавек многае разгубляў у складаных умовах існавання і выжывання... І гэта мяне вельмі турбуе, прыносіць душэўныя пакуты».

Нарадзіўся М. Матукоўскі ў вёсцы Калюціна Расонскага раёна Віцебскай вобласці. Хлопчыку мінула толькі чатыры гады, калі яго бацьку, намесніка старшыні калгаса, асудзілі па лжывым даносе і выслалі ў Мурманскую вобласць (ён адтуль так і не вярнуўся). У 1935 годзе сям'я пераехала ў вёску Лабова Расонскага раёна, дзе і сустрэла вайну, акупацыю, суровае жыццё ў партызанскай зоне. У лістападзе 1943 года праз славуця Віцебскай вароты Матукоўскія былі эвакуіраваны за лінію фронту — у горад Заходня Дзвіна. Тут чатырнаццацігадовы падлетак працаваў стажорам шафёра на мясцовай МТС. Пасля вызвалення родных мясцін ён вярнуўся ў Лабова. Шматпакутная расонская зямля з цяжкасцю залечвала пасляваенныя раны. Свой пасьпелы ўклад у яе аднаўленне ўносіў і малады Матукоўскі, працуючы пасля заканчэння Трдавіцкай сярэдняй школы ў райкаме камса-

мола, у рэдакцыі газеты, у райкаме партыі. У гэты час акрэсліліся дарогі яго далейшага жыцця — журналістыка і тэатр. Праўда, захопленасць тэатрам выявілася значна раней, яшчэ ў дзіцячыя гады, калі брат будучага драматурга ўдзельнічаў у аматарскім спектаклі «Партызаны» па драме Кандрата Крапівы. Мікалай дапамагаў брату вывучыць ролю. Пад уплывам прэм'еры М. Матукоўскі праз два дні напісаў уласную п'есу, якую сам паставіў на выгане за вёскай... П'еса была «пра шпіёнаў» (ішоў 1940 год). Пазней ён выступаў на сцэне раённага Дома культуры, прымаў удзел у аматарскіх спектаклях. Ужо тады яго землякі-расонцы не сумняваліся, што з Матукоўскага атрымаецца калі не драматург, дык знакаміты акцёр — надна ж натуральна выглядаў ён на сцэне.

Дарога да тэатра не адна, і М. Матукоўскі вырашыў увайсці туды з добрым багажом жыццёвага вопыту, назапасіць які меркаваў праз журналістыку. У 1950 годзе ён паступіў на завочнае аддзяленне філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта, якое скончыў у 1956 годзе, і пачаў працаваць у расонскай раённай газеце «Камуністычны шлях». У гэтым жа годзе пераехаў у Мінск, дзе ўладкаваўся ў рэдакцыю газеты «Звязда». У 1960 годзе М. Матукоўскі заняў пасаду галоўнага рэдактара літаратурна-драматычнага вяршання Беларускага радыё, а праз чатыры гады стаў галоўным рэдактарам рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Міністэрства культуры БССР. У Матукоўскага-журналіста было нямаля цікавых публікацый. Невыпадкова ў 1984 годзе Саюз журналістаў СССР прысудзіў яму прэстыжную прэмію «За публіцыстычны выступленні па праблемах экано-

мікі і маралі». У гэты час М. Матукоўскі працаваў загадчыкам Беларускага аддзялення рэдакцыі газеты «Известия». Дваццаць сем год давялося прабыць яму маскоўска-мінскім газетчыкам, і ўсё ж зачараванне тэатрам не праходзіла.

Матукоўскі-драматург заваёўваў сабе месца ў тэатральным свеце няспешна, але мэтанакіравана. У 1965 годзе Тэатр юнага гледача паставіў першы яго драматургічны твор — камедыю-вадзіль «Мужчына, будзь мужчынам, або Уваскрэсенне Дон Кіхота», праз два гады з драмай «Тры дні і тры ночы» пазнаёміў гледача Магілёўскі абласны драматычны тэатр, а ў 1970 годзе сатырычнай камедыяй «Амністыя» М. Матукоўскі заявіў пра сябе як майстар драматургіі. П'еса прынесла яму сапраўдны поспех. Пасля прэм'еры ў Купалаўскім тэатры пачалося яе трыумфальнае шэсце не толькі па Беларусі: «Амністыя» была пастаўлена ў васьмідзесяці тэатрах былога СССР. Наступныя п'есы М. Матукоўскага «Апошняя інстанцыя» (1974), «Наследны прынец» (1976), «Паядынак» (1985), «Мудрамер» (1987), «Бездань» (1992), «Калізей» (1992) і іншыя адрозніваліся ад «Амністы» праблематыкай, эмацыянальнасцю, але заўсёды пафас кожнай з іх быў скіраваны на адстойванне добрага, светлага, перадавага не ў абстрактным ракурсе, а менавіта ў адпаведнасці з запатрабаваннямі сучаснасці.

У апошнія гады жыцця М. Матукоўскі працаваў у звыклым для яго вельмі напружаным рытме. У 1998 годзе ён завяршыў камедыю «Зомбі, альбо Мудрамер-два». Тады ж драматургічна перапрацаваў вядомую казку Змітрака Бядулі «Сярэбраная табакерка», а год таму пазней напісаў драму «Беражыце эдэльвейсы» паводле аповесці «Альпійская балада» В. Быкава. Выспявалі і задумы яшчэ некалькіх п'ес, многіх артыкулаў і эсэ, ажыццявіў якія ён не паспееў.

Кацярына ВАРАНЬКО

Урок патрыятызму

Усё далей у гісторыю адыходзіць падзеі Вялікай Айчыннай вайны, усё менш застаецца ў жывых ветэранаў. І вельмі важна захаваць іх у памяці будучых пакаленняў. Вельмі добра ўсвядоміў гэта член Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікола Леўчанка. Ён падрыхтаваў кнігу мастацка-дакументальных нарысаў пра ўраджэнцаў Быхаўшчыны, якія са зброяй у руках узяліся на абарону сваёй Радзімы ў крывавае дні гітлераўскага нашэсця.

Кніга пад назвай «Урокі мужества» выйшла ў Мінску, у выдавецтве Віктара Хурсіка. Выданне тыражом 300 экзэмпляраў ажыццёўлена за сродкі Быхаўскага райвыканкама. На франтах Вялікай

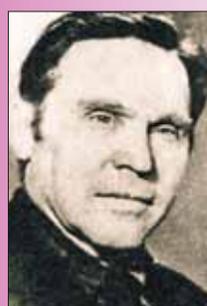
Айчыннай вайны і ў партызанскіх атрадах тысячы быхаўчан, не шкадуючы свайго жыцця, змагаліся з ненавісным ворагам, праявіўшы мужнасць, стойкасць і гераізм. Таму невыпадкова аўтар назваў кнігу «Урокі мужества» (матэрыялы напісаны на беларускай і рускай мовах).

Пісьменнік Мікола Леўчанка даў добры прыклад, урок патрыятызму: ніхто не павінен быць забыты з тых, хто, праліваючы сваю кроў, адстаяў для нас свабоду і незалежнасць. З кожным са сваіх герояў, пра якіх вядзецца апавед, Мікола Леўчанка сустракаўся і гутарыў асабіста: паўсотні нарысаў увайшлі ў першы раздзел пад назвай «Страну заслонила собой». Другі раздзел

«Созвездие героев» склаў апавяданні пра быхаўчан — Герояў Савецкага Саюза, якіх налічваецца чатырнаццаць чалавек, а таксама двух поўных кавалераў ордэна Славы. Нарысы дапоўнены каляровымі здымкамі ўдзельнікаў вайны (раздзел «Под мирным небом»).

Сыходзяць з жыцця ветэраны, але дзякуючы пісьменніку Міколу Леўчанку засталіся іх успаміны, іх погляды на падзеі тых вогненых гадоў. Памяць пра абаронцаў Айчыны дарагая для іх родных і блізкіх, дзяцей і ўнукаў. І падростае моладзь, якой трэба вучыцца, як у цяжкі для краіны час праявіць сябе сапраўдным патрыятам Радзімы. А вучыцца ёсць у каго, па прыклады далёка хадзіць не трэба, яны — у кнізе «Урокі мужества».

Міхась КАВАЛЁў

Не верыцца, што Андрэя Іванавіча ўжо няма на свеце. Калі мне даводзілася сустракацца з былымі мазыранамі і гутарка міжволі заходзіла пра тэатр, я ведала, што абавязкова спытаюцца: «А ці жывы яшчэ той маленькі?..» Я не ўдакладняла — хто, бо добра разумела, што гаворка ішла пра Андрэя Лазарэўскага — таленавітага палескага самародка, харошага чалавека, выдатнага беларускага артыста, майго тэатральнага бацьку...

Дыямент мазырскай сцэны

«Жывы, жывы той маленькі!» — як бы хацелася мне і сёння выгукнуць на ўвесь свет. Але лёс няўмольны. 3 верасня 2001 года Андрэю Іванавічу Лазарэўскаму споўнілася 92 гады, а 28 мая 2002 года яго не стала. У гэтага невыскага рухавага чалавека было столькі энергіі, юначага запалу, прагі да жыцця і працы, што пазайздросціў бы і 30-гадовы. Скроні, абсыпаныя сівізнай, блакітны ўважлівыя вочы, рукі — вялікія, мазолістыя, працоўныя рукі.

Нарадзіўся Андрэй Іванавіч 3 верасня 1909 года ў вёсцы Навікі, якая размясцілася побач з Мазыром. Яго, сялянскага сына, парабка, пастушка, не пеціла жыццё. Пагараваць прыйшлося на сваім шляху нямаля. Рос без бацькі. З малых гадоў вучыўся ўсю складаную навуку сялянскага жыцця.

Незабыўны гэта час. Навокал беднасць, голад, а людзі цягнуцца да новага: да асветы, мастацтва, культуры. У Мазыры арганізоўваецца драмгурток, куды сцякаецца моладзь нават з навакольных вёсак. Ён стаў актыўным удзельнікам гэтага гуртка. Так пачалося творчае жыццё Андрэя Іванавіча.

Неўзабаве на аснове калгасна-саўгаснага самадзейнага тэатра ў горадзе ствараецца прафесійны калектыв. Лазарэўскі з часам становіцца адным з вядучых актёраў.

Моцнае ўражанне аказала на Андрэя Іванавіча задача спектакля па п'есе Кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім», у якім ён выконваў ролю Тулягі. На спектаклі прысутнічаў сам аўтар. Запомніўся мужны, адкрыты твар пісьменніка, моцны поціск рукі і яго словы: «Дзякуй вам. Такого Тулягу я і бачыў, калі пісаў п'есу».

Праз некаторы час Андрэя Лазарэўскага запрашае на работу студыя «Масфільм». Прапанова акрыліла, але сялянская няспешнасць, памяркоўнасць перамаглі. Застаўся: не надна рваўся ён з родных мясцін у вялікі свет, далей ад свайго калектыву, сяброў. Яны ўсе гарэлі жаданнем іграць.

Саюз пісьменнікаў Беларусі і калектыву РВУ «Літаратура і Мастацтва» выказваюць глыбокае спачуванне пісьменніку Віктару Гардзею з прычыны напатакушага яго гора — смерці БРАТА.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніку выдавецтва Віктару Гардзею з

З рэпетыцый прыходзілі на святанні. На спектаклі ездзілі на падводах, а нярэдка, асабліва ў час выбараў, хадзілі пешшу ў суседнія вёскі. Краіна жыла напружаным рытмам новабудуляў, узлётам культуры, мастацтва, і яны, артысты, у асноўным дзеці вёскі, сэрцам сваім адчувалі патрэбу ўключыцца ў гэты рытм, у вялікую справу культурына-асветніцкай дзейнасці. Тэатр называўся пагранічным, часта ставілі спектаклі ў пагранічных вёсках.

Запомнілася Андрэю Іванавічу тая канава, што аддзяляла былою Заходняю Беларусь ад Савецкай. Сціскалася сэрца ад болю, калі браткі-беларусы, што сплывалі лес па той бок, махалі ім шапкамі і крычалі словы прывітання. Шмат чаго запомнілася, урэзалася ў памяць. Асабліва вайна, якая заспела калектыву на гастролях у Бранск. Пайшлі ўсёй трупай у Бранскі ваенкамат. Там прапанавалі адправіцца ў расійскі тыл. Ніхто не згадзіўся. Пакуль родны горад не заняты, вырашылі прабірацца на радзіму. Не пазналі сваю Беларусь. Фашысты ўжо бамбілі Гомель і Бабруйск. Гарэла, стагнала зямля, натоўпы бежанцаў на дарогах, усюды слёзы і смутак. З'явіліся ў свой Мазырскі ваенкамат. Ваеннай вопраткі яшчэ не было, таму артысты апрадулі тэатральныя гімнасцёркі і боты і пайшлі на вайну.

Пад Арлом Андрэй Іванавіч быў цяжкапаранены. Ваяваў у 3-м механізаваным танкавым сталінградскім корпусе. Прымаў удзел у вызваленні Украіны, Літвы, Беларусі, Латвіі. Узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі, медалямі «За баявыя заслугі», «За перамогу над Японіяй» і многімі іншымі.

Дачакаўся салдат Перамогі. Вярнуўся на радзіму, а тэатр на той час пераваляў ў Пінск. Паехаў туды. Рэжысёр В. Пацехін з радасцю абняў яго, распалаваў, аформіў зноў у трупы. Сабралі маці і сястра яго ў дарогу.

А ён глянуў на матчыны спрацаваныя рукі, падумаў: «Як жа яна пастарэла!» — і застаўся. Ды і загадчык ад-

дзела культуры сп. Атрапчонак і слухаць не хацеў пра яго ад'езд: «Дома ты не менш патрэбны». І Андрэй Іванавіч стаў салістам Палескага дзяржаўнага ансамбля песні і танца, якім кіраваў Г. Ціговіч. Праз год ансамбль расфарміравалі, і Лазарэўскі стаў актыўным удзельнікам калгасна-саўгаснага самадзейнага тэатра, які праз некаторы час атрымаў ганаровае званне народнага, дзякуючы і яго, Лазарэўскага, немалым намаганням.

Яго не хвалявала пытанне прафесійнага ці самадзейнага мастацтва. Ён заўсёды быў яго сапраўдным рыцарам, патрабавальным, удумлівым, вынаходлівым! Днём ішоў на працу, а ўвечары — у тэатр на рэпетыцыю, атрымліваў найвялікшую асладу, радасць, расцвітаў душою. Жонка не пярэчыла яму, усё разумела, падтрымлівала як магла. Нават ездзіла з ім у маладыя гады, пакуль не з'явіліся дзеці. Лес давалі бясплатна ўдзельнікам вайны. Пабудавала хату маладая сям'я, памалу абзавялася гаспадаркай. Ён разбіў гародчык каля хаты, пасадзіў невялікі садок. Жонка ўжо даўно памерла, а Андрэй Іванавіч да апошніх дзён заставаўся ў роднай хаце, корпаўся ў сваім гародчыку, няньчыў унукаў, дбаў пра тэатр.

Давялося яму працаваць пасля вайны і прадаўцом у кніжным магазіне, і метадыстам Дома народнай творчасці, і дырэктарам парку. І ўсёды, дзе б ён ні быў, аддаваў усяго сябе любімай справе.

Андрэй Іванавіч яшчэ на фронце пачаў аддаваць сваю кроў параненым, у мірны пасляваенны час атрымаў званне ганаровага донара СССР. І аддаваў сваю кроў людзям, пакуль дэвалюў узрост, дакуль мог. Ніколі ён не гаварыў пра свае заслугі, узнагароды, раненні. Такі ён чалавек. Колькі душэўнай прыгажосці, сціпласці трэба мець, каб быць такім, каб дабро зыходзіла ад чалавека не велікадушным жэстам з аглядак, за які павінны шчодро адлаціць, які абавязкова павінны ацаніць, а стала звычайнай чалавечай патрэбай, неабходнасцю. І на сцэне ён увесь свяціўся чалавечай шчырасцю, жыццёвай праўдай.

Шырокая, адкрытая душа была ў гэтага чалавека. Пасля спектакля яго акружалі сябры, суседзі, знаёмыя і незнаёмыя людзі, дзеці, унукі, каб паціснуць руку, павіншаваць, падзякаваць. Прага творчасці — цудоўная рыса. Яна не прыходзіць сама па сабе. Яна — вынік сур'ёзнай, карпатлівай, штодзённай працы. І ён працаваў. Натхнёна, прыгожа, радасна — гэты неспакойны чалавек. Бо ў працы было ўсё яго жыццё.

Час засведчыў, што без Андрэя Іванавіча немагчыма ўявіць гісторыю беларускага тэатра. У кожным куточку Палесся жыве светлая памяць пра А. Лазарэўскага, бо без рэгалі і званняў ён стаў народным артыстам Палесся, Гомельшчыны.

Галіна ДАШКЕВІЧ Мазыр

прычыны вялікага гора — смерці брата КАНСТАНЦІНА.

РВУ «Літаратура і Мастацтва» выказвае спачуванне родным, сябрам і калегам пісьменніка і журналіста КАСЦЕНЯ Алеся (Касценя Аляксандра Дзмітрыевіча) з прычыны ягонай заўчаснай смерці.

Драздовічу прысвячалася

“Цудоўныя малюнкi чаруюць вока. Зелянеюць пагоркі, на дрэвах даспявае салодкая садавіна, лугі раскашуюць духмянымі краскамi, азёры спакойныя i ясныя, як люстэркі”. Гэтыя чароўныя словы са “Шляхціца Завальні” Яна Баршчэўскага прыгаваліся падчас мастацкага пленэру імя Язэпа Драздовіча, які адбыўся на Расоншчыне ў сёлетнім жніўні. Дзевятнаццаты раз збіраліся мастакі з розных гарадоў Беларусі, каб ушанаваць памяць волата беларускай культуры Язэпа Драздовіча (1888—1954).

У 1996 годзе Міхась Райчонак арганізаваў першы пленэр імя Я. Драздовіча ў вёсцы Прошкава на Глыбоччыне. Тады намаганьнямі сям’і Райчонак у вёсцы Германавічы Шаркаўшчынскага раёна Віцебскай вобласці (на радзіме мастака) быў створаны культурна-асветніцкі цэнтр імя Я. Драздовіча з выдатнай экспазіцыяй, прысвечанай жыццю i творчасці гэтай унікальнай асобы. Але менавіта мастацкія пленэры, якія адбываліся штогод i ў Германавічах i ў вёсцы Бычкі, на радзіме Васіля Быкава, зрабіліся падзеяй, якая гуртуе i вядомых мэтраў творчасці, i маладых мастакоў.

Безумоўна, кожны пленэр мае свае адметнасці. Але застаецца непарушнай адна рэч — наяўнасць шчырай творчай атмасферы, якая яднае ўсіх у мастацкай працы на працягу сонечнага дня i пад зорнымі нябё-

самі. Пасядзець разам каля вогнішча, зрабіць смачныя шашлыкi, паспяваць беларускія песні, паразважаць пра лёс беларускага мастацтва: такую атмасферу цяжка стварыць у напружаным горадзе. Можна, таму з асаблівым натхненнем працавалі ўдзельнікі сёлеташняга пленэру на беразе возера Валоса (ці не ад імя “Вялес”, старажытнага паганскага бога, які, да ўсяго, апекаваўся мастацтвам?). Адною з асаблівасцей гэтага пленэру было адчуванне нябачнай прысутнасці пісьменніка-фантаста Я. Баршчэўскага, размовы пра якую адбываліся штодзень. Мастакі зрабілі вандроў-

ку на радзіму пісьменніка ў засценак Мурагі на беразе возера Нешчарда, але акрамя цудоўных краявідаў, трох жыхароў i дзвюх хат нічога не знайшлі адметнага, што б падказвала пра таго чалавека, якому беларусы павінны быць удзячныя i за балады, фантастычныя апавяданні.

Удзельнікі пленэру імя Я. Драздовіча жылі ў наметках, насычаліся дзівосным пахам чабору i верасу, неверагоднай чысцінёю паветра, смакам суніц, малін, грыбоў; малявалі цудоўныя краявіды — кожны на свой густ. Ніхто нікога не вучыў, але кансультаваць маладым мастакам было

ў каго. А потым адбылася выстава твораў, якія іх аўтары размясцілі на дрэвах i прадэманстравалі гасцям-турыстам маладзёжнага фэсту, якія жылі побач. Шмат твораў было набыта непасрэдна падчас гэтага фэсту. Для ўсіх удзельнікаў пленэру прагучала шчырае: “Вялікі дзякуй за мастацтва i за беларускае слова!” Упэўнены, што для першакурснікаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў гэта быў добры ўрок прафесійных ведаў i нацыянальнага выхавання.

Да пленэру прычынліся мастакі А. Шатохін, А. Шатэрнік, Ч. Шамшур, М. Цыбульскі, С. Баранкова, А. Ліцвін, І. Іваноў, Ю. Малаш, В. Зайцаў, В. Вікторчык, К. Аушава, А. Кімейша, М. Мішук, З. Булгак, М. i Г. Бацюковы ды іншыя. Асаблівая ад іх удзячнасць — галоўнаму арганізатару i “маці” ўсіх пленэраў Адзе Райчонак, якая самааддана выконвае сваю грамадскую i культурна-нацыянальную справу дзеля роднай Беларусі.

Язэп МАЛА

— Крысціна, у якім узросце вы вырашылі прысвяціць жыццё мастацтву?

— Яшчэ з самага дзяцінства вельмі любіла маляваць. Маімі ўпадабанымі “палотнамі” станавіліся сцены кватэры. Але мама мяне не лаяла за гэта. Мабыць, яна ўбачыла моцнае імкненне да малявання. Таму ў 4 гады яна завяла мяне ў мастацкі гурток. Напэўна, тады я ўпершыню зразумела, што жадаю быць мастаком.

— І які ж быў наступны прыпынак на шляху вашай мары?

— Паспяхова здала ўсе ўнутраныя іспыты i залічылі мяне ў клас з архітэктурна-мастацкім ухілам. Мне вельмі падабалася мая справа. Я літаральна жыла гэтым і, вядома, марыла пра вялікую будучыню. Але ў адзін момант я зразумела, што маім амбіцям наканавана разбіцца аб суровую рэальнасць. Бо ў родным горадзе Наваполацку зусім не было ніякіх перспектываў для творчага росту. Таму я прыняла, напэўна, самае важнае i цяжкае рашэнне ў сваім жыцці. Пасля 9 класа адправілася, як кажучы, заваёўваць сталіцу.

— І заваявалі?

— Паступіла ў гімназію-каледж мастацтваў імя І. В. Ахрэмычкі. Гэта быў зусім новы свет. Тут усё

Ці можна маляваннем зарабіць на жыццё?..

Маладым талентам, як вядома, заўсёды складаней прабіцца на алімп славы. Нічога, па-мойму, тут асаблівага: на шляху жыцця досвед дарослых пераважае імкненні i жаданні маладых. Я звярнулася да прадстаўніка маладога пакалення Крысціны Аушавай, каб паразважаць на гэтую тэму.

стала нашмат сур’ёзней. Мне стала абсалютна зразумела, што дзевяноста дзевяці працэнтаў поспеху залежыць нават не ад таленту, а ад працаздольнасці i працавітасці. Калі паўстае выбар: пайсці пагуляць з сябрамі ці пасядзець гадзінку-другую ў майстэрні, я натуральна, выбіраю другое.

— Скажыце, цяжка даводзіцца маладым талентам у наш час?

— Калі нам даводзілася лёгка? Вакол — натуральны адбор: увесь час трэба даказваць, што ты чыгосыці варты. Ізноў жа ўсё залежыць ад чалавека, яго пам-

кненняў, характару. Калі чалавек не жыць мастацтвам, то ён не дасягне чыгосыці на гэтай ніве.

— Якую ж падтрымку атрымліваюць маладыя i перспектывныя ад старэйшага пакалення?

— Я лічу, што сама галоўная падтрымка — гэта досвед, якім дзеляцца гурту “мастацкай кухні”. Літаральна наоачы вядомы мастак Аляксей Марачкін выступіў у якасці гідна на выставе “Дах-IX”. Мастак распавёў нам шмат чаго цікавага. Напрыклад, ён сказаў, што назва карціны неабавязкова павінна адлюстроўваць

яе сутнасць. Галоўнае, што аўтар жадаў паказаць гэтым твораў. Хоць я, напрыклад, заўсёды марную шмат часу, каб прыдумаць годную назву для маіх карцін. Акрамя таго, сталічныя бібліятэкі таксама аказваюць вялікую падтрымку маладым талентам. Напрыклад, бібліятэка № 10 зладзіла маю персанальную выставу. Мае карціны ўбачылі людзі, дзеля якіх я ўласна і дзею. Было прыемна, што мяне ацанілі.

— Сёння мастакі даволі часта вьязджаюць на пленэры. Ці даводзілася вам удзельнічаць у іх?

Саюз мастакоў даволі часта праводзіць такія выезды. З сабой яны бяруць 5—6 найбольш яркіх студэнтаў, якія вылучыліся на праглядках. Гэта неацэнны досвед для нас. Мне пашчасціла наведваць пяць пленэраў. Найбольш за ўсё мне запамніліся выезды ў Дудудкі, а таксама ў сядзібу Рэпіна на Віцебшчыне.

— Як вы ставіцеся да меркавання, што маляваннем немагчыма зарабіць на жыццё?

— Раз на раз не прыходзіцца. Камусьці шанцуе больш, камусьці — менш. Напрыклад, я ўжо зарабіла свой першы ганарар. Мая карціна “Зімовы пейзаж” выйграла ў конкурсе на лепшы малюнак для навагодняй паштоўкі. Прычым паштоўка выйшла ў продаж вялікім тыражом.

— Пра што вы марыце?

— Мара на наступны год — паступіць у Акадэмію мастацтваў. А мара на будучае жыццё — стаць вядомым мастаком, увесь час развівацца, ну і, вядома, каб мае карціны прадаваліся па ўсім свеце.

Гутарыла
Вольга
ПРАХОРЧАНКА

На здымку: Крысціна Аушава.

Фота аўтара

Віншuem

з 80-годдзем Кашкурэвіча Арлена Міхайлавіча, беларускага графіка.
з 60-годдзем Казыру Леаніда Аляксеевіча, беларускага перакладчыка, літаратуразнаўцу.

Юбілейны каляндар

390 гадоў Іяўлевічу (Дўлевічу) Ігнацію, беларускаму асветніку, царкоўнаму дзеячу.

295 гадоў Карышчаму Міхалу, беларускаму паэту, грамадскаму дзеячу, педагогу.

215 гадоў Ходзьку Ігнату, пісьменніку, мемуарысту.

180 гадоў Доўнар-Запольскаму Ігнату Гіляравічу, удзельніку рэвалюцыйнага руху на Беларусі першай паловы XIX стагоддзя, музыканту.

150 гадоў Эпімах-Шыпілу Браніславу Ігнаціавічу, дзеячу беларускай культуры, выдаўцу, навукоўцу.

100 гадоў Калюгу Лукашу (Вашыне Канстанціну Пятровічу), Беларускаму празаіку.

95 гадоў Жалязняку Рыгору Самуілавічу, беларускаму паэту, літаратуразнаўцу.

95 гадоў Міцкевічу Данілу Канстанцінавічу, беларускаму навукоўцу, дзеячу культуры.

90 гадоў Асіпенку Алесю (Аляксандру Харытонавічу), беларускаму празаіку.

90 гадоў Усікаву Якубу (Якаву Кірылавічу), беларускаму літаратуразнаўцу.

85 гадоў Вольскаму (Вольскаму-Зэйдэлю) Артуру Вітальевічу, беларускаму пісьменніку.

80 гадоў Глебаву Яўгену Аляксандравічу, беларускаму кампазітару.

80 гадоў Кандрусевічу Аркадзію Лявонцьевічу, беларускаму пісьменніку, мастаку.

80 гадоў Матукоўскаму Мікалаю Ягоравічу, беларускаму драматургу.

75 гадоў Белавосціку Валянціну Сяргеевічу, беларускаму акцёру.

70 гадоў Данілюк Святлане Піліпаўне, беларускай спявачцы.

Вогнішчы i палаткі — у мінулым

Пад такой назвай у маляўнічай сядзібе “Вішнёвы сад” пад Бабруйскам — на радзіме класіка беларускай літаратуры Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча нядаўна праводзіўся фестываль аўтарскай песні, паэзіі i музыкі.

Калісьці на Беларусі рэгулярна праводзіліся бардаўскія фэсты, а потым настаў амаль дваццацігадовы перапынак... Гэта вырашылі выправіць дырэктар фестывалю Артур Шуляк i каардынатар праекта Вольга Залеская. Мэты былі самыя высакародныя: стварэнне ўмоў для развіцця творчасці людзей, выяўленне новых таленавітых паэтаў i кампазітараў, аўтараў-выканаўцаў, устанавленне сяброўскіх сувязяў паміж творчымі людзьмі i клубамі бардаў розных рэгіёнаў Беларусі i замежных краін, адраджэнне традыцый музычна-паэтычных фестывалю Беларусі, аб’яднанне разрозненых пільняў у культуры i мастацтве, прапаганда беларускай аўтарскай песні i паэзіі.

Увечары першага фестывальнага дня на сцэне, якая была ўсталявана на маляўнічым беразе Бярэзіны, пачаўся канцэрт гасцей. Чатыры гадзіны на лузе са скошанай травой, пад камарыны звон доўжылася чароўнае дзейства аднадушных творчых душ. А выступалі жывыя легенды з Расіі, Украіны, Малдовы i Беларусі: Леў Аннінскі, Галіна i Барыс Вайханскія, Аляксандр Баль, Вадзім Гефтэр, Алена Казанцава, Таццяна Дрыгіна, Вольга Залеская, Аляксандр Камоцкі, Барыс Бурда ды іншыя. А калі на сцэну выйшаў Сяргей Нікіцін i заспяваў сваю песню з оскаржанаснага фільма “Москва слезам не верит”, мелодыю падхапілі ўсе гледачы.

На наступны дзень працавалі майстар-класы па

наступных намінацыях: беларускамоўныя аўтары-выканаўцы, рускамоўныя аўтары-выканаўцы, кампазітары i выканаўцы, паэты. Журы ўзначальвалі самыя аўтарытэтычныя мэтры бардаўскага цэха: Сяргей Нікіцін, Галіна i Барыс Вайханскія, Аляксандр Баль, Леў Аннінскі, Аляксандр Баль. На праслухоўванне прыехалі аўтары, выканаўцы i творчыя клубы з Віцебска, Гомеля, Гродна, Ліды, Бабруйска, Мінска, Запарожжа, таму работа майстэрняў, якая перапынілася толькі на канцэрт для дзяцей, доўжылася да самага вечара. Выявіліся новыя тэндэнцыі ў беларускай песні. Так, многія беларускія выканаўцы ў сваёй творчасці робяць апору на аўтэнтычны фальклор, смела ўводзяць у склад гуртоў этнічныя музычныя інструменты. Да прыкладу, салістка-прыгажуня Каця Ваданосава з гурта “Alta mente”, дзе класічная вялянцэль спалучаецца з народнымі цымбаламі, іграла на гітары, дудачцы, акарыне. Аляксандр Зайцаў i “Босае сонца” — гэта баян i гітара, а колькасць этнічных інструментаў, якія выкарыстоўвае гурт “Хорціца” нават цяжка пералічыць. Аляксандр Камоцкі адзначыў яшчэ адну тэндэнцыю: павелічэнне прафесійнага ўзроўню бардаў. Вышэйшая музычная адукацыя стала проста неабходнай для творчага росту. Моладзь ужо не задавальняець турыстычныя вогнішчы i палаткі, яна прагне вялікай эстрады i замежных гастролью.

Аляксандр ВАШЧАНКА

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА «Саюз пісьменнікаў
Беларусі»
РВУ «Літаратура
і Мастацтва»

В. а. галоўнага рэдактара
Мікола СТАНКЕВІЧ

Рэдакцыйная калегія:

- Анатоль Акушэвіч
- Лілія Ананіч
- Алесь Бадак
- Дзяніс Барскоў
- Святлана Берасцень
- Віктар Гардзей
- Уладзімір Гніламедаў
- Вольга Дадзімава
- Уладзімір Дуктаў
- Анатоль Жук
- Вольга Казлова
- Анатоль Казлоў
- Алесь Карлюкевіч
- Анатоль Крайдзіч
- Віктар Кураш
- Алесь Марціновіч
- Мікола Станкевіч
- Юрый Цвяткоў
- Мікалай Чаргінец
- Іван Чарота
- Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адзельны:

публіцыстыкі — 284-66-71
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на «ЛіМ».
Рукапісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцэнзуе.
Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведмляюць сваё
прозвішча, поўнаснае імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ «Літаратура і Мастацтва».

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
«Літаратура і Мастацтва».

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва
«Беларускі Дом друку»
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3136
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друку
23.09.2009 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 5155

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 9 3 6

саў п'есы на біблейскія сюжэты і сам выбіраў акцэраў у мяшчанскай слабадзе — раён Масквы, дзе кампактна жылі беларусы, якія пераехалі ў Маскву. Сімяон Полацкі заснаваў прыдворны тэатр.

Спрабуючы ўзвесці маскоўскую навуку адукацыі на больш высокі ўзровень, Сімяон піша праект акадэміі, стварае школу для царскіх людзей тайных спраў, дзе вучыліся будучыя дыпламаты. Напісаў праект акадэміі, стварыць саму акадэмію не паспеў, пазней гэта зрабіла царэўна Соф'я. Таксама Сімяон заснаваў у Маскве друкарню, якая стала другой на тэрыторыі Маскоўскай дзяржавы. Першая кніга, якая выходзіць у друкарні — гэта буквар для цара Пятра Аляксеевіча.

Прадстаўлены зборнікі пропаведзей Сімяона Полацкага «Обед душевны» і «Вечера душэўная», а таксама Псалтыр («Гуслы дабрагласная»), якая складаецца са 150 біблейскіх псалмоў, перакладзеных Сімяонам на вершы. Вельмі высокую ацэнку псалмам даў Міхайла Ламаносаў.

Асобная зала прысвечана Францыску. На вітрынах — копіі скарынаўскіх кніг, ад самай першай і да апошняй.

А вось друкарня. Наборшчык набірае тэкст. Вядома, што ўсю сістэму ад друкарскага станка да шрыфтоў вынайшаў немец Іаган Гутэнберг.

На вітрынах бачым кнігі, якія каштоўны тым, што выдадзены на беларускіх землях. Першыя выданні на беларускай мове, сярод іх — Катэхізіс Сымона Буднага (Нясвіж, 1562), першае выданне азбукай кірыліцай па-беларуску. Евангелле Васіля Цяпінскага (1580) «Евангелле агульнае», створанае Іванам Фёдаравічам і Пётрам Мсціслаўцам, кананічнае Евангелле з каментарыямі і з дадаткам твораў айцоў царквы. На беларускай мове былі выдадзены ўсе тры варыянты Статута ВКЛ (1529, 1566 і 1588), рэдактарам апошняга лічыцца Леў Сапега.

Ёсць кнігі, выдадзеныя на польскай і лацінскай мове.

Цікава ведаць і кошт кніг. Напрыклад, кніга XVI ст. без вокладкі каштавала 10 грошаў, за такія грошы можна было купіць парася, авечку і бочку збожжа. Школьны падручнік каштаваў столькі ж, колькі каштавалі два цяляці.

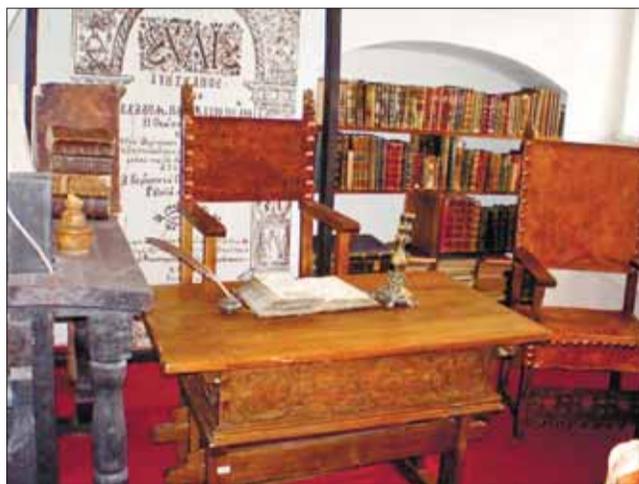
Яшчэ адна зала музея называецца «Мастак і кніга». Тут прадстаўлены віды друкаванай прадукцыі. Падручнікі. Беларускія часопісы. Месячнік Полацкі. Часопісы першай паловы XX стагоддзя. Самыя вядомыя газеты. Літаратура па краязнаўстве, славутыя працы Карскага і Сапунова. Можна таксама даведацца, што буквар Анатоля Клышкі 1974 года выдання, на Міжнароднай выстаўцы «Мастацтва кнігі» (Лейпцыг, 1977) адзначаны залатым медалём.

Анатоль КУДЛАСЕВІЧ
На здымках: старшы навуковы супрацоўнік Вольга Шульчанка праводзіць экскурсію; экспанаты музея.

узяты інтэр'ер бібліятэкі XVII—XVIII стст. Абавязковы інтэр'ер такой бібліятэкі — стэлажы з кнігамі, бюсты асветнікаў, чытальная зала і глобус. Экспазіцыя музея распаўсюджае пра жыццё і дзейнасць Сімяона Полацкага, сапраўднае імя — Самуіл Пятроўскі-Сітняковіч. Ён быў вельмі адукаваным чалавекам свайго часу. Па запрашэнні маскоўскага цара Аляксея

У музеі наглядна паказаны этапы стварэння папяровай кнігі. Цікава, што раней кнігі на паліцы ставіліся вонкі старонкамі, самі старонкі ўпрыгожваліся ўзорам, арнамантам або пазалотай. Каб захаваць кнігу ад сырасці і дэфармацыі, пачалі вырабляць вокладку, спачатку драўляную, а затым узяліся абцягваць скурай. Вокладка ўпрыгожвалася золатам, перламутрам або слановай косцю, таму кнігі былі дарагімі.

Можна ўбачыць, наколькі прыгожа была выведзена кожная буквіца. А трэба было яшчэ сачыць і за памылкамі. Праца перапісчыка была нялёгкай. За кожную памылку строга каралі. Перапісваліся не толькі царкоўныя кнігі. Першы варыянт Статута Вялікага княства Літоўскага быў рукапісным і напісаны на беларускай мове — лічыцца першым зборнікам законаў Еўропы.

Асобная зала прадстаўляе Музей-бібліятэку Сімяона Полацкага. За ўзор

стварэнне «Астрамірава Евангелля» манах Рыгор патраціў сем месяцаў і сорак цялячых скур. Таму людзі імкнуліся знайсці новы матэрыял, які быў бы не такім дарагім. Менавіта такім матэрыялам стала папера.

У музеі наглядна паказаны этапы стварэння папяровай кнігі. Цікава, што раней кнігі на паліцы ставіліся вонкі старонкамі, самі старонкі ўпрыгожваліся ўзорам, арнамантам або пазалотай. Каб захаваць кнігу ад сырасці і дэфармацыі, пачалі вырабляць вокладку, спачатку драўляную, а затым узяліся абцягваць скурай. Вокладка ўпрыгожвалася золатам, перламутрам або слановай косцю, таму кнігі былі дарагімі.

У залежнасці ад таго, колькі разоў складваўся аркуш паперы, залежаў фармат кнігі. Вялікія кнігі называліся фаліянтамі (з лацінскай — «in folio», што значыць цэлы аркуш). Самая тоўстая кніга музея — «Вока Царкоўнае» налічвае 2370 старонак. А самая вялікая (падарунак Эрмітажа) — Каранацыйны зборнік Аляксандра II — 91 см вышыня і 70 см ушырыню, важыць — 26 кг. Выдавалася як сувенірыны варыянт для каранацыі. Такую кнігу насілі два салдаты грэнадзёрскага палка. Ёсць у музеі і маленькія кнігі, і зусім мініяцюрныя.

Адзін з экспанатаў — друкарскі прэс, які падарыў «Беларусьфільм», прэс выкарыстоўваўся пры здымках мастацкай стужкі «Францыск Скарына».

На карце пазначаны старажытныя месцы перапісвання кніг: Полацк і Тураў. «Тураўскае Евангелле», датаванае XI ст., захавалася толькі дзясцяць аркушаў. Другая старадаўняя кніга — «Полацкае Евангелле» (XII ст.), многія даследчыкі лічаць, што яго перапісала сама Еўфрасіння Полацкая.

У старажытнасці кнігі перапісваліся ў асноўным

Музей беларускага кнігадрукавання

Музей беларускага кнігадрукавання ў Полацку — адзіны падобнага кшталту ў краіне. Дырэктар — Алена Шумовіч заўсёды гасцінна сустракае шматлікіх наведвальнікаў, а іх, згодна з кнігай водгукаў, даволі шмат, іншы раз праходзіць дваццаць экскурсій за дзень. Супрацоўнікі ледзьве паспяваюць спраўляцца. Сімвалічна, што Музей беларускага кнігадрукавання адчыніўся з нагоды 500-годдзя з дня нараджэння Францыска Скарыны, 8-га верасня 1990 года. З таго часу ў ім даволі дакладна і шырока распавядаюць пра гісторыю беларускага кнігадрукавання. Месціцца ён у былой брацкай школе (будынак XIX ст.), які быў пабудаваны замест старога драўлянага будынка XVI ст. Экспазіцыі займаюць два паверхі, усяго — 15 залаў.

Першая экспазіцыйная зала ўяўляе сабой мастацкую галерэю партрэтаў беларускіх асветнікаў, якія стаялі каля вытокаў кнігадрукавання. Работы сучаснага мастака Леаніда Хобатава: «Еўфрасіння Полацкая» — якая не толькі адкрывала манастыры і царквы, але і сама перапісвала кнігі; «Кірыла Тураўскі» — будучы манахам, напісаў шмат казанняў, яшчэ пры жыцці празваны «славянскім златавустам», «паче всех просиявший на Руси», партрэт «Францыска Скарыны» — з яго рук не толькі беларусы, але і ўсе ўсходнія славяне атрымалі першую надрукаваную Біблію. Партрэты Сымона Буднага, Пятра Мсціслаўца, Васіля Цяпінскага, Сімяона Полацкага, якія працягвалі справу Скарыны — друкавалі кнігі не толькі ў Беларусі, але і на тэрыторыях суседніх дзяржаў. Наколькі важным было кнігадрукаванне, гаворыць і той факт, што два асветнікі, Еўфрасіння Полацкая і Кірыла Тураўскі, прылічаны да ліку святых.

Ва ўсе часы людзі імкнуліся запісваць свае думкі. Цікава, што ў Беларусі выкарыстоўвалася не толькі звычайнае нам кірыліца, але ўжываліся розныя алфавіты з адпаведнымі шрыфтамі: яўрэйскім, арабскім і лацінскім.

Усходнія славяне для пісьма шырока выкарыстоўвалі бяроству. У музеі прадстаўлены тэкст ноўгарадскай берасцяной граматы, пры перакладзе на сучасную мову, выяўляецца — гэта старажытная «павестка ў суд».

Шырока ўжываўся пергамент, з якога рабілі кнігі-кодэкс. На паліцах можна ўбачыць копіі самых старых датаваных усходнеславянскіх кніг «Астрамірава Евангелле» і «Зборнік Святаслава». На той час многія кнігі ўтрымлівалі не менш двухсот старонак. Цікавы факт: на